

616.568

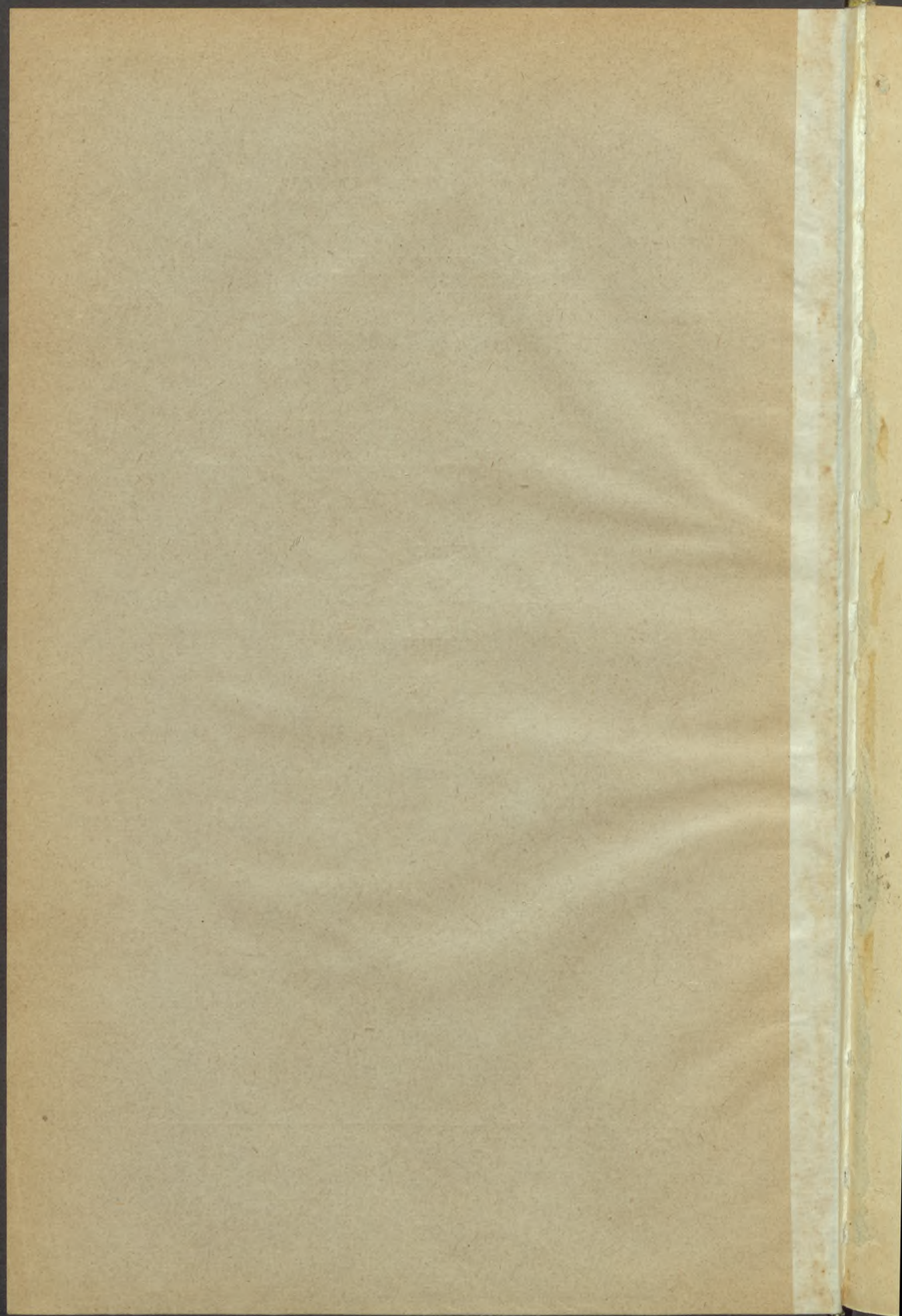
616568

A MINORITA=REND
SZILÁGYSOMLYÓI
RÓM. KATH. PÜSPÖKI FŐGIMNÁZIUMÁNAK
TÖRTÉNETE.

IRTA:
KÖHALMI MIHÁLY SZEVÉR,
TANÁR.

Böloni Sándor könyvnyomdája Szilágysomlyón. 1915.

A MINORITA=REND
SZILÁGYSOMLYÓI
RÓM. KATH. PÜSPÖKI FŐGIMNÁZIUMÁNAK
TÖRTÉNETE.

IRTA :
KÖHALMI MIHÁLY SZEVÉR,
TANÁR.

DR. IVÁNYI BÉLA

616.568

Ciszeges Széchenyi Könyvtár

Leltári szám:

V1100-8986/1964

A főgimnázium története.

Tantae molis erat condere . . .

I. FEJEZET.

A szilágysomlyói gimnázium létesítésének dicsősége Miklósi József, szilágysomlyói alesperes és plébános nevéhez fűződik. E férfinak fáradozását s vele együtt a gimnázium létrejöttét, a vele járó nehézségekkel egyetemben megírta Csák Alajos Cirjék.¹ Miután e sokat hányatott gimnázium a most már fedél alá került új gimnáziumi épülettel újabb korszakba jutott, nem lesz talán fölösleges, ha amaz időtől is összeállítjuk az adatokat, a meddig a már említett annalista megírta az intézet történetét. Mivel pedig Csák azt 1890. májusáig vezette, azért a mostani kis adatösszeállítás csakis az 1890. óta történt fontosabb mozzanatokra vonatkozik. Így az utolsó 25 év adatainak összeszedése illetné e sorok íróját. De meggondolva azt, hogy a gimnázium történetét, mely három értéstitőben látott napvilágot, nem szerezheti meg az, kit ez intézet multja érdekel; így helyénvalónak láttam, hogy rövid dióhéjban, nem önálló kutatás, hanem kivonat útján állítsam össze az intézet multját 1890-ig.

Az 1807-ben Somlyóra helyezett Miklósi mint megyebizottsági tag a gyűléseken azt tapasztalta, hogy a közhivatalokat viselő és nemesi ranggal dicsekedő egyénekben nincs meg a kellő értelmi és erkölcsi fejlettség a közügyek vezetéséhez. A zilahi intézeten kívül, mely szintén sok kívánnivalót hagyott fenn, nem volt a környékben középfoku iskola, mely a műveltség terjesztésére hivatva lett volna és nem volt legfőképpen olyan jellegű iskola, melyben a katolikusok neveltethették volna gyermekeiket.

¹) L. A gimnázium értesítőit 1887—88., 1880—89., 1889—90.

Az új iskolának a célja lett volna tehát elsősorban a műveltség terjesztése, másodsorban a katolikus nevelés.

A cél megvalósításához szükséges eszközt az egybese-reglett római- és görög katolikus előkelőség az erdélyi kir. Helytartótanáctól nem tudta kieszközölni. Nem érték célt 1817-ben sem, mikor Ő felsége a király az éhségtől sujtott Erdélyt meglátogatta. Az akkori kormánynak nem lévén pénze iskolára, Miklósi Váradon kopogtat. Gróf Csáky László püspöki helynöknél olyan érdeklődést kelt, hogy szóba kerül a gimnázium telkének, épületének, költségének, tanító-személyzetének és költségek előteremtésének a kérdése. Legfőbb kérdés volt természetesen az utóbbi. Telek tekintetében szóba került a minorita elemi iskola, ott, hol ma Neszveda állatorvos lakik, a Báthory-kert és a róm. kath. egyháznak több telke a templom szomszédságában.

Amíg a telek felett tanakodnak, a Krasznát vizitáló gróf Csáky László 300 forintot ígér évenként egy tanár fizetése gyanánt. 1820-ra ezt el is küldötte. A király is érdeklődni kezd. Cserey Farkas kamarás ír Ő felségének a somlyói gimnázium felállításának szükségességéről megnyilvánult akarataról. Majd a következő év február 3-án irat a király Teleki Sámuel útján Radnay Sándor esztergomi primásnak, felkérve őt arra, hogy hasson oda, hogy a nagyváradi kanonokok adakozzanak e szent célra. A primás ezt meg is teszi február 23-án, egyuttal Miklósi is mindent elkövet az egyházmegyénél a gimnázium létesítése céljából, kérve a káptalant, hogy tanárok fizetését vállalja magára, tanároknak pedig koruk miatt fel nem szentelt egyházmegyei papokat alkalmazzanak.

A káptalan ezt az előterjesztést pénzalap híján elvetette. Az 1821. júl. 28-án tartott káptalani ülésen mégis megszavaztak 5000 R. forintot állandó alapra és 1000 R. forintot építkezésre. Lajcsák Ferenc kanonok 3000 frtot küldött. Ez év decemberében Miklósi távollétében, egy királyi építészeti igazgató járván itt, többen a Vadkertet ajánlották, mint alkalmas telket, mit a hazatérő Miklósi mint absurdumot utasított vissza.

1822-ben Cserey Farkas és Székely Mihály kancellár is közbelép, felszólítván az egész megye lakosságát közadakozásra. Apr. 15-én olvassák föl a megyegyűlésen a

király segélyadásra szólító levelét, mire a gróf és báró Bánffyak a szükséges épületfát ajánlják föl.

1823-ban ifj. Bosáncai Márton 50,000 égetett téglát, Gencsi Imre 50 véka gabonát, Szentmarjai László és Martin László perecseni lakosok 50—50 frtot áldoztak e szent célra.

Mig a gyűjtés folyik, addig Miklósi a gimnázium telkének megszerzésén fáradozik. Legjobban szeretné br. Bánffyk telkét (hol ma a cukrászda és több sorbolt van), de a báró család 20,000 váltóforintot kér érte, holott az egész gyűjtés eredménye csak 14,000 frt és 45 kr. A Báthory-kert vitás per tárgyát képezte, a Bánffy-telek pedig drága volt, így a róm. kath. hitközség és egyházmegye adott telket, mely telek után évi 40 R. forint jövedelme volt a templomnak.

Megvolt a telek, csak építeni kellett. Némi alap is állott már rendelkezésre. Ezt megtoldotta: Wurm József nváradi megyéspüspök, ki 10,000 váltóforintot küldött a létesítendő gimnáziumra. Az adakozók sorában szerepelnek: Rudnay Sándor esztergomi hercegprimás 1600 frttal, Lajcsák Ferencz nváradi lat. szert. püspök 6100 frttal, Kovács Miklós erdélyi püspök 4360 frttal, a nváradi lat. szert. káptalan 2120 frttal, a báró Bánffyak 166 frt 40 krajcárral, gr. Csáky László nváradi lat. szert. prépost 2000 frttal, Babb János fogarasi gkath. püspök 2000 frttal, Wulkán Sámuel nváradi gkath. püspök 100 frttal. Épületanyagot adtak a Bánffyak, Andrássy Károly gróf meszet, Bocsnácz Márton téglát, gyűjtőiveken Kraszna megyéből befolyt 40 frt 57 $\frac{1}{3}$ kr., Kövár vidékéről 351 frt 2 kr.

1825-ben mielőtt az építkezést megkezdték, megállapodnak a tanárokkal. E tekintetben az erdélyi egyházmegye vállalt felelősséget, az igazgatói teendőket pedig a helybeli plébánosra bízta, ki azt tiszteletdíj nélkül tartozott elvállalni.

Az építkezés körülbelül csak 1827-ben vette kezdetét. Maga a királyi dekretum, mely a gimnázium létesítését, öt osztályu tagosultságát, és a tanároknak az erdélyi egyházmegyéből való kinevezését, a gimnáziumnak a helybeli plébánosra való vezetését tartalmazza, 1826-ból való és 2561. szám alatt van keltezve.

Az építkezés megkezdése 1827-re tehető. A mino-

rita rendház irattárában a 23. a. és b. könyv 1827. márc. 27-iki adata szerint Miklósi Somlyóra jött a gimnázium építkezése ügyében.¹

Az alapkövet 1827. aug. 29-én tette le ugyanazon könyv adata szerint. Hogy mikor készült el, nincs biztos adat. Hogy 1829-ben már megvolt, vagy jó nagy része készen volt, az a minorita rendházban található naplókából megállapítható. 1828—36-ig vagy 6—7 ízben remegtette meg e város lakosságát a földrengés. Az 1829. július 1-én már ismételten előforduló földrengés a rendház falát megrepesztette, de sok sérülést szenvedett a gimnázium is. — 1829. szept. 16-án Miklósi, ki akkor már váradi kanonok volt, Somlyóra jött és 17-én a megye 12 vezető emberével megtekintette a gimnáziumon a földrengés okozta kárt és annak kijavításáról gondoskodott.²

A tanítást már 1828-ban kezdték a minoritáknál.³

Az első tanár Fodor Antal, erdélyegyházmegyei pap, kinek 200 Rft. volt a fizetése. Kinevezése 1829-ből való 10,849. szám alatt. Fizetését az erdélyi tanulmányi alap szolgáltatta ki.

A tanári fizetések alapjára Lajcsák Ferenc nváradi püspök 1831-ben 8333 pftot ajánlott föl, majd Kovács Miklós erdélyi püspök 8400 pftot tesz le ugyanazon célra.

Tanárok e korban a már említett Fodor Antal, kinek társa a II. grammatica megnyitásával Eránosz Jeremiás, majd Salamon Alajos és Elekes János. 1834—1848-ig itt működtek: Hodor István, Gothárdt Ferenc, Bálint István, Györfi Lajos, Freundl Károly, Csató József, Pap János, Nagy Lajos, Agoston Károly, Antokovics József, Lőrincz Károly, Szilvási Máté. Igazgatók: Baritz Mihály 1838-ig, Exner Ádám 1844-ig, Hoványi Ferenc 1847-ig. Eiben János 1847—8-tól 1858—59. évig.

E vidéknek büszkesége volt ez intézet. Örömmel küldte

1) Hora vespertina media decima ad nos feliciter pervenit reverendissimus Dnus Canonicus Jos. Miklósi, pro dispositione (sibi ab axcelso regio gubernio de futuro gymnasi S. Somlyoviae erigendo concredita facienda. 29. iterum discersit domum.

2) L. Minorita irattár 23. b. könyv 1829. szept. 16—17.

3) 1828. nov. 5. 23. b. könyv. In tribus classibus 70 circiter scholares, praeter eos, qui ad requisitionem Rdssimi Dni Josephi Miklósi canonici Nvaradinensis privatim in obiectis 2dae grammaticis imbuuntur.

minden szülő gyermekét, hogy megizlelve a tudományt, azt másutt is szeresse.

Mikor az önvédelmi harcban kifáradt magyar Világosnál letette az északi medve előtt a fegyvert: e vidékre még az a büntetés is várt, hogy népét elzárták a kulturától. Gimnáziuma ajtai zárva maradtak.

A második korszaka ez intézetnek 1854-ben veszi kezdetét. Hajnald Lajos, akkori erdélyi püspök közbenjárására sikerült ez eredményt elérni, de nem volt benne köszönet. Az 1854. szeptember 28-án kelt 18,402 számú rendelet ez intézetet magánjellegűnek nyilvánította. Tanárok ez évben: Coriolán Demeter gör. kath. püspöki helynök és Korbuly Márton világi.

Legfőbb baj volt a pénzhiány, így az állam nem engedte az Entwurf szerint kialakítandó teljes négy osztályt sem megnyitni. Közadakozásból remélték a hiányzó összeget előteremteni, hogy annak kamataiból a tanárokat fizethessék. Ily körülmények között már másodizben gondolkodni arra, hogy a minoritákra kellene bízni a gimnázium vezetését. Ez még csak néhány év múlva következett be. Addig is a már említett Coriolán Demeter, Korbuly Márton, Gál János és Holbesz József, majd Légárd József, Kürthy Dániel és Fekete Márton végzik a tanítást.

A gimnáziumi alapokat növelte: Alexi János szamosujvári gör. kath. püspök 1000 frttal, Eiben János esperes plébános és Coriolán Demeter gyűjtése 3688 frttal, valamint a gimnáziumban eddig elhelyezett kincstári hivataloktól fizetett havibér.

Szóba került ezuttal az is, hogy ez intézetet esetleg a gör. katolikusok vegyék át, de ezt végleg elejtették.

1859-ben Erdély püspöke Hajnald Lajos a minorita-rendet kéri fel az intézet vezetésére. A rendfőnök: Gaal Damascen elfogadja az ajánlatot és rögtön tanerőket is küld Somlyóra. Ezek: Kollár Lajos igazgató-tanító, Czinóber Amadé, Lukács Fulgenc, Balázs Egyed, később Weisz Eduárd, Paluch Jenő lesz az igazgató, Berényi Gedeon, Marosan Bernád, Szalay Ferencz és Ács Rokus tanárok.

1865-ben a kormány a 4 tanszéket 6-ra akarja föl-

melni. Azonkívül az egyes tanároknak nem 300, hanem 400 frtos fizetést kívánt juttatni a rendfőnök, a kormány is. 1200 forintot mulott az egész. Nem lévén olyan alap, mely ennyit kamatozott volna, a kormány a gimnáziumot 1865. dec. 14-én bezáratta. A rendelet szerint „ezen tanintézet számára létező alapnak kamatai az 1866—67. tanév kezdetétől a tőkéhez csatolandók . . . míg az alap oly összegre növekedik, hogy kamatai a rendszeres számban alkalmazandó tanárok fizetését és többi fenntartási költségeket fedezni elégségesek leendenek.“

A gimnáziumi épületbe a kataszteri hivatalok költöznek be. Nagy vidék van ezáltal megfosztva a kultura áldásától. A vármegye közönsége nem nyugszik bele, feltolyamodással él egy 1866. június 13-án tartott városképviselési gyűlésből kifolyólag, de a helytartó tanács erős elhatározásán hajótörést szenved a vármegye kérése-könyörgése.

Az alap, melynek kamataiból a gimnázium költségeit viselte, ez időben kitett vagy 30,000 forintot! Somlyó ezuttal sem nyugodott még bele a változhatatlanba. Legalább reálgimnáziumnak a megnyitását kérte. De mikor kimutatták felülről, hogy abban legalább is 900 forintos fizetésű tanárok alkalmazandók és nem 400 forintosok és mikor még az egyházmegye is óvást emelt az ellen, hogy a róm. kath. gimnáziumi alap és épület eredeti céljától elvonassék: akkor el kellett hallgatni minden gimnáziumfejlesztési váagnak. 1875-ben újra kérik az intézet megnyitását, de minden szó a pusztában hangzik el.

Mikor a megyerendszer változtatása SzilágySomlyót megyeszékhelyiségétől megfosztotta: 1877-ben újra feléledt a gimnázium után való vágy.

1878. június 11-én egy kérvényt terjesztenek föl a válás és közoktatásügyi miniszteriumhoz, kérve a gimnázium megnyitását, miután épület is van, a tanárok fizetése a minorita rendfőnökkel kötött szerződés szerint — 6 tanárt számítva 400 forintjával fejenként — nem fog többet kiteni 2500 forintnál; a szilágySomlyói róm. kath. gimnázium alaptőkéi pedig elegendők ily összeg viselésére, s ha nem, úgy fedezi a város. Miután a minorita rendfőnök, Pongrácz

Gellért még áldozatok árán is kész volt tanárokat adni, a kormány 1879. szeptember 12-én 27,720 sz. rendeletével az intézetet megnyitottnak jelentette ki, felruházva azt a nyilvánossági joggal is.

„A magas engedély folytán 13 évi szünetelés után „Veni Sancte“-vel iskolai ünnepélylyel, a város előljárósága képviselte, nagyszámu helybeli és vidéki szülők jelenlétében s örömeizelmei között nyílt meg a tanintézet.“

Az 1879—80-ik tanévben a megnyílt két osztályban 70 volt a növendékek száma, a következő évben 3 osztályban: 90.

Ámbár a magas kormány hagyta jóvá a városnak a renddel kötött szerződését a tanárok 400 frtos fizetésére vonatkozólag: 1881. okt. 22-én 29010. sz. a. már csak az 1881—82. évre adja meg a nyilvánossági jogot az intézetnek, tekintettel a türhetetlen szegényes tanári fizetésekre és oklevél nélkül tanító tanárookra. A kormány 1000 frtot kíván egy-egy tanár részére. De nincs. A rendfőnök mindent elkövet, hogy minél több okleveles tanárt képeztesen ki, de másutt is szüksége van rájuk, így nem lévén itt okleveles rendes fizetéses tanárok: a kormány a városnak minden felülfolyamodása dacára a gimnáziumot magánjelleggűnek nyilvánítja, az alap kamatait azonban továbbra is kiszolgáltatja. A város mint magánjelleggűt is fenntartandónak találta. Akadtak, kik 20, 70, 100,000 ezer forint lefizetésére kötelezték magukat, ha az intézet nyilvánossági jogát visszanyeri. Az egyházmegyei hatóság is tett e nemű ígéreteket. A nők, Műkedvelő Társulat, gimn. ének- és zenekar összefogtak, hogy e célt elérjék.

A tanári kar a fokozott igények mellett továbbra is 400 frtos fizetéssel tanított és oly lelkiismeretesen teljesítette kötelességét, mintha csak nyilvános gimnáziumban tanítottak volna. Megélhetésük azonban nem volt biztosítva¹.

A város 1885. márc. 25-én 665 frtot szavazott meg felszerelésekre. — Akadt már 3—4 rendes tanár is, volt egy a célnak megfelelő rajzterem, a könyvtárakban is mu-

1) Enemű küzdelmeiket »A minoriták Szilágysomlyón« című munkámban szándékozom kiadni.

tatkozott haladás, a középiskolák akkori vezetője: Klamarik miniszteri tanácsos 1886. jun. 8-án szükségesnek mondotta az intézet fönmaradását, mindezek a körülmények, meg a szülők panasza, kiknek máshová kellett vinniök gyermeiket, hogy államérvényes bizonyítványt szerezzenek: arra birták a város vezetőségét, hogy memorandumot terjesszenek a magas kormányhoz, — melynek egy-egy példányát Schlauch Lőrincz püspökhöz és Jánossy Demjén rendfőnökhöz is megküldötték, — kérve azt, hogy a nyilvánossági jogot az intézetnek megadni méltóztassék.

Nagyváradnak lángoló lelkü püspöke Trusza Lajos esperes-plébános utján mindenről értesült, tudomással bírván a gimnázium létesüléséről, vagyónáról, annak fönmaradását biztosítani akarván, a kormánynál késznek nyilatkozott az intézet kegyuraságának az elvállalására.

1889. márc. 22-én hozza ezt a közoktatásügyi kormány a város polgármesterének tudomására, jelezvén egyúttal azt is, hogy az iskolának a nyilvánosságát megadja, abban az esetben, ha a püspök az állami iskolák színvonalára emeli az intézetet. A gimnáziumi alapok, még az az ötödfélezer forintra rugó „alapítványi tőke is, mely . . . a gimnáziumra vonatkozó utolsó költségvetésbe mint jövedelmi forrás fel nem vétetett“ „és a gimnázium céljaira újabb időben létesült“, a tanintézet számára továbbra is biztosítandó leszen.

Ugyanez év október havában magához hivatta a püspök Somlyó város polgármesterét, Geneszy Sándort, a plébánost, Trusza Lajost, Veverán József ügyvédet és az igazgatót, Csák Alajost. Megismerkedvén az intézet ügyeivel, megígérte, hogy kegyuraságába fogadja, a költségtöbbletet pótolja, felszereli, a minorita rendfőnökkel egyetemben gondoskodni fog megfelelő tanerőkről és azok fizetésjavításáról stb.

Mikor 1890. ápr. 11-én váratlanul megjelent Erődi Béla, a tankerület főigazgatója és a látottak felett meglegedésének adott kifejezést: a tanári kar méltán remélhette, hogy jobb napok virradnak reá, a város is örvendhetett, mert kilátása volt arra, hogy nem kell fiait többé máshová küldeni államérvényes bizonyítványok megszerzése céljából.

A pünkösdi ünnepekre Somlyóra jött a gimnázium új kegyura: Schlauch Lőrincz püspök. A város ap-

raja-nagyja versenyzett a tisztelet megnyilvánításában. A bérmlás szentségét szokatlanul nagy ünnepségben ejtették meg. Ápr. 24-én a gimnáziumot szemlélte meg a főpap és az igazgató beszédére újra kiemelte azt, hogy az intézetet az állami színvonalra kívánja emelni. Alig távozott a magas vendég a minorita rendfőnökkel, — ki szintén itt volt e fontos aktusnál — a városból, már megérkezett a gimnázium nyilvánossági joga az 1890—91. és 1891—92-ik évekre. Az akkor befejezés felé járó tanév nyilvánossági jogát 25399. sz. a. adta meg a tanügyi kormány.

II. FEJEZET.

Az állandó nyilvánosság felé.

Uj korszaka kezdődik 1890-ben az intézetnek. Nagyvárának ez idő szerint lánglelkű püspöke karolta fel az iskolát. Joggal lehetett várni, hogy a gimnázium más állami intézetek színvonalára fog emelkedni.

Egy modern gimnáziumnak a fenntartása 100,000 koronára tehető. — Ha csak a fenntartás kerül ennyibe, mibe kerül annak felszerelése?

A legelső teendő pedig akkor, mikor az egyházmegyei főhatóság kegyuraságába fogadta az iskolát: ennek berendezése, felszerelése vala.

Az 1890. május 16-án kelt miniszteri leirattal a következő hiányok eltüntetésére szőlította fel az új kegyurat: 1) Nincsen tornacsarnok. 2) A padok egészségi szempontból nem célszerűek. 3) A felszerelés kezdetleges. 4) Tanári szakkönyvtár nincs. 5) Nincs elegendő rendes (okleveles) tanár. 6) Hiányzik egy rajztanár és tornatanító. — Miután mindeme hiányok pótlása az intézethez kötött alapítványok után várható jövedelmeken kívül előreláthatólag még tetemes költségbe fog kerülni, azon okból, hogy a tanintézet teljes újjászervezése mielőbb véghez mehessen, tisztelettel javaslatba hozom, miszerint a tandíj úgy, mint az állami tanintézeteknél, 18 frtban szabassék meg és a tanulóktól minden évben 2 frt. beiratási díj szedessék. Végül felkérem excellenciádat Szilágysomlyó városával és a minorita-rend főnökével meg-

indított tárgyalások befejeztével az alapító oklevelet nekem bemutatni méltóztassék.

Hogy az új patronus igazán szíven viselte ez intézetet, azt mutatja ama körülmény, hogy már 1888-ban foglalkozott ez eszmével. A plébánia irattárában található a nagynevű püspöknek egy ez év febr. 16-áról Bpestről keletkezett levele, melyben 230—1888. sz. a. azt írja, hogy „A szilágy-somlyói kath. jellegű gimnázium ügyében mai kelt alatt felterjesztést intéztem a nagyméltóságu vallás- közoktatási m. kir. miniszteriumhoz, melyben felkértem a miniszter urat, hogy a budai m. kir. központi állampénztárnál kezelt s a szilágy-somlyói kat. gimnázium tulajdonát képező alapítványok átlagát oly célból kegyeskedjék velem közölni, miszerint a jövedelmet a kiadásokkal egybevetvén, tiszta ismeretével birjak azon összegnek, melylyel a nevezett gimn. fentartásához járulnom kell, — melyet főpásztori gondjaim alá venni és Isten kegyelmességével s buzgó katolikusaim hozzájárulásával újjászervezni és a törvény által kívánt színvonalra emelni szándékozom . . .

Miután tényleg átvette Várad püspöke a somlyói gimnáziumot, megtesz mindent, mi a hiányok megszüntetésére vezethetett. Első sorban közvetítőre volt szükség, mely az intézet anyagi ügyeit intézze.

Megalakult a püspök által 1890. jun. 21-én 1134. sz. leiratával kinevezett Tanügyi Bizottság Trusza Lajos esperes-plébános elnöklete alatt. Tagjai Veverán József főgondnok, Gencsy Sándor polgármester, Csák Alajos Czirkék igazgató és a rendfőnök által kinevezett Schöffér Leo.

A Tanügyi Bizottság első ülését 1890. jul. 4-én tartotta meg. A bizottság távollevő tagját: Schöffert Szentimrei István helyettesítette. Elnök vázolván az értekezlet célját, ama reményének ad kifejezést, hogy a bizottság ügybuzgalmával mindent el fog követni, hogy azon igények, melyeket a kegyur és a haza ez iskolától vár, valóban teljesüljenek. Isten áldását kérve az értekezletre, megnyitja a gyűlést és javasolja, hogy a T. Bizottság jegyzői tisztét mindenkor a minorita rendfőnök által kinevezett tanár töltsse be. Első teendőnek bizonyult a kegyur által kitűzött és a magas kormány által is napirendre tűzött hiányok megszüntetésének az ügye. Nincs tornacsarnok, a padok célszerűtlenek, a fel-

szerelés kezdetleges, nincs tanári szakkönyvtár, nincs elegendő okleveles tanár, nincs rajztanár, nincs tornatanár.

A tornacsarnokra nézve a bizottságban helyet foglaló polgármester halasztást kér, mivel e kérdést a Báthory kertnek a Bánffy családtól való megszerzésével lehet legjobban megoldani.

A padokat az előirt minták szerint javíttatták át, a könyvtárt csak a szaktanárok véleménye alapján lehetett beszerezni, a tanári kinevezés a minorita rendfőnök hatáskörébe tartozott, így a bizottság ez ügyben nem igen hozhatott első ízben semmire sem érdemleges határozatot. Még a tandíjnak 18 frtra való fölemelése ellen is hangzott el szó, mert e vidék szegény lakosságára nézve ez nagy megterhelést jelentett volna.

Még a tanév megnyilta előtt újabb leiratot intéz a fenntartó kegyur a Tanügyi Bizottsághoz, sürgetvén azt az 1890—91. tanév költségvetésének az összeállítására, a taneszközök beszerzésére és a tornacsarnok felállításához szükséges tervek elkészítésére és bemutatására. A költségvetés 3970 frt 39 kr. bevételt, 6140 frt kiadást tüntetett fel, fedezetlen hiány volt 2169 frt 61 kr. A tornacsarnokra nézve ezuttal sem mert előterjesztést tenni a bizottság, mert még mindig ott kísértett a Báthory-kert, melynek megszerzésével a tornacsarnok helyéről könnyen lehetett volna gondoskodni. Szóval eme hiányok lassu tempóban voltak megszüntethetők. Sokkal előbb szűnt meg a baj az okleveles tanárokat illetőleg. A rendfőnök 1890. szept. végén¹ ezt írja: Oly tanári kart küldöttem, mely tapasztalás, hivatás, kötelességteljesítés és szakképzettség tekintetében tultesz, vagy legalább is megmérkőzik az ország bármely tanári karával, szellemi erejét tekintve pedig az oroszlanál is képes megmérkőzni. Ez időben már itt látjuk a tanári karban Schöffler Leot, 1890-ben jön Mahalcsik Bónó, Fetzler Ferencz diplomás emberek, kik az akkori korszellem áldozataiképen Nagybányát hagyták oda akarataik ellenére, mert az a kor a világi tanárt, ha alapvizsgálója volt csak, többre becsülte a diplomás szerzetes-tanárnál.

1) Minorita levéltár 1150. sz.

Tanárok, okleveles tanárok tekintetében már nem volt hiány. A rendfő előterjesztésére a kegyur kinevezte őket.¹

A tanári szakkönyvtár beszerzése fontos elodázhatatlan követelményeképen volt felállítva. Mikor a Tanügyi Bizottság 1890. szept. 9-én tartott ülésében 19. p. alatt szóba kerülnek a német szakmunkák: az értekezlet tagjai felszisszennek, s bár maga az azt előterjesztő Csák tetőtől talpig magyar ember, kénytelen volt rámutatni, hogy magyar szakmunka alig van, s a beszerzendő könyvek a miniszterium 1885-iki jegyzékéből vannak kiszemelve, így erre nézve is létre jött a megállapodás. A kegyur a könyvtári szakmunkákra szóló előterjesztését (433 frt 55 kr.) jóváhagyta.²

Tornatanitói képesítést szerzett Nits Pál Gl.³ Így evvel is kisebb lett a hiány.

Felszerelésre küld a kegyur 500 frtot⁴ és sürgeti a tornacsarnok építését,⁵ de a bizottság huzavónája miatt, mely még mindig egy a Báthory-kertben építendő tornacsarnokról álmodozott: az intézetfenntartó püspök minden sürgetése hajótörést szenvedett és megvalósítása a következő tanévnek lőn fönntartva. 1890. jul. 24-én kelt leiratával azt írja a kegyur, hogy „a tornacsarnoknak már ez év aug. hó végével készen kellene lenni“, de a városnak ez ügyben rendezetlen állapota miatt abból nem lett semmi. 1891. febr. 18-án újra megsürgeti a tornacsarnok kérdését az intézetet fenntartó püspök és azt mondja: „Addig ugyanis, mig e sajnálatos huza-vona elintézve nincs, a tornacsarnok építési ügye sem tárgyalható végleges eredménnyel, s az alapítólevél sem szerkeszthető meg, holott a rendezést őszintén óhajtom.“

Miután az építendő tornacsarnok helyét a város ajánlotta meg, és éppen e helynek a hiányán mulott a csarnok föl nem építése, a bizottságban résztvevő polgármester a tornacsarnok helyére nézve azt a felvilágosítást adta, hogy a báró Bánffy-család legközelebb gyűlést tart, amelyen határoznak a felett, hogy eladják-e a városnak a kertet. Addig a helyiségkérdés függőben marad.⁶

1) L. T. B. Jegyzők. 24. p. — 2) T. B. jkv. 27. p. — 3) L. jegyzőkönyv 20. p. — 4) T. B. jkv. 34. p. — 5) T. B. jkv. — 6) L. T. B. jkv. 42. p.

Az idő haladt, de semmi biztos megállapodásra nem jutottak. Végre is belátták, hogy a várkertnek a város részéről történt, vagy leendő megvásárlása jogi bonyodalmakat fog előidézni, így jónak látták a tornacsarnoknak a gimn. udvarán való felépítését. Ezáltal a gimn. udvara jórészen áldozatul esett ugyan; de miután a főigazgató folyó hó 24-én (1891. ápr. 24.) tett hivatalos látogatása alkalmával a rajzterem nagyobbitását is sürgette, a T. Bizottság úgy vélt segíteni a bajon; hogy a rajztermet is megnagyobbitja, a tornacsarnok felépülésével együtt. A növendékeket az udvar elvesztéseért úgy kártalanította, hogy a gimn. udvarára szögelő nyári tornatérnek a kőfalán ajtót vágat, hogy a 10 pernyi időközöket szabad levegőn tölthesse a tanulóifjuság. A tervck és költségvetések elkészítésével a városi mérnököt és egy építőmestert bizott meg a bizottság¹.

Mikor a fenntartó püspöknek ez elhtározás tudomására jut, így ír: „A tornacsarnok felállításának végre keresztülvihető javaslat alakjában előterjesztett ügyében a megígért tervet és költségvetést sürgősen bevárom, nehogy az építkezés a további tárgyalások igénybe vette hosszabb idő folytán ismét elodáztassék“.²

A bizottság a tornacsarnok építést úgy akarta megoldani, hogy annak az udvar felől is legyen bejárása, mely célra a középső ablakot használták volna fel.³

A rajzterem és tornacsarnok együttes megoldásának a kérdését a fenntartó kegyur megszívlelés alá vette és utasította mérnökét, hogy a helyszínére utazva állapodjék meg a költségvetés tekintetében.⁴ 1891. jun. 26-án tartotta a Tanügyi Bizottság ama jelentős ülését, melyen a régóta vergődő tornacsarnok kérdését s vele egyemben, a rajztermet is megvalósították. Az értekezleten részt vett Peiser Antal p. uradalmi mérnök, meg Bund Vilmos, városi mérnök is.

A mérnök javaslata ez volt: A mostani terv kivitele nagy nehézségekbe ütközik, amennyiben az I. emeleten tervezett rajzterem esetleges nagyobbitása által vastag falak és boltozatok lebontása válnék szükségessé, azon esetben pedig, ha a rajztermet a II. emeletre létesítjük, akkor a

1) L. T. B. 52. p. — 2) 1891. 943. Plébánia levéltár. — 3) T. B. jkv. 54. p. 4) Pl. levélt. 1082—1891. leirat sz.

mostani IV. o. pótolhatatlanul elvész. Ebből kifolyólag a rajzterem kizárólag csakis a tornacsarnok fölött létesíthető és pedig bejárattal a II. emeletről.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy a Tanügyi Bizottság a püspöki uradalmi mérnök ezen javaslatát a legnagyobb örömmel hallgatta és tette azt magáévá, mert ez esetben megmaradt a régi rajzterem helyisége osztálynak, az új rajzterem mellett szintén létesítettek egy termet. — Megmaradtak a könyvtár és másféle helyiségek, sőt dísztermet is nyertek az új rajzteremben.

Az intézeti kegyur eme tervek fölterjesztése után így válaszolt:

Az ottani gimn. mellé építendő tornacsarnok kétféle terve és költségvetése tárgyában f. hó 24-én 253. sz. a. k. előterjesztésének fontos indokai alapján, ha és amennyiben a város kezelése alól rendelkezésemre bocsájtandó összeg és állítólag a főtiszt. Káptalannál is létező és talán ilyen célra fordítható tőke a mérnököm által készített első drágább terv szerinti építkezés költségeit fedezendik, úgy hogy a szóbanforgó építkezéshez magam is bizonyos összeggel járulandok, azon reményben, hogy két árlejtés alapján a mérnöki költségvetésen alul sikerülend a vállalat: . . . mert pénztáram . . . nagyobb összeget az idén alig nyújthatna . . . hajlandó vagyok az első terv szerint a torna- és rajzterem felépítését elfogadni, bevárva a vállalati szerződésnek jóváhagyásom alá való terjesztését, mert óhajtanám, hogy az új emeletes épület ez idén legalább tető alá hozassék.

Hogy a nemes város a kezelése alatti összeget, melyre nézve határozott elszámolást fogok kérni a vallás és közokt. min. után, miért nem bocsájthatná már most rendelkezésemre, mielőtt az alapítólevél végleges kiállítása, illetve a gimn. átadása megtörténhetnék épen a tornacsarnok mielőbb felépítésének érdekében: nem látom eléggé indokoltnak, sőt talán bizalmatlanságnak is mondhatnám a püspökséggel szemben, mi annál kevésbbé volna indokolható, mert épen, mivel bízom a nemes város áldozatkészségében és az ő érdekeit tartottam kiváltkép szem előtt, vállaltam oly nagy terhet magamra és a püspökségre. Óhajtom tehát azért és elvárom, hogy a pénz kiadása iránti lépések haladéktalanul

folyamatba tétessenek, mert az alapítólevél immár valahára kiállítandó és az illetékes helyre bemutatandó. 1891. jul. 18.¹

Miután a püspök a tervre vonatkozó engedélyt megadta, a beérkezett ajánlatokat vette a Tanügyi Bizottság bírálat alá. Czimer István, Czifra József és Goldglancz Jónás, Halász, Molnár és Cseh, Gámenczy Lukács ajánlatatai közül a Czimer István ajánlatát fogadta el a bizottság. Veverán József írta meg a szerződését, az építkezést a városnak is bejelentették, az elnököt, Trusza Lajost pedig megbízták, hogy a Csizmadia Társulattal értekezzen az új épületnek a Cs. Társulat házával való összeépítése és a közös csatorna ügyében.²

Megindult hát valahára a tornacsarnok építése. Beküldték a tervrajzot a tanügyi kormányhoz is. Az építkezés ellenőrzésére eljött a p. uradalmi mérnök 1891. okt. 3-án és az építkezés fölött megelégedésének adott kifejezést.³ Nov. 30-án földél alatt volt az új épület.⁴

A fenntartó kegyur azonban nem volt mindennel a legnagyobb mértékben megelégedve. Mikor az intézetet átvette, kegyuri jogainak tisztázását kívánta.

Főképen az intézethez kötött alapok nem jutottak sehogyszem a kezéhez. Ott voltak a kormány útján letett alapítványok, ott Szilágysomlyó városánál vagy 5000 frtos alap, mely az 1879-től 1885-ig tartó gyűjtésből folyt be.

Mikor a közoktatásügy akkori minisztere 1889. márc. 22-én elszámol a püspöknek az intézethez kötött pénzekről, „a 60.000 frtos szilágysomlyói gimn. alap” mellett említést tesz arról, hogy hozzá kell még számítani Szilágy-Somlyó városának kezelése alatt álló, azon több, mint ötödfélezer frtra rugó alapítványi tőke kamatait, amely tőke az újabb időkben a gimn. céljaira eszközölt gyűjtésekből keletkezett és a melynek kamatai a csatolt költségvetésbe hihetőleg tévedésből föl nem vétettek.⁵

A püspök szóval ehhez jogot tarthatott. Tartott is. Az előbb említettek is e mellett tesznek tanubizonyságot. Min-

1) Pléb. levéltár. — 2) jkv. 63—65. p. — 3) T. B. jkv. 73. p. — 4) T. B. jkv. 88. p. — 5) L. 1889—90. értesítő 34. ol. 1. bekezdés.

den leirata vissza-vissza tér e pontra. Így¹ 1891. május 7-én: A nemes város kezelése alatt álló, mindinkább lepadt segélyalap ügye, az együttes szóbeli tárgyalások alapján lett megállapításhoz képest némi aggodalommal tölt el, mert az intézet céljaira végre is alig fogok valamit kezembe vehetni. Azért is felkérem a t. bizottságot, hogy a szó alatti segélyalap összegének köteles megállapítása után azt mielőbb hozzám beterjeszteni igyekezzék, annyival is inkább, mert az alapító levél kiállításához, a még hiányzó adatok és biztosítékok beszerzésével komolyan foglalkozom és azt remélhetőleg nem sokára érdemleges elintézés alá bocsájthatom.“ Ugyanilyen szellemben ír u. azon hónap 23-án, mert eme pénzre a tornacsarnok építésénél szüksége lett volna. Szüksége annál inkább, mert nemcsak tornacsarnokot, hanem rajztermet is építtetett. A város pedig nemcsak hogy a tornacsarnoknak helyet nem juttatott, hanem még a pénzalapokat se akarta kiadni. A püspök a rendes költségbe úgy is befizetett fenntartási címen 5000 korona körül évenként, így a tornacsarnok és rajzterem költségeit nem volt kedve egészében viselni. Mikor a T. bizottság ezt észrevette, 1891. okt. 3-án fölvelt 3000 frtot a kárásztelki plébánostól $\frac{3}{4}$ évre,² hogy a munka föl ne akadjon. Mikor erről előterjesztést tesz a Bizottság, 1892. márc. 2-án már meg is van rá a felelet, mely a munkálatokról való jelentést örvendetes jóváhagyással veszi tudomásul, de a vállalkozóval szemben követett kielégítési eljárás felett rosszalásának ad kifejezést és nem fogadhatja el mindaddig, míg Szilágysomlyó városa a kezelése alatt álló gimn. segélyalapról végleges számolását és annak összegét be nem terjeszti.³ A tanügyi bizottság ezuttal szintén állást foglalt ez ügyben, mert a püspök a hiányzó költségek fizetését már a második évben teljesítette.

Ily nehézségek mellett a város elhatározta, hogy 3288 frt 97 krt visszafizet, de a püspök még a hiányzó 1696 frt 55 krajcárhoz való jogáról nem mond le⁴. Egy év leforgása kellett ahhoz, hogy eme pénzügyi nehézségek miatt a tornacsarnok átvétele megtörténhetett.

1892. aug. 11-én megjelent a püspöki uradalmi mér-

1) Pléb. levéltár 1891—943. sz. leirat sz. — 2) L. T. B. jkv. 74. p. — 3) T. B. jkv. 98. p. — L. T. B. jkv. 98. p. és 103. p.

nők a T. Bizottság ülésén, mire a következő jegyzőkönyvet vették föl.

A szóban forgó épület felépítésére Püspök ur önméltósága 1891. aug. 28-án az építkezési szerződést 5400 frt erejéig jóváhagyni méltóztatott, mire az építkezés Czimer István vállalkozó által azonnal fogamatba vétetett. Az építkezés oly feltételek alatt hagyatott jóvá, hogy vállalkozó az épületet még 1891. év őszén fedél alá hozza, az összes munkát pedig 1892. aug. 1-én fölülvizsgálatra átadja. A fölülvizsgálat napja aug. 11-re kitűzetvén, alulirottak a helyszínén megjelentek, mely szakszerű vizsgálat alkalmával találtatott a következő lelet. A szóban forgó épület a terv, költségvetés és műszaki leírásban foglalt feltételek szerint jó anyagok felhasználása mellett felépítve találtatott. A kömives munkához felhasznált anyagok időközben vizsgálat alá vétettek és felhasználhatóknak találtattak. Az alapásások mélységét a T. B. munka közben, az uradalmi mérnök pedig 1891. okt. 3-án próbaásás útján megvizsgálta és helyesnek találta. A falak vastagság és magasság méretei a tervben kitüntetésekkel megegyezők. Az ácsmunkához felhasznált faanyagok kifogás nélküliek és vastagságai a tervezetnek megfelelőek és az ácsmunka minősége a műszaki követelményeknek megfelel. Az asztalos, lakatos és üveges munka ellen sem volt kifogás emelhető. A bádigos munkában hiány nem, sőt több munka találtatott: a csizmadiaszin s az új épület közt levő nyílt vízfogócsatorna 22 méter hosszúságban. Ezen munka többletért, valamint egy 8-ik ablakért, mely a költségvetésbe nem volt felvéve, vállalkozó kártérítést nem követel, miután a T. Bizottsággal egyetértőleg az előtér és osztályterem közt tervezett közfal és az alatta tervezett vastartány behelyezése elmaradt. A többletmunka és az elmaradt munka egyenlő értékű. Az ácsmunka végleges átvételére megjegyzendő, hogy a padláson az eresz körül (a vánkosfa fölött) ledeszkázva nincsen, továbbá az egész padláson levő sártapasz vékony, miért is ez, valamint a fent említett lepadlásolás vállalkozó részéről a legrövidebb idő alatt, vagyis aug. 29-ig teljesítendő.

Ugyanekkor ejtik meg a leszámolást a vállalkozóval. 540 frtot visszatartottak az egy év múlva teljesítendő fölülvizsgálatig.

1893. nov. 10-én¹ megejtven az utófelülvizsgálatot, a bizottság az épületet a munka követelményeknek megfelelőnek találta, s így a bentartott 540 frtot a vállalkozónak kiadta.

A tornacsarnok épülete rendben volt tehát végre valahára. El volt háritva egyik hiány, melyet már évek óta kifogásolt a magas kormány.

A *rajztermet*, a tornacsarnokot be is kellett *butorozni*. Annál is inkább, mert az előbbi diszteremnek is használták. Ha az egész ifjuság összejött, melynek létszáma 85—90 között változott, nem volt hová leüljenek. Össze-vissza 20 tanulóra volt ülőhely; rajztáblát is kellett beszerezni. A tanári tanácskozában szintén nem valának székek. E bajon az ideig úgy segítettek magukon, hogy a különböző helyiségekből hozták össze a székeket. Ha aztán hivatalos látogatás fordult elő, teszem a főigazgató, vagy a Tanügyi Bizottság részéről, úgy meg az baleset érte őket, hogy vagy ebben, vagy abban a helyiségben hiányzott a megfelelő ülőhely. Egy és ugyanazon széket utána hozták a látogató hivatalos, vagy nem hivatalos közegnek. Minden kellemetlenül ható hiányokat 1892. szeptemberére tüntették el.²

A tornacsarnok berendezése kissé lassan haladt. Mikor Finály Henriket *Kuncz Elek* váltja föl a főigazgatói hivatalban és 1892. nov. 20., 21., 22-én tartja itt első hivatalos látogatását: az intézetet feltétlenül szükségesnek mondja, mely rendelkezik is ama kellékekkel, hogy a feladatának megfelelhessen okleveles tanárai kellő számban vannak. Az intézet elhelyezését, felszerelését nem találja ugyan minden tekintetbe, kielégítőnek, de annyira mégis, hogy az algimnázium követelményeinek eleget tehessen. A tantermeket méretek tekintetében a tanulók számához mérten csak relative találja megfelelőknek, a tornatérnek 1200 m²-re való meg-nagyobbitását sürgette és a tornacsarnok felszerelésének, padozásának minél gyorsabb ütemben való megvalósítását óhajtja. Kevésnek találja a tanári szakkönyvtárra eldörányzott 150 frtot, a tanulók erkölcsi, tanulmányi, szorgalmi haladásával megvan elégedve, helyesnek találja a fegyelmezést, és a szemléltető eszközöknek használatát.³

1) L. T. B. jkv. 160. p. — 2) L. T. B. jkv. 157. p. — 3) L. T. B. jkv. 184. p.

Az itt felsorolt hiányok egyike, — másika olyan természetű volt, hogy azokon már nem lehetett segíteni. Hogy a helyiségek méretei nem megfelelőek, azon változtatni mit sem lehetett. Itt már csak a tornatér megnagyobbításáról, meg a tornacsarnok berendezéséről lehetett szó. A tornateret azáltal csatolták az udvarhoz, hogy a Báthory-kertnek a gimnázium udvarára szögelő falát áttörték, mibe a város is belement.¹

A butorokról, Thonet-féle székek a tanácskozó számára, iskolai padok beszerzéséről, rajzasztalokról stb. 1892. vége felé sikerült gondoskodni és 1893. jan. 19-én a Tanügyi Bizottság már szemlét tart fölöttük.²

A *tornacsarnok berendezése* is elodázhatatlan volt már. A főigazgató leir és legalább is 730 frtos befektetést sürget a tornacsarnok első berendezésére és kipadozására.³ Mikor az intézetet fentartó kegyur a tornacsarnok kipadozásáról értesül: jobbnak találja a homok és eserporral való kemény burkolatot. Az igazgató felvilágosító szavai után, melyek szerint a eserrel való burkolás mellett a talajnak folytonos jókarban való tartása költséges, a kegyur elállott óhajásától, és a kipadozás lön elfogadva. Miután a tornacsarnok felszerelése ügyében az előzetes felvilágosítás megtörtént, a kegyur — ki közben bibornokká kreáltattott, — 714 frtot engedélyezett e célra. A tanügyi bizottság a személyesen megjelent vállalkozókkal együttes szerződést kötött.

1894. jan. 19-én tartotta a T. Bizottság ama gyűlését, melyen a tornacsarnok első berendezését felülvizsgálták. A padlózatot, gerendákat, tornaállványt, 2 létrát, 2 korlátot, rohamdeszkát, 4 mászórudat és két mozgatható oszlopot kifogástalanoknak találtak.

A Budapestről rendelt tornaeszközöket is megfelelőeknek találta a bizottság.

Miután a tornacsarnok felmérésén tullestek, a mesteremberek is megkapták az őket megillető díjakat.⁴

A magas kormány is bekérte a tornacsarnok tervrajzát és erre vonatkozó észrevételeit a következőkben tette meg: 1. A földszinti tornaterem és II. emeleti szertár helyiség kedvezőtlen és meg nem felelő alakkal bír. 2. A

1) T. B. jkv. 135. p. — 2) T. B. jkv. 138. p. — 3) L. T. B. jkv. 141. p. — 4) L. T. B. jkv. 161. p.

tornaterem megvilágítása fogyatékos, a rajzterem megvilágítása helytelen, 3) a rajzterembe csakis a szertár helyiségen át lehet jutni; 4) a második emeletről a szertárba vezető lépcső célszerűtlen. A telek kedvezőtlen alakja dacára olyképen lett volna az épület kibővítése foganatosítható, hogy a fentebbi pontokban felsorolt hiányok mellőzhetők legyenek. Belvilága az előirtnál néhány centiméterrel kisebb, nincs udvar, a nyári tornatér alkalmatlan. 1894. jan. 4.¹

Nem a legjobb kritika, de fő, hogy ez a hiány megszűnt. Budapesten magának a minta gimnáziumnak sincs jobb udvara mint a somlyainak, hogy így alkalmatlan, úgy néhány centiméterrel kisebb a belvilága, hogy északi v. déli világítást kap-e, nem lehet oly rettenetesen fontos. Fő az, hogy megvolt és megvan a tornacsarnok, van rajzterem. Fel is vannak szerelve.

A miniszteri leirat első kifogása, hogy nincs *tornacsarnok*, ezzel megszűnt. A másik észrevételt, hogy a padok célszerűtlenek, a Tanügyi Bizottság szintén elenyésztette amennyiben a *padokat* a kormánytól adott minta szerint átalakították és újakat szereztek. Hogy a *felszerelés* kezdetleges volt, azon nem lehetett csodálkozni. E téren is iparkodtak javítani az állapotokon, butorzat, felszerelés évről-évre gyarapodott. A *természettudományi szertár* gyarapodása vétel útján 1890—91-ben: Forrasztó cső 2 platina hegygel, borszeszlámpa, porcelláncsésze törővel, 2 üveg 10 gr. kalium, 20 gr. natrium, 11 gr. magnesium, 20 gr. aluminium, 500 gr. stannum, 500 gr. higany, 12 gr. platinasodrony, 24 drb. kémeső, 12 lombik, 50 tárgy és fedőlemez, 1 drb. göröcső, hozzávalóval. Az összes 134 frt 59 krba került.² 1891—92-ben vétel útján gyarapodott a *természettudományi szertár* 1 drb. Breitenlohner borszeszlámpával, 1 Bunsen kürttel, 1 üveg Canada balzsammal, 1 db. egyenes és ferdén lecsiszolt üvegcső lemezzel, rézgolyó és ehhez illő 2 félgömbbel, Riesz megosztási készülékkel, 1 hővillanykerettel, üvegkoronggal a Holz villamgéphez, réztányérral a légszivattyuhoz, Csasznyféle telluriummal. A *rajzszertár* gyarapodása a következőkből állott: Haenselmann: Das farbige ornament és „Farbenlehre.“ Zeller: Das farbige ornament. Andel: Das Poli-

2) L. Gimn. levélt. 1894. 6. p. — 2) L. 1890—1. Értesítő 81. L.

chrome ornament és szövegkönyv; 2 háromszög, 1 körző, 1 vonalzó. Vas stativ modell felállítására. Készülék a modellek perspektív szemléltetéséhez, 6 mértani telt collectio; 2 görög római gipszminta. Mérő eszközök. Barque Bours de Dessin I-re part. Mérő asztal, Diopter, szögtükör, függő-
onos villa, légbuborékos vízszintező, iránytű, boltozatminták, oszlopfők.

A felszerelés tekintetében is iparkodott e szerint mindjárt az első két évben az intézet gyarapodás felmutatására.

1892—93-ban a *rajzszerár* 230 frt értékben gyarapodott. A következő tanévben Andel Polychrome Flachornamentik folytatólagos 16-ik füzetének birtokába jutott a gimnázium. Mikor 1894—95-ben leltároznak, úgy találják, hogy a szabadkézi rajzhoz rendelkezésére áll 515 drb. rajzminta és 30 természetes minta fából, a geometriai rajzhoz 164 rajzminta, 47 model és 12 szemléltető eszköz. Megszerezték ez évben a meglevő Andel Polychrome Flachornament gyűjteményéhez a 17-ik füzetet.

A *zeneszerár* átlaga 1892—93. év elején 2 fali tábla, 1 drb. $\frac{3}{4}$ gordon, 1 drb. gordonka, 1 drb. brács, 5 hegedű, 1 fuvola. Ehhez vettek 13 frtért egy dobot és 50 frtért egy miniatúr harmoniumot.

A *földrajz-történelmi szerár* álladéka e leltározás idején (1892—93. év elején) 6 drb. fali kép, 29 térkép, 1 nagy Kiepert-féle atlasz, 2 földteke és 69 drb. régi pénzgyűjtemény. 1893—94-ben Kogutovicz: Palesztina térképével gyarapodott.

A *természettani és vegytani szerár* 1895-ben 68 természettani és 28 vegytani eszközt tartalmaz. Ezek közt van a dr. Ajtai Endre ajándékozta vetítő készülék is.

A legelső sorban megindult *természetrajzi szerár* 1895-ben rendelkezik: 40 drb. állattani szemléltető képpel, 5 állattal, egy rovar- és lepke gyűjteménnyel, 60 növénytani faliképpel, 276 drb. szárított növényvel, 18 ásványtani mintával, 475 ásvánnyal. Ez évben szereztek az intézet részére egy hölgymenyétet, höresögöt, véresét, keresztes vipersét, fogast.

A *tornaszertárnak* ez időben van 141 drb. eszköze, ehhez vettek még 1895-ben 2 kókuszdiószőnyeget, 1 perme-
tezőkészüléket és 8 falilámpát.

Az *éremgyűjteményben* volt 1895-ben 150 db. régi ezüst, réz és papírpénz.

Amint ezekből kitetszik, ha még a butorokat is hozzávesszük, melyeknek a száma 267 darabból állott, úgy szemlátomást észrevehető a haladás felszerelés tekintetében.

Az 1890. május 6-án gróf Csáky Albin akkori kultuszminiszter által aláírt leiratban mint 4-ik kifogás szerepelt az intézet ellen, hogy nincs *tanári szakkönyvtára*. A hiányon a T. Bizottság, mint már említve volt, mindjárt az első gyűlésen akart segíteni. Mivel a tanárok szabadságon voltak, el kellett e kérdést odázni akkorára, míg azok szabadságukról visszatérnek. Mikor az igazgató végre beterjeszti az 1890—91-ik értesítő 80-ik lapján található könyvjegyzéket, a tanügyi bizottság tagjai feljajdultak, hogy hiszen azok mind németek. Az igazgató felvilágosító szavai után, hogy magyar szakmunkák — sajnos — alig vannak, a bizottság belenyugszik az ott felsorolt könyvek megvásárlásába. Ezuttal 277 frt 18 krt fektettek bele könyvvásárlásba. Ajándékozás útján 20 frt értékű könyvvel gyarapodott a könyvtár. A folyóiratokra 26 frt ment el.

A következő 1891—92-ik tanévben¹ egész ármádia könyvvel gyarapodott a tanári könyvtár, sőt az ifjusági könyvtár is. 1892—93-ban már 573 művel, 780 kötettel és 42 füzettel rendelkezik² a könyvtár. Az ifjusági könyvtárban van ugyanakkor 208 kötet.

1895-ben 687 munkával, 927 kötettel rendelkezik a tanári könyvtár, az ifjuságiban van 345 kötet olvasmány.³

A tornaacsarnok és rajzterem kiépülése, a tanári szakkönyvtár létesítése, a szertárak gyarapodása és a butoroknak ujjakkal való pótlása olyan terheket rótt az intézetre, melyeket az a rendelkezésre álló körülbelől 67,000 frt gimnáziumi alap kamataiból, a beiratási és tandíjból befolyó díjakból nem lett volna képes fedezni, ha azt boldogult Schlauch Lőrincz biboros-püspök nem veszi vala magas pártfogásába és az évenként fedezetlenül maradt hiányt, mi 2000 frtot szokott kitenni, nem fedezte volna a saját pénztárából. De a biboros főpap nemcsak ezeket a hiányokat szüntette meg, melyek említve voltak, hanem a közoktatásügyi kor-

1) L. Értesítő 47—49 oldalak. — 2) L. Értesítő 43—44. l. — 3) L. Értesítő 69—70 l.

mány ama kifogását, hogy nincs elegendő *okleveles tanár*, tárgytalanná tette.

Már 1889—90-ben 3 okleveles tanár tanít az intézetben. Az 1890—91-ik tanévben az intézet élén áll Csák Alajos, tanártársai Fetzter János Ferencz, Kölln Gyula, Mahalsik Bónó, Nits Pál, Révész Cyrill, Schöffner István és Szentimrei István. Az utolsót kivéve mind minoriták. Okleveles emberek, kik közül Mahalsik Bónó és Fetzter Ferencz Nagybányán is tanárkodtak mint okleveles tanárok, de az ottani intézetnek az állam részéről történt átvétele alkalmával a pályázatnál az állam tudni sem akart róluk, — olyan lévén akkor a korszellem, — s így Somlyóra küldte őket a rendfőnök.

Ekkor írta a rendfőnök azokat a nevezetes igéket: Oly tanári kart küldöttem, mely tapasztalat, hivatás, kötelességteljesítés és szakképzettség tekintetében tultesz, vagy legalább is megmérkőzik az ország bármely tanári karával, szellemi erejét tekintve pedig az oroszlanál is képes megmérkőzni.¹ A rendfőnök előterjesztésére az intézetet fenntartó püspök készséggel kinevezi, illetve megerősíti őket állásukban.²

Egyedül a rendes *rajztanári állás* betöltése okozott gondot. A tanügyi bizottság Szentimrei Istvánhoz ragaszkodik, ki négy éven át a főigazgató szavai szerint „kiváló sikerrel tanította a rajzot“ és oklevelet fog szerezni a tanév elején. Meg is szerezte azt, de a philologiai tárgyakból, s ráadásul még ki is nevezték Erzsébetvárosra. Erre pályázatot hirdettek a rajztanári állásra, s minthogy nem akadt okleveles rajztanár, ki 700 frtos fizetés és 100 frtos lakbér mellett pályázott volna: a rajzot a többi tárgyat tanító Fetzter Ferencre, Mahalsik Bónóra, és Schöffner Leora kellett bízni.³

A *tornatanitói* képesítést Nits P. Glycér szerezte meg, kit a fenntartó 200 frtos fizetés mellett ez állásban megerősít.⁴

Okleveles tanárok tekintetében nem lehetett panasz. Ezzel megszűntek mindazon hiányok, melyeket a kulturkormány 1890-ben kifogásolt.

1) L. Minorita levéltár 1150. sz. — 2) L. T. B. jkv. 25. p. — 3) T. B. jkv. 68. p. és 76. p. és 1890—91. Értesítő 44. l. — 4) T. B. jkv. 28. p.

Egyedül ama kifogásnak, hogy nincs rajztanár, nem lehetett eleget tenni. A rend nem képezhetett, a rajztanári tanfolyamon egyéneket, világi emberek meg nem nagyon siettek a 700 frtos fizetéssel járó állás elnyerésére.

Az 1892. szept. 14-én tartott T. bizottsági ülésen tudomásul veszik Fekete József feltételes és ideiglenes kinevezését.¹ 1893. febr. 17-én azonban állásáról lemond, s tárgyát az év elején idehelyezett Asbóth Viktorra, Fetzer Ferencre és Schöffner Leora bízta. És ugyanez az állapot e szakra nézve az 1893—94. tanévben. 1895-ben Török Teofil vette át a rajzoló geometria tanítását.²

Egyéb változások nem is voltak a tanári karban, kivéve az igazgatóváltozást, amennyiben Csák Czirjék Aradra disponálta a rendtartomány főnöke és helyébe Mahalsik Bónót tette meg igazgatónak, kit a biboros-püspök is megerősített eme tisztségében, 1892. szeptemberében³, ugyanekkor került Somlyóra hittanárnak Asbóth Viktor. — Így 1892-től fogva Mahalsik Bónó az igazgató, tanárok mellé: Asbóth Viktor, Fetzer Ferenc, Kölln Gyula, Nits Glycer, Révész Cyrill, Schöffner Leo. Ezek mellé Török jön 1894—95-re.

Megszűntek tehát azok a hiányok, melyeket az 1890-iki miniszteri leirat felsorolt. Joggal várhatta mindenki, hogy a gimnázium a nyilvánossági jogot egyszersmindenkorra megkapja.

A Tanügyi Bizottság, melynek tagjai eleitől fogva Trusza Lajos esperes-plébános, Veverán József ügyvéd, Gencsy Sándor polgármester, Csák Czirjék igazgató és Schöffner Leo tanár voltak, s mely tagjaiban csak az igazgatóváltozással ért át változást, amennyiben 1892. szeptemberében Csák Czirjék helyét Mahalsik Bónó foglalta el: mindent elkövetett, hogy a nyilvánossági jogot az intézetnek megszerezze. Mikor az intézetet hivatalosan látogató főigazgató 1894. ápr. 24—25-én a látottak felett megelégedésének ad kifejezést s csak az épület folyosójának kopott téglalaburkolatát cément vagy kőlapokkal, a termek ócska padozatát pedig ujjal tartja helyettesítendőnek: a bizottság mindent elkövet, hogy ez kifogásolt állapotok megszűnjenek és a fel-

1) T. B. jkv. 112. p. — 2) L. T. B. jkv. 167. p. — 3) L. T. B. jkv. 109. p.

sőbb tanhatósági óhajtásnak elég tétessék.¹ Eme munkálatokat Erdődy László teljesítette, még pedig a padozást 211 frt 20 krajcárért, a cementezést 200 frtéért.²

Fontos érdek volt a nyilvánossági jognak egyszersmindenkorra való megszerzése. E tekintetben döntő tényezőként a főigazgatói látogatások jönnek tekintetbe.

Mikor Schlauch Lőrincz püspök az intézet kegyuraságát elvállalta, a magas közoktatásügyi kormány 21.113—1890. sz. a. kelt leiratával egyelőre az 1890—91. és 1891—92-re, majd 33.118—1892. sz. a. kiadott rendeletével az 1892—93., 1894—95. tanévekre adta meg az intézetnek a nyilvánossági jogot.

Az az időben vizitáló tankerületi kir. főigazgató, Dr. Erdődy Béla 1890. ápr. 4-én tartott tanácskozáson az intézet hiányaira mutat reá, Finály Henrik dr. 1891. ápr. 21-én jelzi, hogy ez intézet sem áll más egyenrangú intézetek mögött. Kuncz Elek, tankerületi Főigazgató 1892. nov. 20., 21. és 22. napjain tartja első hivatalos látogatását. Akkor már folyamatban vannak mindazon hiányok megszüntetésére irányuló munkálatok, melyek a miniszteri leiratban 1890. májusában felsoroltattak. Majd 1894. ápr. 25-én látva, hogy még azok a hiányok is megszűntek, melyekre ő hivatkozott az intézet vezetői figyelmét: sajnálatát fejezi ki a nehézségek felett, melyekkel az intézetnek küzködnie kell és óhajtandónak tartja az akadályoknak, — melyek az intézet szabad mozgását hátráltatják, — eltávolítását.

Az 1894—95. tanév végével lejárandóban volt az intézet nyilvánossági joga. Ez volt az az akadály, mely a gimnázium szabadabb életét megakasztotta, s tanítványra, tanárra egyaránt az a büntetés várhatott, hogy visszasüllyedjenek a régi magángimnázium szomorú állapotába, mikor a tanítványnak máshová kellett mennie, hogy államérvényes bizonyítványt szerezzen. Ezért a nyilvánosságért folyik most a küzdelem. Megmozgatnak minden fűt-fát, hogy emez óhaja Somlyónak valóra váljék. Először is a rendfőnökhöz fordul az igazgató:

33—1895. Tisztelettel fordulok N. Rendfőnök urhoz azon kéréssel, kegyeskedjék a szilágysomlyói gimn. nyil-

1) L. T. B. jkv. 170. p. és Értesítő 1894—95. 65. old. — 2) L. T. B. jkv. 176. p.

vánossági jogának, — mely f. t. végével lejár — megújítása végett hathatós befolyásával a n. Püspök ur ő ekszelenciáját megkeresni, hogy a nevezett nyilv. jogot a vallás-s közokt. Miniszteriumtól a jövőre nézve kieszközölni kegyeskedjék.

A nyilv. jognak végleges megadására vonatkozólag a kolozsvári tankerület kir. főigazgatója előreláthatólag kedvező információt fog küldeni a vallás- és közoktatásügyi Miniszteriumhoz, s ha dr. Schlauch L. ur őeminenciája hajlandó lenne az alapító okmányt e gimnázium örökös fenntartására vonatkozólag kiállítani: úgy a nyilvánossági jogot egyszersmindenkorra megnyerné az intézet.

Rendi tanártestületünk ugyan nem nagyon lelkesedik a szilágysomlyói gimnáziumért az igen szegényes házi viszonyok miatt s kedvezőbbnek tartaná a marosvásárhelyi állami nyilvánossági statusgimnáziumban tanárkodni, ha ugyan ettől el nem késtünk volna, de ha, már Somlyó lett kijelölve tanárkodásuk teréül: nagyon óhajtanád, hogy 5 évi átmeneti időszak után — a mióta t. i. őeminenciája magas pártfogásába vette ezen gimnáziumot, vagy állandósíttassék, vagy ha nem felel meg ez intézet a feladatának, ne tengődjék évről-évre, hanem szűnjék meg . . . 1895. III/9.

Majd a tanártestület intéz hasonló irányu felterjesztést a rendi főhatóságához :

50—1895. Bizalommal bátorkodom a Nagyságos Rendfőnök ur elé a tanári testületnek ama kérését előterjeszteni, kegyeskedjék dr. Schlauch L. őeminenciáját néhány sorral megkeresni, hogy a somlyói gimnázium nyilvánossági jogát, mely a tanév végeztével lejár, a vallás- és közoktatásügyi Miniszteriumtól eszközölje ki. A Tanügyi Bizottság e hó 18., vagy 20-án tartandó gyűléséből kifolyólag szintén kérni fogja őeminenciáját a nyilvánossági jog kieszközölésére, de az esperes ur, mint a T. B. elnöke nagyon óhajlja, hogy Nagyságos Rendfőnök ur is hathatós támogatásával közreműködjék őeminenciájának a beterjesztendő kérésünk megnyerhetésére. 1895. ápr. 12. M. B.

Mikor a tankerület kir. Főigazgatója megejti hivatalos látogatását és az intézet állandósításáról szóló nézetét a konferencián elmondta: a testület, mint leginkább latba jövő

documentumot terjeszti fel a nyilvánosság állandóvá tétele céljából:

72—1895. Kuncz Elek kir. tanácsos, Főigazgató elnöklete alatt fölvett jegyzőkönyv, 1895. május 21.

. . . Miután az intézet most már mindazon kellékekkel, melyek egy algimnáziumnál kívánatosak, rendelkezik, a tanári kar létszáma teljes, a gymn. berendezése és elhelyezése megfelelő: Elnök óhajtanádnak találja, hogy e tanintézetben azon missió szempontjából, melyet eddig is teljesített, lehetővé tétessék az állandó és biztos haladás, a nevelés terén pedig a sikeres működés . . . A tanári kar igyekszik a hiányokon segíteni és a lassu, de biztos haladás útját egyengetni, sőt remélni lehet, hogy ily fokozatos haladás mellett azok az okok, melyek az intézet szabadabb fejlődésének útjában állottak, teljesen megszűnnek . . . Az alsó folyosó és a lépcsőház ócska téglaburkolata cementburkolattal helyettesített, a lépcsők forduló helyén levő ablakokhoz egy korlátot kell csináltatni, hogy ama helyek veszélyessé ne váljanak a tanulókra nézve.

. . . A nyári tornatér kicsiny 779 □ területű, de tekintettel az ifjúság nem nagy létszámára, eléggé alkalmas, az üdülésre és a nyári tornázásra . . . A tanári kar megfelel, 5 rendes tanár és 1 rendes hittanár, s 1 helyettes rajztanár, ki oklevelét is megszerezni igyekszik.

. . . Az intézet megérdemli a felkarolást, miért is kívánja, hogy az ideiglenesség, mely az intézet további fejlődésére zavarólag hat, megszűnjék és az említett állapotok mielőbb consolidaltassanak.

A tanártestület még a magas kormányhoz is fordul, mint azt a mellékelt akta is bizonyítja:

„74 -1895. Elnök — M. B. előadja, hogy azért hívta össze a gyűlést, hogy a tanév végén lejáró nyilvánossági jogra nézve megbeszélje a teendőket. Elnök mint a helyi tanügyi bizottságnak a tagja f. é. május 25-én tartott gyűlésén megtette a lépéseket, hogy a tanügyi bizottság kérje meg Dr. Schlauch L. nagyváradib. püspök ur öminenciáját, mint e gimnázium fenntartóját, hogy e gimnáziumot az ideiglenesség állapotából kiemelni és a nyilvánossági jogot a tanintézet részére, az illetékes helyen kieszközölni kegyeskedjék, hogy az adminisztráció tekintetében fennakadás

ne történjék, másrészt a gyermekeiket iskoláztató szülőknek tanintézetünk iránti bizalma ne csökkenjen. A gimn. igazgatója kíváncsnak tartja, hogy a tanártestület is járuljon kérelmével a Miniszter ur ő Nagyméltóságához, hogy a szilágysomlyai rk. algimnáziumnak a nyilvánossági jogot megadni kegyeskedjék. (A tanártestület egyhangulag magáévá teszi ezen indítványt.)

Elnök felemlíti, hogy a nváradi Püspök ur őeminenciája remélhetőleg jövőben is fenn fogja tartani a tanintézetet, annál is inkább, mivel azon hiányok, melyeket gróf Csáky A. vall. és közokt. miniszter ur őméltósága 1890. évi május hó 16-án kelt 21,113. számú leiratában a nváradi Püspök ur őeminenciájának felsorolt, s melyek a nyilvánossági jog megadásának útjában állottak, ugyancsak őeminenciája áldozatkészsége folytán ez idő szerint már megszűntek. Nevezetesen 1) a gimn. elhelyezése megfelelő, van berendezett új rajztermünk és téli tornacsarnokunk. 2) A padok és az iskolai butorok részben újak és a célnak türhetően megfelelők. 3) A felszerelés egy algimnázium követelményeit kielégíti. 4) Van tanári szakkönyvtárunk, mely évről-évre tetemes értékű könyvekkel gyarapodik. 5) A rendes (okleveles) tanárok száma a törvények követelményeinek megfelel. 6) Van rajztanárunk és okleveles tornatanárunk s a mellék tárgyak tanítására megfelelő számú tanerőnk.

Tekintetbe véve továbbá, hogy a tankerület kir. Főigazgatója hivatalos látogatásai alkalmával a tanintézetet Szilágysomlyó város és vidékére szükségesnek jelezték, az intézet működési iránya ellen soha kifogást nem emeltek s a tanintézet nehéz helyzete dacára is kielégítő eredményről, elismerésüket nyilvánították, a tanártestület egyhangulag kéri . . . a nyilvánossági jog megadását. Mahalsik Bónó, Török Teofil, Schöffler Leo, Fetzler János Ferencz, Nits G. Pál, Révész J. Cyrill, Asbóth Victor, Kölln Gyula.

A Tanügyi Bizottság is hasonló irányu tevékenységet fejtett ki, mikor a Főigazgató ur önagysága kedvező ítéletéről hallott, és elhatározta, hogy a biboros-püspöknek tudomására juttatja a Főigazgató ur által elmondottakat, kérve őeminenciáját, méltóztassék a lejáró nyilvánossági jog újból való megadása és állandósítása iránt intézkedni s az intézet irányában eddig tanusított magas támogatását e gim-

náziumnak az ideiglenesség állapotából való kiemelése által a jövőre is legkegyelmesebben kiterjeszteni.¹

Tanáremberből lett miniszter ült ez időben a közoktatásügyi székben. Amint a biboros felterjeszti a somlyai gimnázium nyilvánossági joga iránt táplált óhaját, a miniszter 30,719 sz. a. végleg megadja az intézetnek a kért nyilvánossági jogot.

Nagy része van e tekintetben a tankerület kir. főigazgatójának, Kuncz Elek öméltségának, ki bár dicséretben nagyon fukar, az igazság- és méltányosságban követendő példakép lebeghet minden főhatóság előtt. Amikor az intézetet fenntartó kegyur felterjesztése felért a magas kormányhoz, a főigazgatói felterjesztés már megelőzte azt és előkészítette a tanügyi kormányt arra, hogy a nyilvánossági jogot az intézetnek megadja.

A főigazgató a kormánytól érkezett táviratot örömmel közli: „93—1895. főig sz. A nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi Miniszterium f. évi 30,718. sz. a. leérkezett távirata értelmében értesitem az Igazgatóságot, hogy a szilágysomlyói r. kath. gimnáziumnak a nyilvánossági joga végleg megadatott. Rendelet a Miniszteriumtól a napokban következik. Kolozsvár, 1895. jun. 20. Kuncz Elek, tank. kir. főigazgató.”

A vallás és közoktatásügyi Miniszter a gimnázium igazgatóságát is értesítette: „30,718. sz. A szilágysomlyói gimnáziumnak a nyilvánossági jogot véglegesen megadom. Rendelet következik. Wlassics.”

Az ugyanakkor Szegeden rendi canonica visitációt tartó Jánosi Demjén, rendfőnök 1895. jun. 20-án a biborostól eme sürgönyt kapta: Örömmel tudatom, hogy a szilágysomlyói gimnázium nyilvánossági joga véglegesen megadatott. Schlauch bibornok.

Az értesítő utolsó soraiként szerepelnek: A szilágysomlyói r. k. püspöki gimnázium a jövő iskolai évben mint véglegesített nyilvánossági joggal bíró középiskola fogja folytatni működését.

Mikor a Tanügyi Bizottság 1895. jul. 2-án összeül, napirendre tűzik a biboros 1392. sz. leiratát, mely a nyil-

1) T. B. jkv. 179. p.

vánossági jognak 30,718. sz. a. k. végleges megadását hozza a bizottság tudomására: annak tagjai az örömtől áradoznak, őminenciájának köszönetüket tolmácsolják és tudatják a várossal is emez örvendetes hirt.

A következő 1895—96. évi értesítőben¹ a nyilvánossági jognak eme fontosvoltáról így ír az igazgató: „Ha meggondoljuk, hogy gimnáziumunk az első alapítása óta hosszú időn át szünetelt, több éven át mint magángimnázium szerepelt, néhány éven át pedig csak időről-időre terjedő ideiglenes nyilvánossági jogot nyert: méltán mondhatjuk, hogy a lefolyt tanév újraalapításának első éve.” Ez iskolának szükséges voltáról így elmélkedik ugyancsak folytatólag az intézet igazgatója: „Középiskolánk városunkra és vidékére nagyfontosságu, mert a magyar tanügy szolgálatában áll oly vidéken, melynek lakossága vegyes ajku. Mint véglegesített nyilvános intézet — habár ez idő szerint csak négy osztályu, tehát csonka, — szabadabban fejlődhetik és a szülők igényeit már is aggodalom nélkül képes kielégíteni, főleg pedig azokét, kik kisebb költséggel gyermekeiket mérsékelt fokig iskoláztatni óhajtják. Erkölcsi és anyagi tekintetben megbecsülhetetlen az előnye a helybeli szülőkre nézve, kik személyes felügyelettel örködhetnek gyermekeik fölött és családi neveléssel kiegészíthetik az iskola munkáját. S ezen előnyöket azon körülménynek köszönhetjük, hogy az iskola-fenntartó kegyurunk, *dr. Schlauch Lőrinc ur őminenciája a lefolyt évben is* — mint a megelőzőkben — egyházfejedelemhez méltó bőkezűségével kegyes volt tanintézetünk fenntartásához a hiányzó összeget a saját pénztárából kiutaltványozni. E helyen fejezzük ki ő eminenciájának hódoló tisztelettel hálás köszönetünket.”

Igy ír az intézet igazgatója ama férfiuról, ki e gimnáziumot a helybeli és környékbeli lakosság örömére az addig tapasztalt ideiglenesség állapotából kiemelte. A millenáris ünnepségeket követő esztendőben a szilágysomlyói gimnáziumnak és a benne működő minorita tanártestületnek az a szerencse jutott osztályrészül, hogy tanulói ifjúságával 50 éves jubileumi ünnepélyt rendezhetett ama magas állásu férfiú tiszteletére, ki maga is a minoriták aradi gimnáziumának egykor kiváló tehetségű növendéke, és ez időben a somlyói

1) L. 47. lap.

tanintézet fenntartója volt. E város őt az időben diszpolgárává választotta. Nem csoda, ha az ünnepély nemcsak a gimnázium, hanem az egész város ünnepe volt. 1897. május 2-án folyt le az ünnepség, melyen Nagyvárad bíboros Főpásztorát 50 éves áldozári jubeliuma alkalmával ünnepelte az iskola dr. Schlauch Lőrinc bíboros püspököt, mint a magyar tudomány, műveltség és magyar gényus kiváló képviselőjét és a város tanügyének áldozatkész maecenását. E bíboros egyháznagy élete nemcsak a szeretet hangoztatásában, hanem annak gyakorlásában telt el. A „Szent László Társulat“, „Vörös Kereszt-Egylet“, „Széchenyi Egylet“ mutatják meg, mi volt ő a vallás, felebaráti- és hazaszeretet oltárán. Mint cherub járt ott, hol az igazságot lábbal taposták. Mint az igazságnak és szeretetnek bajnoka tettekkkel igazolta azt, mit tehet az ezek nyomán fakadó áldozatkészség, mely egyeseket és nemzeteket emel ki a sötétségből és teszi az isteni szeretetnek, művelődésnek osztályosaivá. Ez intézetnek pedig ilyen szelleme volt a nagy bibornok Schlauch, ki azt a kornak megfelelő haladás útjára tetemes áldozatok árán terelte. Mikor 1902-ben a táviró azt a hirt hozta, hogy Schlauch meghalt, az intézet méltán feljajdulhatott. Ha valaha Horatius a közös barátjuk fölött zokogó Vergiliust vigasztalva azt mondja: Nulli flebelior quam tibi, úgy a gimnáziumra is illeltek a szavak: Nulli flebelior, quam tibi. 12 éven át volt kegyura a somlyói gimnáziumnak. Mikor az intézetet átvette, rettentő sok volt a hiány. Ez idő alatt, míg — fenntartotta, — azokat megszüntette és lehetővé tette a tökéletesedést, a haladást. Vagy 42,612 koronát fordított magánpénztárából a fentartási költségekben mutatkozó hiány fedezésére és tágas tornacsarnokot, rajztermet emeltetett a gimnázium udvarára, s ezáltal meg a tanszerek és tanári könyvtár gyarapításával, meg a felszerelés ujitása által hervadhatatlan érdemeket szerzett magának a hazai tanügy körül. Minthogy a közoktatásügyi kormány a somlyói gimnáziumot fentartandónak nyilvánította; az *alapítólé-
vél* megszerkesztése vált szükségessé. De mielőtt az intézetet biztosító emez okirat napvilágot látott volna: az egyháznagyot betegsége a gimnáziumot örök időkre biztosító áldozatkészségében megakadályozta.

Mikor a temetésről visszatérő somlyóiak — köztük az

igazgató, Mahalesik Bónó — eszmélni kezdettek: csak akkor tudták meg, mit vesztek a boldogult biborosban.

Az időben már erősen hagoztatta Szilágysomlyó a gimnázium fejlesztésének szükségességét. Az őseihez megtérő biboros halálával nemhogy a fejlesztést nem lehetett várni, de még azt sem, hogy az intézet akkori négy osztálya tagozatában életben maradjon. Olyan csapás, mely csak a kormány gondoskodása útján volt elkerülhető. És — ha nem is fejlődött tovább — a kormány csakugyan módját találta annak, hogy legalább a négyosztalyu gimnázium költségei kerüljenek elő, amennyiben a püspöki széküresedés idején a nagyvárad lat. szert. r. k. püspökség jövedelméből kiutalványozta azt az összeget, mely a gimnázium fenntartásához a rendes bevételekhez még hiányzott.

Szerencsére nem sok ideig szenvedett az egyházmegye vezér nélkül, az iskolánk kegyur nélkül.

Az apostoli m. király *Szmrecsányi Pálban* méltó utódot talált, ki már beiktatási ünnepségein is tanujelét adta annak, hogy mint a vallás-erkölcsi alapon nyugvó hazafias nevelés és oktatás barátja, szívesen fogja viselni a szilágysomlyói gimnázium kegyuraságát. Mikor 1904. jan. 14-én Szilágysomlyó város küldöttsége tisztelgett nála: az új kegyur szóval is kifejezte, hogy nagy elődének Somlyóval szemben tanusított jóindulatát továbbra is gyakorolni fogja, és szívesen vállalja a kegyuri jogokat a velük járó terhekkal együtt, mert ez bőven megtérül ama szellemi kamatok révén, melyeket a szilágysomlyói gimnázium fel fog mutatni. Sőt nemcsak a fenntartását, de *felvirágoztatását* is kilátásba helyezte az új kegyur. A fönntartási terheket tényleg szívesen viselte e nemeslelkű főpap, ki ha a vallásról, kulturáról volt szó, mindig bőkezűnek bizonyult egész 1908. augusztus 8-án bekövetkezett haláláig. — Az elárvult egyházmegye se vonta meg az iskolától a megszavazott és jóváhagyott költségvetési hiányt, s így emez intézet, mely nemzetiségi lakosság köré iktattatott, fennakadás nélkül megfelelhetett kulturális feladatának, mely reá éppen az idegen ajku lakosságra való tekintettel hárult. Ez időben a *főgimnáziumi* láz, mely már évekket ezelőtt csapta meg Szilágysomlyót, a kormány előajta is megzörgette.

Már boldogult Schlauch biboros életében vannak ada-

tok, mint látni fogjuk, melyek az intézet teljes kialakulását előzzák, de az egyháznagy elnémult hantjaira boruló köpárna a szilágysomlyóiak eme reményét egyidőre elaltatta.

Amiképen papok adtak létet emez intézetnek kezdetétől fogva: akképen ápolták és növelték naggyá ugyancsak a papok.

1906-ban a pünkösdi ünnepeken Somlyón járt Nagyváradnak az idő szerint felszentelt püspöke: *Fetser Antal*, hogy az 1890. óta bérmlás nélkül élő keresztény katolikus hiveket a Szentlélek erejével megerősitse. Az eddig lappangó szikra lángot fogott. Hatalmas erővel csapott föl a főgimnáziumért lelkesedő vágy. Az isteni Gondviselés különös ujjá vala, hogy ugyancsak a bérmlással esett össze az iskolának emez újabb fejlődési korszaka. Ezt megelőzőleg ápr. 25. 26-án a tanintézetet hivatalosan látogató tankerületi Főigazgató is olyan hurokat pengetett, hogy az intézetet fenntartó Püspök, meg a magas Miniszterium tudomással bir ama szükségletekről, melyek ez intézetben még kiegészítésre várnak és biztosította a gimnázium tanárait, hogy a jóakarát ezek teljesítésére mindkét oldalon megvan.

Csak a megoldás volt még hátra. Közben 1906—7-ben a tanárok fizetésének javításában történik nagy változás az igazság és méltányosság elvét követő Apponyi-féle fizetésrendezési javaslattal, s végül, 1908. szeptember 22-én testet öltött valahára a gimnázium fejlesztési ügye. A magas tanügyi kormány nevében miniszteri biztosként *Kuncz Elek* főigazgató ur elnöklete alatt összeült gimnázium fejlesztő bizottság, mely a fejlesztés módozataira nézve szerződést kötött. E bizottságban az egyházmegyét dr. Lányi József, főllesztelt püspök és Körössy Endre plébános képviselték, a város nevében pedig Lukácsffy Ödön polgármester vett részt, a rendtartományt és gimnáziumot Mahalcsik Bónó igazgató és Köhalmi Mihály tanár képviselték, a Tanügyi Bizottság részéről még dr. Ajtai Endre volt jelen. A püspöki széküresedés azonban minden haladást lehetetlenné tett. A mint nincs a természetben ugrás, ugy megállás sincsen. Ki nem halad, elmarad, tartja a közmondás. Miután a nagyvárad püspöki szék betöltése késett, a szilágysomlyói gimnázium ügyét szíven viselő minorita rendfőnök, *Lakatos Ottó*, római doctor, érintkezésbe lépett az illetékes egyházi

és miniszteri fórumokkal és dülőre vitte a megfeneklett gimnázium fejlesztési ügyet, olyannyira, hogy 1910. szeptember 1-én már meg is nyílt a főgimnázium V. osztálya. Az 1913—14. tanévben már az első érettségit is letették az intézet többi osztályát megfutott növendékei s így eljuttunk oda, hová egy csonka intézetnek eljutni célja lehetett. A minorita rend a magas kormány és a nagyváradi lat. szert. róm. kath. püspök támogatása mellett teljes 8 osztályu főgimnáziummá fejlesztette az olyan sok bajjal megküzdött hol magán, hol ideiglenes nyilvánossággal, hol állandó nyilvánossággal bajlódó kis gimnáziumot.

Miután felértünk a tetőre, jól esik szemlét tartani ama munkálatok felett, amelyek szükségesek voltak ama sok akadályok leküzdésére, föl kell vonultatni azokat, kik eme lelkesedést mindig élesztették, látni fogjuk ezek sorában mindazokat, kik egy-egy követ hordtak össze, hogy a főgimnázium tényleg megvalósulhasson. Nem feledkezhetünk meg a fenntartó kegyurak szervéről, a Tanügyi Bizottságról; méltánytalanság lenne elmellőzni az intézet éltető szellemét, a tanári kart, annak munkásságát az iskolán belül és kívül, nem hagyható megemlítés nélkül az eszköz sem, mellyel a középiskolák célját megvalósítani törekedtek: tanterv és utasítások, gyűlések, tankönyvek mind szóba kell, hogy kerüljenek.

Természetszerűleg ki kell terjeszkedni a növendékekre is, szemlét tartva annak vallás-erkölcsi állapota fölött. Nem mulasztható el a zsinórmérték sem, mely tetteiknek iránytűje volt: a fegyelem biztosítása céljából szóba kell tehát hozni fegyelmi szabályaikat is. Egészségügyük, ünnepeik mindmegannyi kis tükör, mely az intézet életébe bepillantást enged. Hogy a tanszerek sem mellőzhetők el, magától értetődik.

III. FEJEZET.

Harc a főgimnáziumért.

Miután fentebb rövid ugrásszerű menetben láttuk a főgimnázium megszületését: nem lesz talán érdektelen magukat az adatokat is felvonultatni, hogy mintegy haszonta-

lan írka-firkának és ujjakból kapott tákolmánynak ne lás-sék az, mit ott elmondottunk. — Az már megkövesedett tény, hogy a gimnázium, alapítóján, Miklósin kívül legtöbb köszönettel Schlauch Lőrinc istenben boldogult biborosnak tartozik. Eltekintve attól, hogy élete végéig vagy 43,000 koronával segítette rendes szükségeiben ez intézetet: Schlauch volt az, ki a gimnáziumnak a tornacsarnokot és rajztermet adta. Ő volt az, ki a felszerelést nagyrészt ujjal pótolta. Ő volt az, ki a könyvtárt tulajdonképen megalapította.

Slauch tette lehetővé, hogy rendes oklevéllel bíró tanárokat nyert az intézet. Legfőbb érdeme a nagylelkű fő-papnak, hogy ezek révén lehetővé tette az intézet állandó nyilvánossági jogát. Ha Szilágyssomlyó aranybetűkkel iratta meg a biboros diszpolgári oklevelét: úgy ő maga még ez aranybetűknél is maradandóbb emléket emelt magának Klio előtt, a szilágyssomlyói gimnázialis nevelés és oktatásügy új alapokra való fektetés révén.

Hogy miért nem tette le az intézet *alapítólevelét*, mi-által annak örök időkre szóló életet biztosíthatott volna és ez alapon a fejlődést, a teljes nyoldosztályu gimnáziummá való kinövését tette volna már akkor lehetővé: olyan ta-lány marad, mely a rendelkezésekre álló adatokból nem hámozható ki, ha csak olyan magyarázatot nem akarunk adni e nemleges adatnak, hogy ama nagy lelkesedés ellenére, mellyel ezt az ügyet felkarolta és a fejlesztést, virágzást is kilátásba helyezte, valami csalódás érte őt.

Hogy egész lelkével csüngött ez intézeten, azt a már fentebb idézett¹ levele is eléggé bizonyítja. „Ujjászervezem és a törvény által kívánt színvonalra emelni szándéksom. De némi csalódásról beszél már 1891. jul. 18-án, mikor azt írja: Hogy a nemes város a kezelése alatti összeget, melyre nézve határozott elszámolást fogok kérni a vallás- és közokt. miniszter utján, miért nem bocsájthatná már most rendelkezésemre, mielőtt az *alapítólevél* végleges kiállítása, illetve a gymn. átadása megtörténhetnék, épen a tornacsarnok felépítésének érdekében: nem látom eléggé indokoltnak, sőt talán *bizalmatlanságnak* is mondhatnám a *püspökséggel szemben*, mi annál kevésbbé volna indokolható, mert éppen,

1) 1888. 230. sz.

mivel biztam a nemes város áldozatkészségében és az ő érdekeit tartottam kiváltkép szem előtt, vállaltam oly nagy terhet magamra és a püspökségre. Ohajtom azért és elvárom, hogy a pénz kiadása iránti lépések haladéktalanul folyamatba tétessenek, mert az *alapítólevél immár valahára kiállítandó és az illetékes helyre bemutatandó.*¹

Az intézetet fenntartó kegyur szóval sürgősen ki akarja állítani az alapítólevelet, de ezzel szemben kegyuri jogainak tisztázását is óhajtja. Saját kezelése alá akarja venni a gimnáziumi alapokat, melyek a magas kormánynál és Szilágyosomlyó városnál voltak. Utóbbi helyen az a 4500 frt körüli összeg, melyet a város az 1879-ik év őt gyűjtött össze. Ez összeg leapadt és „némi aggodalommal tölt el, mert az intézet céljaira végre is alig fogok valamit kezemhez vehetni.” Eme leiratában is hangoztatja: az alapítólevél kiállításához a még hiányzó adatok és biztosítékok beszerzésével komolyan foglalkozom és azt remélhetőleg nemsokára érdemleges elintézés alá bocsájthatom. — Csalódás érte az egyháznagyot, az kétségtelen. A város a *tornacsarnok építésére alkalmas helyet ígért* az időben, s végre is ettől, a Bánffyakkal való hosszú ideig tartó tárgyalásai miatt a Báthory-kertre vonatkozólag, melyben a tornacsarnoknak szántak eredetileg helyet, el kellett tekinteni és a gimnázium udvarán kellett a tornacsarnokot felépíteni. Ehhez járult a másik kellemetlenkedés a város részéről, amennyiben a *gyűjtés útján befolyt gimnáziumi segélyalapot kiadni vonakodott.* Ez olyan baj volt, mely a biborost a várossal szemben nagyon elidegenítette. Mikor hosszas föllebbezés, herce-hurca után csak vagy 12 év lejártával juthatott a kardinális ahhoz a pénzhez, mely őt, mint fenntartót megillette: nem lehet csodálkozni, ha ő se nagyon sietett még több terhet venni magára és a püspökségre.

A város ama gyűjtésből befolyt segélyalapot kiadni tartozott. Erre nézve a megye is határozott.

„Másolat. Szilágyosomlyó városának 1890. évi november hó 29-én tartott rendkívüli képviseleti közgyűlése jegyzőkönyvéből. Kivonat. 109 — 1890. közgy. szám. Olvastatott Szilágyvármegye törvényhatósági bizottságának f. évi okt.

1) L. Pléb. levéltár 1891.

hó 23-áról 570. sz. a. kelt határozata, mely szerint a városi képviselőtestületnek f. évi 13. sz. a. az 1886. évi XXII. t.-c. intézkedésének szemelött tartásával hozott azon határozata, mely szerint a város kötelezte magát arra, hogy a nagyváradi latin szertartású püspök által átveendő szilágy-somlyói róm. kath. gimnázium költségeihez a 3288 frt 98 krt tevő segélyalap átadásán kívül a szóbanforgó határozatban felsorolt évi fizetményekkel hozzájárul, azon módosítással hagyja helyben, hogy a hozzájárulás csak addig engedtetik meg, amíg Szilágy-somlyó város évi kiadásait pótladó igénybe vétele nélkül fogja fedezhetni.

Tudomásul vétetik és Szilágyvármegye törvényhatósági bizottságának jelzett határozata tudomás és alkalmazhódás végett polgármester urnak megküldetik. Ezen határozatról polgármester ur jegyzőkönyvi kivonattal értesítetik. K. m. f. Kiadja Virág Lajos, főjegyző.

Mitéle pénzről van itt szó? Egy 5120 frtos tételről, melyet 1879-ben gyűjtöttek össze segélyző alap címen.¹

Az akkori polgármester így ír erről: Midőn a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak 1878. évi 16,000. sz. tisztelt rendeletével, a szilágy-somlyói kath. algimnázium megnyitása engedélyezett, Sz.-Somlyó város — nevelés ügyért — áldozni kész polgársága a város által — e gimnázium kinyithatása engedélyezése feltételéhez kötött és elvállalt terhek részbeni fedezése tekintetéből — egy kötelező ígérettel kiállított gyűjtőívet adott ki, melynek hiteles másolatát ide /- csatolom. Ezen gyűjtőívben tett ajánlatok összege 1093 fort. 10 kr. és egy 50 frtos takarékpénztári részvény . . . Ezek azonban egészen be nem folytak . . . 2) A levéltárból kikeresett . . . adatok alapján, az . . . összegek a következők: a) Király ő felsége adománya 300 frt., b) A nagyváradi püspök és káptalan . . . adakozási összege: 645 frt. c) A krasznamegyei takarékadománya: 781 frt 85 kr. d) a görögkatholikus hívek gyűjtése: 455 frt. 41 kr. e) Püspök és egyházak és egyesek által tett adakozások: 800 frt, f) Táncvigalmakból: 194 frt 14 kr, összesen: 3176 frt 40 kr. Kamat 1893 frt 67 kr. és a kisdédóvónak 8% kamatra adott kölcsön 2654 frt 66 krral felgyarapodott 4547 frt 33 kr. összegre . . . a város

1) L. Ért. 1884—85. 49—52. lapok.

és vidéke igyekeznek ez alapot növelni, amit az ad 10 % alatt mellékelt aláírási ív is igazol.

Erre nézve a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter is meghozta a döntést.

Másolat, hiteles másolatról.

A vall. és közokt. ügyi m. kir. miniszter 1892. évi február hó 28-án 1139. sz. alatt kelt s a szilágyvármegyei közönséghez intézett rendeletének másolata. A nagyvárad latinszert. püspök ur a szilágysomlyói algimnázium átvételénél és törvényszerű rendezésének feltételül kikötötte volt, hogy a gyűjtésekből befolyt és a város által kezelt 3288 forint 98 krajcárt tevő u. n. gimnáziumi segélyalap neki átadassék, — mely előfeltétel teljesítését a megyei törvényhatósági bizottság 1890. évi október 23-án tartott ülésében helyben is hagyta. Mind amellet arról értesülök, hogy a város közönsége a szóban levő segélyalapot a mai napig sem adta át, dacára annak, hogy a püspök ur mint fenntartó az intézet számára tornacsarnokot és rajztermet építtetett s azonkívül évenként jelentékeny összeget fordít a felszerelés gyarapítására, a maga részéről tehát mindent megtett és megtesz, ami a gimnázium rendezéséhez megkívántatik. Ennélfogva a cím utján felhívom a várost, hogy a kezelése alatt álló segélyalapot, mely a város által a segélyalap vagyonából *jogiatlanul felhasznál*t és visszafizetendő 1696 forint 55 kr. tőkerészletnek és tőkésített kamatok összegét beleértve, az 1890. év végén az itteni számvevőszéki kimutatás szerint 4985 forint 53 kr.-t tett ki, a nevezett püspök urnak az utóbbi összegben haladéktalanul szolgáltatassa ki s ennek megtörténtéről ide tegyen jelentést. A másolat hitelül Grabotsay Adolf sk., aligazgató. A másolat hitelül Brém Lőrinc, püspöki titkár. Pecsét.

A város ekkor befizet 3288 frt 98 krajcárt,¹ de a bi-boros a még hiányzó 1696 frt 55 krajcárról nem hajlandó lemondani:

1337—1892. Nagytisztelendő Esperesplébános ur! A gimnáziumi tanügyi bizottság nevében mult hó 20-án 141. sz. alatt előterjesztett kérelmére felhatalmazom ugyan a tanügyi bizottságot, a város által visszafizetni elhatározott segély-

1) Tan. B. jkv. 99. p. és 103. p.

alap tőkéjének s kamatainak felvételére. Miután azonban a szóban forgó segélyalapnak a vall. és közokt. miniszterium által megállapított 4984 frt 53 kr-nyi és kamatainak eszontkiztatlan kiszolgáltatása iránti követelésemről le nem mondhatok; minthogy másfelől a várostól most csak ideiglenesen átveendő 3288 frt 98 kr-nyi tőkének nagyontisztelendőséged által említett hováfordításával szemben ismételten hangsulyoznom kell már 2849—1891. sz. intézvényemben kifejtett álláspontomat; a mondott felhatalmazást oly utasítás kíséretében adom meg, hogy a tanügyi bizottság a várostól most felveendő összegről elismervényében hangsulyozza a hátralevő összeg kiszolgáltatása iránti követelés fentartását és a 3288 frt 98 kr-t kamataival együtt ideiglenes gyümölcsötetés végett vagy ott helyezze kellő biztosíték mellett, pénzintézetbe, vagy pedig küldje be hozzám. (A tornacsarnok épületének felülvizsgálására szakközegem kiküldése végett bevárom Nagyontisztelendőséged ebbeli jelentését, aminek megtörténte után vállalkozó kielégítése is érdemlegesen tárgyalható lesz.) Nagyvárad, 1892. július 6-án. Nagyontisztelendőséged jóakaró atyja: Lőrincz püspök.

Nagyon tisztelendő Trusza Lajos esperes plébános, mint tanügyi bizottsági elnök urnak Szilágysomlyón.

A hiányzó összegnek kifizetését sürgeti a biboroskegyur ugyanaz év folyamán.

1607—1892. Nagyontisztelendő Esperes-plébános, tanügyi bizottsági elnök ur! Folyó hó 16-án 166. sz. alatt előterjesztett kérelmére megnyugtanni kívánom tisztelendőségedet, hogy mihelyt az ujonnan emelt épület szakértői felülvizsgálatról és átvételéről a kívánt jegyzőkönyv beterjesztetni fog, melyből meggyőződést szerezhetek, a munkálatok mikénti végrehajtásáról, vállalkozó kielégítése iránt azonnal intézkedni fogok. Egyuttal azonban felkérendőnek tartom a város polgármesterét, *hogy miután az 1696 frt 55 kr-nyi összeg minden körülmények közt amugy is visszatérítendő lesz, mert arról én nem mondhatok le,* — a miniszteri intézményt be se várva, nehogy ezen összegnek annyi évről a kamatait is kifizetni követeljem, a tőke összegét kifizetni sziveskedjék, mivel a miniszteri intézvény sokáig késhet, de az ugyis csak elutasító s így a kifizetés kötelező lehet. Egyébként atyai és főpásztori áldásommal maradok Ischl

gyógyfürdőben, 1892. július 27. Nagyontisztelendőségednek jóakaró atyja, Lőrincz püspök.

Nagyontisztelendő Trusza Lajos esperes-plébános, tanügyi bizottsági elnök urnak Szilágysomlyón.

Az összeg kiegyenlítését sürgeti: 1830—1892. Nagyontisztelendő esperes-plébános, bizottsági elnök ur! Az ottani gimnázium új tornacsarnokának és rajztermének befejezett és szakértőileg felülvizsgált munkálatairól f. hó 14-én 186. sz. a. beterjesztett jegyzőkönyv kapcsán, midőn a vállalkozó kielégítésére a szerződésileg megállapított vállalati összegből fedezetlen 1517 frtot előlegképen, *a város által kifizetendő 1696 frt 55 krból leendő visszatérítés* és az egészről bevárt külön okmányolt számadás hiányában ezennel nagyontisztelendőséged kezéhez $\frac{1}{2}$ alatt megküldöm s egyuttal felhivom nagyt.-edet, hogy a jóváhagyott tervtől történt, a jegyzőkönyvben csak érintett eltérést pótlólag indokolni és a jelzett hiánynak vállalkozó által miként történt végrehajtásáról jelentést tenni igyekezzék. Bevárva . . . 1892. aug. 20. Lőrinc.

A biborosnak 1893-ban 211. sz. a. kelt sürgetése se használt. Szilágysomlyó városa végre, hosszú 11 évi huza-vona után 1901. dec. 28-án a következő határozatot hozza:

Szilágysomlyó város képviselőtestületének 1901. dec. hó 28-án tartott rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvéből. Kivonat. 191—1901. közgyűlési szám. Olvastatik Trusza Lajos esp. plébános megkeresése aziránt, hogy Szilágysomlyó város az illetékes miniszterium és a vármegye által már fizetni rendelt 2799 kor. 08 fill. gimnáziumi segélyalap összeget a nagyvárad i. sz. biboros-püspök kezeihez sürgősen lefizesse, hogy ezáltal a szilágysomlyói gimnázium rendezésének ügye akadályt ne szenvedjen. Ezen megkeresés folytán határozatilag kimondja a közgyűlés, miszerint a 97—1901. közgyűlési számú határozattal megállapított fizetési módozatot, illetve feltételt mellőzi és a szilágysomlyói gimn. segélyalapnak járó 2799 korona 08 fillért haladéktalanul a biboros püspök ő eminenciája, illetve törvényes meghatalmazottja nyugtája ellenében kezéhez kifizeti. Tekintettel pedig arra, hogy ezen összeg kifizetésével a Trusza Lajos esp. plébános átiratában említett akadályok teljesen elháríthatnak, felkérik a nagyvárad i. szert. püspök őeminenciája,

miszerint utalással a szilágy-somlyói gimnázium közérdekére és annak nagyfontosságú missziójára, a gimnázium alapító oklevelét most már mielőbb kiállítani sziveskedjék. Egyben elhatározza a közgyűlés, miszerint a 2799 korona 08 fillért a város készpénztőkéjéből fedezi és az összeget a pénztárból kiutalja. Erről a polgármester, városi pénztárnok, számvevő, valamint a nagyváradi l. szert. bíboros püspök öminenciája értesítendő. Kelt mint fent. Kiadja Ivános főjegyző.

A bíbornok ez összeg felvételére a Tanügyi Bizottság Elnökét, a somlyói plébánost hatalmazza föl, de nincs megelégedve, mert az időben a miniszteri számvevőség 1696 frt 55 krajcárt, tehát: 3393 kor 10 fillért mutatott ki, holott a város csak 2799 kor. 08 fillért fizetett le:

206—1902. Nagyontisztelendő esperes-plébános ur! Mult hó 20-án 10. sz. a. k. beterjesztésére válaszolom: Az ottani gimn. segélyalap hátralékos részéből a város által utalványozott 2799 korona 08 fillért vegye fel Nagyontisztelendőséged, mint megbizottam s terjessze be hozzám, mint akit ezen összeg, a tornacsarnok építésénél előlegeztem pénz ellenében illet. (L. 1892. évi aug. 20-án 1830. sz. a. kelt intézményemet.) Kijelentem azonban azt is, hogy én még ez idő szerint nem tudom, hogy miképpen olvadt le az 1139—1894. sz. miniszteri rendelet szerint a miniszteri számvevőség kimutatása szerint 1890. év végén 1696 frt 55 krt azaz 3393 kor. 10 fillért tevő összeg a fenti összegre, azért a nyugta minden olyan kifejezést mellőzzön, mely már most a teljes kielégítést kifejezné. Talán módjában lesz Nagyontisztelendőségednek hiteles másolatban az új miniszteri intézményt előbb is megküldeni, mint én ezt a minisztériumtól megszerezem. Egyébként atyai és főpásztori áldással maradok Budapest, az országgyűlés alatt 1902. február 15. Nagyontisztelendőséged jóakaró atyja: Lőrincz bíbornok-püspök.

Nagyt. Trusza Lajos esperes-plébános urnak Szilágy-somlyón.¹

1) Minden elfogultság nélkül, az igazság szeretetétől indítva irtam 1911. augusztus 31-én a »Szilágy-somlyó« hetilapban olvasható Vademecum-ot, s ha vissza is vontam azt, nem jelenti azt, hogy az ott felsorolt tények hamisak volnának. Ott arról volt szó, hogy a városon mult akkor a gimnázium fejlesztésének a lehetősége; fenti adatok ezt ékesen, illetve szomorúan bizonyítják.

Mikor a város hosszas kinlódás után, úgy a hogy eleget tett a biboros püspökkel szemben tartozó kötelezettségének: 1902. április hó 19-én a főgimnázium iránt kezdett gyűlést tartani:

Szilágyosmlyó város képviselőtestületének 1902. április hó 19-én tartott rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvéből. Kivonat. 59—1902. közgy. szám. Olvastatott Szilágyvármegye törvényhatóságának 21—1902. közgyűlési jegyzőkönyvének — sz. határozata Veverán József által a városi képviselő 97—1901., illetve 156—1901. közgy. határozata ellen benyújtot fellebbezés folytán a helybeli róm. kath. algimnáziumnak főgimnáziummá emelése tárgyában.

Ezen határozat alapján tárgyalatik a szilágyosmlyói algimnáziumnak főgimnáziummá emelése tárgyában tett jelentése Veverán Józsefnek és határozatilag kimondja a közgyűlés, hogy mindenek előtt a szilágyosmlyói algimnázium nyilvános jellegének biztosítása, illetve az alapító oklevélnek a városi közgyűlés 97—1901. sz. határozata értelmében leendő kiállítása bevárando, minek megtörténte után az itteni algimnáziumnak főgimnáziummá leendő emelése érdekében a város képviselő a kellő lépéseket haladéktalanul meg fogja tenni. Az itteni algimnázium nyilvános jellegének biztosítása, illetve az alapító oklevél mielőbbi kiállításának a nagyváradi biboros püspök öminenciájánál leendő kérelmezésére egy 3 tagu bizottság küldetik ki; eme bizottsághoz az önként ajánlkozó Trusza Lajos esperes-plébános, Veverán József és dr. Ajtai Endre városi képviselők küldetnek ki, illetve a jelzett kérelem előterjesztésével megbizatnak. Erről polgármester, Trusza Lajos esp. plébános, dr. Ajtai Endre és Veverán József bizottsági tagok, az utóbbi úgy is mint a városi közgyűlés 156—1901. számu határozatának fellebbezője értesitendők. K. m. f. Olvashatatlan aláírás, főjegyző.

Mindezek a már elsorolt körülmények akadályozták meg azt, hogy a biboros püspök az alapítólevelet nem adta ki és az intézetnek nem biztosította a jövődjét. Amily nagy kedvvel fogott neki a gimnázium restauratiójának: oly lassuságot, nemtörődömséget talált ott azoknál, kikkel jót tett és kiktől eme huzavonát legkevésbbé várhatta.

Pedig nagy kaliberű emberek is mozgatták az alapítólevél- és fejlesztés ügyét.

1899. márc. 26-án a kormányelnöki székből kibukott Bánffy Dezsőt Ugron Gábor váltja fel a szilágysomlyói képviselőségben.¹

Amint ez országszerte ismert nagy szónok a somlyói kerület bizalmából elfoglalta az őt megillető helyet a parlamentben: mint választó polgárainak igaz szószólója lépett föl mindenütt, hol azok jogos kérésének kieszközléséről volt szó. *Ilyen volt a gimnázium fejlesztése.* Mivel szerezhethet volna nagyobb örömet választó hiveinek, mint eme várva várt kérésük elérésével! Már 1899. május 13-án egyik vezető helybeli pártembernek ezt írja: „Schlauch biboros, ha méltányos árban telket kapna a gimnázium mellé, a gimnáziumot kiegészítené. A régi vártelekből óhajtana kapni.” A minorita rendház diariumában is olvasható ez időben: „Ugron 1899. május közepén azt írja, hogy a püspök a fejlesztést megígérte. Majd államosításról keringenek kósza hírek.”

Ugron 1899. május 18-án ezt írja: „A bibornok elutazván Bpestre, ezen ügy kevés késedelmet fog szenvedni.” Aug. 29-éről keltezett levelében ez olvasható: „Az alapító levelet nem lehet belőle kisajtolni.” Nov. 17-én datált levele ezt a tételt tartalmazza: „A gimnázium ügyben a bibornokon akadt meg, mert az alapító oklevelet — bár a miniszter kétszer, én többször sürgettem — halogatja kiállítani. Mert azzal akar kitérni, hogy a minoriták nem tudják ellátni, mivel nincs elegendő tanáruk és elvonják a kézdivásárhelyi 4-ről 8 osztályúvá emelt középiskolába.”

Ha a kerület képviselője dolgozott ez ügyben: nem kevesebbet tett a minorita rend tartományi főnöke: Csák Cirk. 1899. dec. 21-én² a rendfőnök levelet ír, melyben tudatja, hogy Ugronnal és a miniszteriummal tárgyal a gimnázium véglegesítése céljából és azt mondja, ha nem lesz megoldás: A rend tanártagjait esetleg a marosvásárhelyi és kézdivásárhelyi középiskolákba viszi el.

1901-ben a gimn. igazgatója ír a rendfőnöknek ez ügyben:

1) L. Minorita Diarium. — 2) Minorita levéltár.

29—1901. Ngs. ftlendő Rfönök ur! Tanártestületünk megbízásából tisztelettel fordulok Ftlendő Rfönök urhoz egy közös kérésünkkel. Tankerületünk kir. Főigazgatója minden látogatása alkalmával melegen érdeklődik az iránt, hogy gimnáziumunkra vonatkozólag történtek-e lépések Dr. Schlauch intézetfenntartónk ő eminenciájánál, hogy a *tanintézet állandó fennmaradása biztosíttassék*. Ajánlotta a helybeli Polgármester urnak még a mult tanévben, hogy egy deputáció kérje meg ő eminenciáját az *alapító oklevél* kiállítására. A felkérés azonban elmaradt. A város ezen gimn. fenntartására 600 koronával járul évenként, de e tanintézet jövőjének biztosításáért lépéseket nem tesz. A helybeli esperes ur tett-e ez ügyben valamit, arról biztos tudomásunk nincsen. Ha tehát rendünk részéről sem kíséreljük meg őeminenciájának a kegyét megnyerni, hogy a tanintézet jövőjét biztosítsa, úgy mondhatjuk, hogy e gimnáziummal vajmi kevesen törődnek, s ha a legközelebbi látogatás alkalmával a kir. Főigazgató kérdezi: mit tettek a gimnázium jövője érdekében az illetékes tényezők, eddig pozitív választ nem tudunk neki adni. Épen azért a somlyói tanártestület azon kéréssel járul Nagys. Rendfönök urhoz, kegyeskedjék őeminenciáját gimnáziumunk érdekében felkeresni és kikérni a kegyét a tanintézet számára, mert kérés nélkül nem remélhetjük az alapító oklevél kiállítását őeminenciájától, de azt sem, hogy a tanügyi kormány ezen függő és elintézetlen állapotokat sokáig tűrje. stb.

Ugyanez évben az intézetet látogató Főigazgató is sürgeti az alapítólelelet:

38—1901. Örömmel constatalja elnöklő Főigazgató ur, hogy a tanári kar igyekszik a nevelés helyes elveinek szem előtt tartásával azon lenni, hogy a gondjaira bizott ifjuság értelmileg és testileg akként fejlődjék, hogy azután a felsőbb osztályokban is eleget tudjon tenni a követelményeknek.

Baj azonban, hogy mióta az intézet a nyilvánossági jogot kivivta, keveset változtak a körülmények, sőt bizonyos stagnálás állott be, már pedig úgy az iskolának, mint a városnak is érdekében áll, hogy az intézet viszonyai minél előbb rendeztessenek, hogy az *alapot biztosításának hiánya akadályozó körülmény ne legyen az intézet fejlődésénél*. Az

utóbbi körülmény kifolyásának tekinthető, hogy évek óta nincs betöltve a *rajztanári tanszék*, és e részben az épület rendbehozása is nehezen eszközölhető.

Lényeges változások azért történtek. A módosított *ált. tanterv* behozatott. Az intézet közel 1200 m² nagyságú *játékkeret nyert*, melyben a tornajátékok gyakorlatba vétettek.

Remélhető, hogy azon közegek, melyeknek érdekében áll az intézet fennmaradása és fejlődése, megfontolás tárgyává fogják tenni ama bajokat, melyeken okvetlenül segíteni kell, hogy az iskola megfelelhessen szép missziójának, stb.

A Rendfőnök a somlyói tanártestületnek sürgetésére, miután az előbb említett főigazgatói jegyzőkönyvről is tudomást vett, 1901. május 12-én így ír:¹ Pénteken voltam dr. Schlauch őminenciájánál. Félóra hosszáig beszélgettünk a somlyói gimnázium ügyéről. Őminenciája . . . főtörkvése az alapot a Cultuskormány kezéből kivenni . . . Én arra kértem a kegyelmes urat, hogy . . . alapító oklevéllel biztosítsák az intézet jövőjét. „Ugyanez év jul. 10-én² az itt vizitáló rendfőnök minden tanárnak megfelfő állást ígér, ha a somlyói gimnázium véglegesítése nem sikerülne. 1902-ben³ a rendfőnök elment Schlauchhoz és háromnegyed órát töltött nála: Sürgettem az alapítólevél letételét. Panaszkodik, hogy még mindig *akadályok* vannak. Ma vizit után Ugronnal is beszéltem, ki most fog menni Schlauch őminenciájához, s ha nem lehet vele zöldágra vergődni, akkor meggyünk a cultus-miniszterhez s kérni fogjuk, hogy vegye át a somlyói gimnáziumot. Ez volt 1902. febr. 24-én. Márc. 14-én⁴ újra ez ügyben ír a Rendfőnök: A gimn. ügyében ma tárgyaltam Ugronnal. Beszélt Schlauch őminenciájával . . . kérdést intézett hozzá, hajlandó-e végleg rendezni a gimnázium ügyeit, s ha nem, akkor az államhoz fordulunk, hogy subvenciót adjon az intézetnek. Azt felelte a biboros: Nincs kifogása, hogy az állam vegye kezébe, illetőleg, hogy subvenciót adjon . . . Így állván a dolgok, abban állapodtunk meg, hogy majd először ő megy a miniszterhez, feltétlenül nyélbe kell ütnünk a dolgot. Azt, hogy a segélyt a rend v. város kérje-e, később határozzuk el. Én a jövő héten 6-án feljövök ismét, s egész erővel hozzálátok a mun-

1) Minorita levéltár 1457. sz. — 2) Minorita diarium. — 3) Minorita levélt. 1491. sz. — 4) Minorita levélt. 1493. sz.

kához, addig Ugron is megteszi a lépéseket. Arról kezeskedem, hogy a miniszter a minoritákat meg fogja tartani.

Amint látjuk eléggé mozgatták a gimnázium alapítólevélének letételét, de ez már nem sokat használt. Addig kell ütni a vasat míg meleg. Ha a város 1890-ben nem huzza-halasztja a dolgot avval a segélyalappal egész 1902-ig, s ha ez időben le is fizetett egy részt, ha legalább ez évben rendezte volna végleg a segélykifizetését, akkor a biboros már első időben rendezte volna az alapítólevél kérdését és nem veszíti el kedvét az intézettel szemben, folyton akadályokra hivatkozva. Olyan kedvvel vette át a kegyuraságot, hogy az alapítólevél kiadása az időben könnyen elment volna.

1902. ápr. 19-én kopogtat a város alapítólevél és fejlesztés iránt.

A város részéről méltatlanul illetett biboros már nem érzett kedvet az alapító levél letételére. Beteg teste orvoslást keresett. Nem nagyon lelkesedhetett már Somlyóért. Sirba szállt 1902. júl. 9-én. A gimnáziumot az igazgató: Mahalcsik Bónó és Kölln Gyula tanár képviselték a temetésen. El kellett itt némulnia minden reménynek. A biboros sirba vitte egyelőre a főgimnáziumot.

A rendfőnök azonban nem nyugszik.¹ Sürgeti a gimnázium véglegesítését, de a káptalani helynök, Fetser Antal a püspöki széküresedésre hivatkozva, nem tartotta magát illetékesnek intézkedésre. Csák rendfőnök még szept. 15-én is² igéri a véglegesítés keresztülvitelét, de hiába volt az ő részéről is minden fáradság. Legfeljebb egy monéta az egész, mivel őt kifizetik a miniszterium örökös zaklatásáért. Így telt el az év és a rendfőnök felsóhajt: Bizom az Istenben, hogy az iskolai év folyamán az intézet sorsát jobbra fordíthatom.

Az 1903-ik évben sem tudott semmit sem felmutatni a Rendfőnök. Márc. 27-én³ ezt írja: ðexcellenciája a Miniszter kijelentette, hogy az új püspöknek kötelességévé válik a somlyói gimnázium fenntartása. Van elég pénze a váradi püspökségnek — ugymond — fenntarthatja. Boncznak is előadtam, hogy sokkal jobban szeretném, ha a Rend kezében

1) L. Minorit. levélt. 1509. sz. — 2) Minorita levélt. 1510. sz. — 3) Minorita levélt 1538. sz.

volna az intézet. Felhoztam neki, hogy nem jó az a sok gazda, különösen az, hogy a plébános, a Tanügyi Bizottság elnöke, ki (a jövőre gondoltam főképen, ha Trusza nem lesz ott) a tanári karral szemben több jogokat praetendal, mint a mennyi megilleti. Boncz azt válaszolta, hogy ők már eddig is adtak volna állami subvenciót, de Schlauchon mult. Ajánlotta, hogy Madách miniszteri tanácsoshoz menjek s tárgyaljam vele az ügyet. Sajnos, Madáchot kétszer is kerestem, s válaszul azt nyertem, hogy Abbáziában van. Így keresnem kell az alkalmat, hogy vele beszélhessek.

Ez időben, vagyis 1902. jul. 9-től 1903. okt. 7-ig a megyés püspöki szék üresedésben volt. Nem lehetett senkivel sem tárgyalni a fejlesztés, illetve véglegesítésre nézve.

Mikor 1904. okt. 7-én Szmrecsányi Pálban új egyházfőt kap az addig káptalani helynök útján vezetett megye: a Rendfőnök tüstént bekopogtat a somlyói gimnázium alapító levelét kérve. A végső szava eme fáradozásának: Adjá Isten, hogy mielőbb rendezzék már ezt az ügyet.¹

Az 1905-ik esztendő semmi újat sem hozott. Marad a régi állapot. Qui non proficit, deficit. Haladni mindig kell, ha nem lehet előre, az lesz a vége, hogy hátratelé. Ilyen körülmények között mikor a politikai hullámok minden kulturától elterelték a figyelmet és a hazát már a nyílt absolutizmus veszedelme fenyegette: országunk nagy erkölcsi tőkével rendelkező ellenzéki vezérférfiai a kezükbe vették a haza már-már szirtekhez vetetődő hajóját és kivezték azt a sok szirt és zátony közül. A kultusztárcát vállalt Apponyi Albert grófban ezuttal olyan férfiú került a legjobban elhanyagolt kultuszminiszteri székbe: a mely férfiúnak egész multja, jelleme, tehetsége biztos garanciát képezett a jövő kulturális haladás szempontjából. Eladdig csak katonai célokra áldozott a hon. A kultúra meglehetősen mostoha bánásmódban részesült hazánkban. Egy Apponyi kellett arra a célra, hogy e téren a nyugati népekhez tudjunk simulni. Ha addig a művelődés hazánkban 30 millióba került, Apponyi eme tárca költségeire 90 milliót préselt ki a pénzügyminiszteriumban összehalmozódó pénzes zsákokon ülő Wekerlétől.

1) Min. levélt. 1585. sz.

Nem lehet csodálni, ha a főrendiházban szónokló Zselezenszky Róbert gróf ezt, — az ő régi szabadelvű, de szükmarku finaciális rendszerük szerint, Juppiter mennyköveivel kívánta agyonsujtani, — pazarlásnak, Apponyt pedig épen nem providenciális államférfiúnak nyilvánította. — Apponyi tehát méltán nevezhető a kultuszminiszteri tárca ujjáalkotójának. — Eme sok millióból juttatott oda, hol igazán szükség volt reá. Somlyón pedig már égető szükség volt. Nem említve a tanári fizetésrendezést, mely külön cím alatt fog szerepelni, magának a gimnáziumnak a léte és nem léte függött kockán. Ezt kellett rendezni.

A tankerületének iskoláit szíven viselő Főigazgató, Kuncz Elek 1906. ápr. 25. 26-án látogatván ez intézetet: biztatta a tanári kart, hogy a magas kormány és a püspökség módját fogják találni annak, hogy az intézetnél érezhető szükségletek kielégíttessenek.

A vakációról visszatérő tanárokat szeptemberben e sorokkal lepte meg a Főigazgató: 325—1906. A V.K.M. a gimnázium ügyeinek rendezését célzó tárgyalása iránt külön fog intézkedni.

A városban is történt már néminemű mozgalom.

1906. febr. 2-án Fetser Antal felszentelt püspök bér-málást tartván, a gimnáziumot is megtekintette, sőt a rendházat is arra méltatta, hogy magas látogatásával megtisztelje. Itt a rendtagokkal közölte, hogy a városiak közül többen a gimnázium kifejlesztését szóba hozták nála, de olyan formán, hogy a minoriták abból kiszoríttassanak. Köhalmi erre: „Fehér rabszolgák“ címen erős cikket írt és a kifacsart citromot hozza kapcsolatba a minoriták eddigi szereplésével.¹ Mikor egy külön csoport — vagy 20—30 tagból — a városi színházban gyűlést tart vala: megjelent azon Mahalecsik Bónó, Papp Lóránt és Köhalmi Mihály is, és az uraknak nem egészen nyíltan szőtt terve Mahalecsik Bónó alapos hozzászólása után kudarcot vallott. A gyűlés lefolyásáról stenografált jegyzőkönyv Köhalmi-tól és Mahalecsik Bónónak a „Szilágysomlyó“ jun. 14. és 21-iki számában leközölt két cikke a gimnáziumfejlesztés ez irányu útját-módját egyidőre elaltatta.

1) L. Szilágysomlyó 1896. jun. 7.

1907. folyamán életbe lépett az Apponyi-féle 95,333. számú miniszteri rendelettel a tanári fizetésrendezés ügye. Általános fellendülés érezhető az intézetnél. A tanárok a kuruc korszakról előadásokat tartanak, köztük Köhalmi 1907. jun. 27-én: Gimnáziumunk fejlesztése cím alatt újra napi-rendre hozza az elaludt ügyet, a város, annak lakossága a növendékek és tanárok érdekében hangsúlyozván a főgimnázium szükségességét. Memorandum memorandumot követ, hol a miniszteriumhoz, hol a püspökséghez. Még küldöttség is készül menni.

A város képviselője: Ugron Gábor ezt fölöslegesnek tartja, mert míg a püspök (a tulajdonos) nem kéri, addig nem lehet segíteni az államnak. Most már tehát arról volt szó, hogy államsegéllyel fejlesztessék az intézet főgimnáziummá.

A középiskolai törvény ugyanis minden gimnáziumnak bizonyos föltételek mellett államsegélyt helyezett kilátásba. A kath. gimnáziumok fáztak eme államsegély igénybevételétől. Elég helytelenül. Ez által saját autonóm jogaik csorbulását látták. Pedig a katolikus iskoláknak amugy sincsen autonómiájuk, miután a miniszter közvetlen vezetése alá tartoznak. Az államsegélytől való huzódozásnak legtöbbször az azokban működő tanárok itták meg a levét a rendesnél kisebb javadalmazások révén.

Arról volt szó, hogy a nagyváradai püspök, ez idő szerint Szmrecsányi Pál, kérje az államsegélyt. A kerület képviselője mindent elkövetett, hogy a püspököt ez irányban befolyásolja és végre is 1907. jul. 8-án ezt a levelet kapta az akkor Lucerne-ben üdülő püspöktől:

Nagyságos Képviselő ur! Igen sajnálom, hogy el kellett hazulról utaznom, s így nem lehettem szerencsés Nagyságodat nálam üdvözölhetni. A szilágysomlyói, gimnázium ügyének megoldása, azt hiszem, nagy nehézségekbe ütközik ugyan, Nagyságod befolyása azonban sokat tehet; mindenestre jónak vélném, ha nagyságod időt találna arra, hogy Nagyváradra menjen s ott a püspöki lakba szállva, Fetsér Antal segédpüspökömmel, aki az én nézeteimet is teljesen ismeri, az ügyről értekezni sziveskednék. Megérkezésének idejét kérem a segédpüspök urral közölni. Fogadja kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, melylyel maradok 1907.

jul. 8. Nagyságodnak alázatos szolgálja: Szmrecsányi Pál nagyváradai l. sz. püspök.

Ugyanez időben ír Fetser Antal segédpüspök is Ugron Gábornak, jelezve neki, hogy jul. 20-án lesz az értekezlet Váradon a gimnázium ügyében. A kerületéért mindenre kész Ugron Gábor elutazik Nagyváradra, ott az értekezleten részt vesz és jul. 25-én már ezt írja:¹ „Igen tisztelt uram! Fetser ígért mindent, azonban elcsüggesztett. Püspök nem ad semmit, nekik nincs érdekükben, mivel 40 r. kath. ifju tanul. A 4-ik osztályban 17 ifju volt. Ez nem igazolja az 5-ik osztály szükséges voltát. Nekik kevesebbe jön, ha minden r. kath ifjut az 5-ikre Váradra visznek stipendiumra. Ezek érvei. Megigérte, hogy mégis fogja kérni a főgimnáziummá emelést, bár nem hiszi valószínűségét.“

Természetes, hogy a püspökségnek amaz érve, hogy a 4-ikbe csak 17 tanuló volt az időben, igaz, de nincs tekintettel az algimnázium helyzetére.

Emez érv elesik, ha elgondoljuk, hogy sok helybeli szülő is elvitte a fiát mindjárt az I. osztályra máshova, hol 8 osztály volt, hogy az intézeti csere később meg ne boszulja magát. Erről Köhalmi 1907. jun. 27-én elég tárgyilagosan értekezett a „Szilágysomlyó“ hetilapban, s mint a következmények igazolták, egész helyesen fogta fel ezt a kérdést.²

Hogy a dologra térjek, a püspökség megigérte azt, hogy a gimnázium fejlesztését kérelmezni fogja a tanügyi kormánytól. Meg is tette. Nincs ugyan módomban magát a folyamodványt közölni, de abból a tényből, hogy az 1908. évi szept. 22-én tartott gyűlésre mind a magas kormány, mind a püspökség részéről megtörténtek a kellő intézkedések: joggal lehet következtetni arra, hogy a püspökség részéről megtörténtek a kellő alakiságok, különben nem tanácskozhatott volna az említett napon összeült bizottság.

Ezt megelőzőleg a Püspökség és a Rend, meg a Gimnázium között is történt némi levélváltás.

A Rendfőnökség³ következő leiratot intézte a gimnázium felé:

1) Az Ugron adatokat Farkas István ur bocsátotta rendelkezésemre.

2) Ma a háborus világban közel 300 növendéke van ez iskolának, mi elég látogatottságra vall.

3) L. gimn. levélt. 344—1908 .sz.

ziumi Igazgatóságához: A nméltóságú és főtiszt. l. szert. Egyházmegyei Hatóság Váradról 2041—1908. sz. a. azzal kereste meg a rendi kormányt, nyilatkozzék a somlyói gimnázium állapotáról. Tudtommal a sz.-somlyói *gimnáziumnál évek óta törvény követelte számmal vannak okleveles tanárok, s egyedül a rajztanszék betöltetlen . . .* Tisztelettel kérem, sziveskedjék kimerítő felvilágosítást erre néze Aradra beküldeni.

Az említett okirat, melyre a rendfőnöki hivatal hivatkozik eképpen hangzik:¹ A V. K. M. már évek óta sürgeti, hogy a somlyói gimnáziumnál *törvényes számban képesített tanárok* alkalmaztassanak, különösen a rajztanszék okleveles tanárral töltsék be. A *Miniszterium meghagyásából a jövő iskolai év elején a szilágysomlyói gimnázium ügyében a tankezületi főigazgató ur* tárgyalást fog tartani. Hogy ez alkalommal a püspöki megbízottak minél törvényesebb téren állhassanak, megfelelő utasításokkal legyenek elláthatók: tisztelettel felkérem ltségedet, sziveskedjék megnyugtató tájékoztatást nyújtani a felől, fog-e a ftlendő rendkormány és minő intézkedéseket tenni, hogy a somlyói gimnázium ellen a tanárok száma képesítése miatt kifogás tehető ne legyen. 1908. jul. 17-én. Fetser Antal m. p. f. püspök, püspöki helynök.

Mint már a rendfőnöki leirat is megemlíti, a szsomlyói gimnáziumnál az időben, meg 1892. óta nemcsak a törvényes számban voltak okleveles tanárok, hanem legtöbbször egytől-egyig diplomás emberek voltak. Egyedül a rajztanári tanszék volt betöltetlen. De ennek betöltése nem a renden mulott. A fizetés kicsisége: 1400 korona tette lehetetlenné emez állás betöltését. Éppen azért, mivel ez nem a rend hibája volt, tulságos szerény hangunak találhatja bárki is a gimnázium igazgatójának ama leiratra adott felvilágosítását.²

F. é. 493. sz. a. érkezett rendfőnöki leirat ügyében tisztelettel teszem meg jelentésemet. Midőn bold. emlékü Schlauch Lőrincz 1890—91. tanévtől kezdődőleg Szilágysomlyó városától magára vállalta a szsomlyói rk. gimn. intézetfenntartói kötelességeit: az akkori rendfőnökkel közölte azon óhaját, hogy a gimnáziumnál minden tantárgy tanítá-

1) L. Gimn. levéltár 344—1908. melléklet. — 2) 345—1908, Gimn. levéltár.

sára minorita r. tanárok alkalmaztassanak . . . A rajzoló geometriára szakembert képeztetni eddig nem sikerült. Török Teofil . . . a középiskolai törvény 30. §. alapján állásában tovább nem maradhatott. 1897—98-tól Fetzner Ferenc tanítja a rajzot. Ő az ipariskolai rajztanításra van képesítve. De ezen képesítést, bár Fetzner eredményesen tanította a rajzot, a Főigazgató ur nem tartotta elegendőnek a gimnáziumi rajz tanítására, ezért minden évben jelentésében a nm. V. K. M.-nél kiemelte azt, hogy a rajztanári állás betöltetlen és egyéb szakra képesített tanár a saját szakjától elvonatik, hogy a rajzot, melyre képesítve nincs, taníthassa. Az első kifogás tehát a rajztanári tanszék miatt emelhető . . .

Mivel rendünk a rajzoló geometria tanítására képesített egyénnel nem rendelkezik, kegyeskedjék megkérni a Püspök ur önmagyméltóságát, hogy ezen állást betölteni sziveskedjék, ezen kinevezendő rajztanár töltené be a P. L. helyét s így a somlyói gimnázium ellen a tanárok száma és képesítése miatt kifogás nem lesz emelhető.

Az igazgatói fölterjesztésből is kiérezhető, hogy csak a rajztanári állás miatt lehetett kifogást emelni a gimnázium ellen. Ezt az állapotot a Püspökség is tudta, mint föntartó kegyur tudhatta, vagy legalább is kellett tudnia és az intézet ellen személyi viszonyai miatt panaszkodó főigazgatói fölterjesztéseket és miniszteri leiratokat olybá tünteti föl, mintha a minorita tanárok ellen volna képesítésük miatt kifogás. Mindegy, a dolog érdemében ez nem határoz. Fő az, hogy a püspöki leiratból kiérzik az, hogy a jövő tanév, — tehát 1908—1909. elején a Főigazgató gyűlést, illetve tárgyalást fog tartani. A plébánia levéltárban is vannak erre nézve adatok az egyházmegyei főhatóságtól, mely szerint a Főigazgató elnöklete alatt tartandó értekezleten az egyházmegyét Lányi József dr. felszentelt püspök és Körössy Endre plébános fogják képviselni.

Felvirradt hát valahára az a nap, mely dönteni volt hivatva a szilágysomlyói gimnázium jövője felett. Rendezni kellett elsősorban a négy osztályu gimnázium vagyoni állapotát s csak másodsorban lehetett szó a főgimnáziumról. A bevételeket és kiadásosát egybevetvén, úgy az algimnázium, mint a főgimnáziumra nézve: a következő jegyzőkönyvet vette fel a bizottság.

Jegyzőkönyv, mely felvétellett a szilágysomlyói róm. kath. püsp. algimnázium ügyeinek rendezése, esetleg főgimnáziummá való fejlesztése ügyében az 1908. évi szept. 22-én a gimnázium helyiségében délelőtt 9 órakor megkezdett tanácskozásról.

Jelen voltak: Kuncz Elek, mint a közokt. kormány képviselője, dr. Lányi József felszentelt püspök és Körössy Endre a Tanügyi Bizottság elnöke és plébános a nagyvárad püspök képviselőjében. Lukátsffy Ödön a helybeli Tanügyi Bizottság tagja és Somlyó város polgármestere, Mahalecsik Bónó igazgató és Köhalmi Mihály mint a T. Bizottság, tantestület és tanítással megbízott minorita-rend tagjai, az utóbbiak, mint érdekeltek is.

A miniszteri megbízott a következő szavakkal nyitja meg a tanácskozást.

Igen tisztelt uraim! A vallás- és közoktatásügyi kormány 47,494. sz. a. megbízott, hogy a helyi róm. kath. püsp. gimnázium ügyeinek rendezése, esetleg főgimnáziummá való fejlesztése céljából itt a helyszínen jelenjek meg és az érdekeltekkel tartsak tárgyalást, esetleg szerződéstervezetet készítsék. Érintkezésbe léptem a nagyvárad püspökkel, hogy az érdekeltek bevonásával a fenti célból megtarthassam a tárgyalást. Istenben boldogult püspök ur értesített, hogy képviselőjével mélt. dr. Lányi József felszentelt püspököket és Körössy Endre helybeli plébánost bizta meg, kik meg is jelentek. Kéri őket, hogy szíves közreműködésükkel támogassák, hogy az ügy annál könnyebben legyen megoldható.

Elnök ezenkívül megkérte az igazgató urat, ki a Tanügyi Bizottság jegyzőjével az intézetben működő rendet képviseli, valamint a tanügyi bizottság előadóit, elsősorban a polgármester urat, ki nemcsak mint tanügyi bizottsági tag, hanem mint polgármester is érdekelve van, hogy szintén jelenjenek meg.

Mindezen urak a mai napon megjelentek.

A jegyzőkönyv vezetésére a tanügyi bizottság jegyzője kéri fel.

A tárgyalás megkezdése előtt javaslatba kívánja hozni a pontokat és a módokat, ahogyan a tárgyalás végbemehetne. Meg kell állapítani az intézet jelenlegi állapotának rendezése mellett mire van szükség. 2) kulturális egyházi,

ugymint helyi- és vidéki érdekre való tekintettel kívánatos és lehetséges-e az intézet felekezeti jellegének megtartása mellett állami támogatással a kiegészítés, 3) fejlesztés esetén mire lesz szükség és 4) minő módon lenne a kiegészítés foganatosítható és szerződésbe foglalható.

A nagyváradi püspök képviselői, úgy mint az érdekeltek hozzájárulnak a tárgyalási sorrendhez.

Megállapítatik mindenk előtt a csatolt kimutatás szerint, hogy az intézet jelenlegi bevételei: 18,657 korona 50 fillért, kiadásai: 19,186 koronát tesznek ki. E szerint a jelenlegi rendezetlen állapotában is 528 korona 50 fillér hiány mutatkozik.

Ezután áttér az értekezlet annak megállapítására hogy, 2) kulturális egyházi, ugymint helyi és vidéki érdekre való tekintettel kívánatos-e az intézet fejlesztése.

Első helyen Lukácsffy Ödön polgármester a városra nézve úgy mint a vidékre nézve nagyfontosságúnak tartja az intézet kiegészítését. Mivel azok a növendékek, kik a közelfekvő járásokból és megyékből ma máshová kénytelenek menni, kiegészítés esetén kétségtelenül ide fognának jönni, és habár ma 4. osztály mellett 122 csak a tanulók száma, kiegészítés esetén remélhetőleg 300-ra emelkednék az. Fontosnak tartja a főgimnázium létesülését nemcsak helyi, vidéki és kulturális, de magyar nemzeti szempontból is, miután a városban és vidéken lakó románság is nagy mértékben fogná a kiegészített főgimnáziumot fölkeresni. A megyei székhely és törvényszék áthelyezése miatt hanyatlásnak indult magyar város remélni és hinni is vélheti, hogy a magyar kormány a jelenlegi algimnázium kiegészítésével kárpótlást fog nyújtani a városnak azért az említett veszteségért. Ugy van meggyőződve, hogy a város a maga részéről erejéhez képest a legszélsőbb áldozatra is hajlandó lenne az intézet kiegészítése esetén, és megfelelő telket fog adományozni a főgimnáziumi épület számára és eddigi fenntartási összeget 2000 koronára kiegészítené.

Dr. Lányi József az egyházmegyei hatóságnak fenntartása mellett annak nevében és megbízásából kijelenti, hogy az egyházmegyei hatóság örömmel fogja üdvözölni, ha Szilágyssomlyó városa — amelynek kath. hiveit minden tekintetben segítyezésre és gyámolításra méltóknak találja — ily

szép kulturális intézettel fog gyarapodni. Ami az egyházmegyei hatóság, nevezetesen a püspök és káptalan évi hozzájárulását illeti, kijelenti, hogy tekintettel az intézetet ily csekély számban látogató kath. növendékekre, nem hajlandó nagyobb áldozatot hozni. Ha a fejlesztendő gimnázium megtartja kath. jellegét nagyobb államsegély mellett is, akkor az egyházmegyei hatóság továbbra is az intézet fentartására fogja fordítani az eddigi segélyforrásokat, míg ha teljesen államivá lenne: a jelenlegi gimnáziumi épületet a felszabadult alapítványi pénzekkel együtt az intézettel kapcsolatos kath. internátusra fordítaná.

3) A bizottság ezután azon kérdésre tér át, lehetséges-e az intézet felekezeti jellegének megtartása mellett állami segéllyel annak kiegészítése.

Miniszteri megbízott meg lévén győződve a közoktatásügyi kormányznak e tekintetben a legjobb indulatáról, úgy véli, hogy ha a személyi viszonyok, különösen a tanerők beállításának módja az eddigi alapon fogna továbbra is végbemenni, és lehetőleg a minorita-rendhez tartozó képesített tanerők lennének megfelelő számban alkalmazhatók: felekezeti jellegének épségben maradása mellett a kiegészítés megtörténhetnék, aminek kideríthetése végett szükségesnek véli a teljesen kiegészített 8 osztályu gimnázium kiadásainak megállapítását, hogy kiderüljön, hogy a kiegészített intézet támogatására mekkora államsegélyre lesz szükség és nem fogja-e túlhaladni esetleg az államsegély a fenntartó eddigi kiadásainak összegét.

Figyelembe ajánlja mindazonáltal, hogy mivel nem feltételezhető, hogy a rajzra és a tornára minorita-rendü képesített tanárok lennének kaphatók: ez állásoknak világi tanerőkkel kellene betölteniök és azoknak az állami tanárokéval egyenlő fizetést kellene a költségvetésbe beállítani.

Az értekezleti tagok mindezt tudomásul véve, hozzáfognak a teljes gimnázium normális költségeinek és a szükséges állami hozzájárulásnak a megállapításához.

A 8 osztályu főgimnázium kiadása a minorita tanárok megtartása mellett: 42,740 kor. szükségletet, és 35,797 kor. 40 fill. remélhető bevételi összeget tévén ki: 8942 kor. 50 fill. hiány mutatkozik; vagyis ekkora államsegélyre lenne szüksége az intézetnek.

4) Hátra marad most még a kiegészítési módozatnak megállapítása és azok alapján a szerződési tervezet elkészítése. Tekintettel az intézet anyagi erejére és a fejlesztés megbeszölt módozataira: az értekezlet, melyben dr. Ajtai Endre tan. bizottsági tag is megjelent 11 órakor, ezeknek a munkálatoknak elkészítése céljából, déli 12 órakor felfüggesztették.

Délután 4 órakor az értekezlet tagjai újból megjelen-
vén: az eddig folytatott tárgyalásokról a jegyzőkönyv felol-
vastatik és miután az ellen kifogás nem tétetett, tudomásul
vétetik. Sorra kerül most az elkészített szerződési tervezet
felolvasása és amennyiben szükségesnek mutatkozik, annak
kiigazítása esetleg pótlása avégből, hogy az is, mint az
értekezlet összes tagjai közös megállapodásának kifolyása,
jóváhagyhatónak jeleztessék.

A szerződési tervezet felolvasása előtt megjegyeztetik,
hogy az igénybeveendő államsegély mellett felekezeti jellege
érintetlenül marad. Ezután kezdetét veszi a szerződési ter-
vezet felolvasása.

Sajnos, eme tervezetet közölni nem áll módomban. Mint
amaz értekezletnek jegyzője, örvendtem, hogy egyszer is le
tudtam irni a jegyzőkönyvet és szerződéstervezetét, a me-
lyet a jelen volt értekezleti tagok aláírása után, az elnök
rögtön magához vett és csakhamar bucsut is vett tőlünk,
mert Zilahra utazott, hol szintén államsegélyezési ügyben
tartott gyűlést.

Eme jegyzőkönyv alapján annyit megállapíthatunk, hogy
eme sok Scylla és Charybdis között hanyatott gimnázium
hajója most már biztos part felé közeledett.

Állami segélyben való részesedése az esetben is meg-
valósul vala, ha nem is fejlődik ki főgimnáziummá. Csak
avval a különbséggel, hogy algimnáziumként való megma-
radása esetén: 528 kor. 50 fillér államsegélyben részesült
volna.

Az a bámulatos csak, hogy miért nem indult meg te-
hát a fejlesztés! Miért fáztak ettől? Nem volt talán reális
az értekezlet számítása?!

Az intézet jelenlegi vagyoni állapotát így számították
össze.

A.) Bevételek.

1. A vallás- és közoktatásügyi Minisztérium által kezelt alap kamatai: 5240 kor.

2. Káptalani alapítvány (1200 kor.) kamatai 5⁰/₀: 60 kor.

3. Egy más 150 kor. alapítvány kamatai: 750 kor.

4) Nagyváradi róm. kath. püspök évi hozzájárulása 4000 kor.

5. Városi hozzájárulás: 600 kor.

6. Az intézet tulajdonát képező ház évi egyenértéke: 4000 kor.

7. Felszerelési kamategyenérték: 750 kor.

8. Tanulóktól beszedett díjakból évi bevétel, tandíj és beiratás: 4000 kor.

Ez összegek együttvéve 18,657 korona 50 fillért tesznek ki.

B.) Kiadások.

a) Személyi kiadások:

1. 7 tanár, közöttük az igazgató és hittanár évi járuléka	9800 K
2. Igazgatói pótlék	200 K
3. Tandíjkezelés	120 K
4. Tornatanár	400 K
5. Énektanító	200 K
6. Játékvezető	176 K
7. Szolga	360 K
8. Szolgálatkás béregyenérték	160 K

b) Dologi kiadások:

9. Házi irodai kiadások (fűtésre, takarításra, javításra, és iskolai szerekre	2000 korona
10. Tanszerekre	1020 „
11. Házbéregyenérték	4000 „
12. Felszerelési kamat egyenérték	750 „

Összesen: 19186 „

Ezzel szemben volt bevétel 18657.50 „

Hány 528.50 „

fillér mutatkozott.

Ezzel az 528 korona 50 fillérrel semmi mást nem le-

hetett volna elérni, mint azt, hogy a rajztanári állás 1400 korona 50 fillérre egészítették ki, de még akkor se érte volna el a 2600 koronát, mely összeg a tanári állás létminimuma világi embereknel. Szerencse, hogy ez a tervezet, már mint az algimnáziumnak ilyen irányu államsegélyéből nem lett semmi, mert evvel sem javultak volna az állapotok a multhoz képest.

Szó volt fentebb arról, hogy a főgimnáziumra nézve szerződéstervezetet készített ama bizottság, mely tervezet szerint évi 8942 kor. 50 fillérrel támogatta volna az állam ez iskolát. Nézzük meg, miféle számítással éltek? Milyen volt a normális költségvetés?

Kiadások.

a) Személyiek:

1. 13 tanár (ide értve az igazgatót, hittanárt és görög-pótló tanárt is) évi fizetése a 1400 kor.	18200 K
2. Rajztanár fizetése	2400 K
3. „ lakbére	400 K
4. Tornatanító fizetése	2000 K
5. „ lakbére	300 K
6. Igazgató pótléka	600 K
7. Ének és zenetanító	800 K
8. Iskolaorvos és egészségtanító	400 K
9. Játékvezető	350 K
10. 2 szolga	1200 K
11. „ lakbére á 160 korona	320 K

b) Dologi kiadások:

12. Tanszerekre és könyvtára	2000 K
13. Házi és irodai kiadásokra új épületben	2800 K
14. Rajz és tornatanító nyugdíjilletményei, szolga után munkásbiztosításért	220 K
15. Házbér egyenérték az új épületnél	11000 K
16. Felszerelés egyenértéke	750 K
Összesen:	43740 K

Bevétel:

1. A vallás- és közoktatásügyi Miniszterium által kezelt alap kamatai	5240 — K
---	----------

2. Káptalani alapítv. (1200)	60.— K
3. Egy 150 koronás alapítvány	750 K
4. Püspöki hozzájárulás	4000.— K
5. Város hozzájárulása	2000.— K
6. Házbéregyenérték	11000.— K
7. Felszerelési egyenérték	750.— K
8. Tandij 225 flu után á 48 K	8640.— K
9. Felvételi és nyugdíj illetmény	3100.— K
Összesen:	3479750 K

Igy mutatkozott a 43,740 korona kiadás és 34,797 korona 50 fillér bevételi összeg mellett 8942 korona 50 fillér hiány. Ezt fedezte volna az állam.

De a főgimnáziumi költségvetésben meglehetősen erős helyet tölt be az a 11,000 koronás szám, mely az új ház béregyenértékét tünteti fel. Ki építse ezt? Még a kutak is megérzik, ha tűzveszedelem idején egyfolytában meregetnek belőle. Ugy látszik a váradi püspökség is megérezte azt a sok kiadást, mit a gyulai és debreceni gimnáziumokra költött el, no meg a somlyóira is, és nem volt hajlandó további terheket magára vállalni. Itt csak az állam segíthetett a bajon. Ugron, a kerületnek ez időben is képviselője, mindent elkövetett, hogy az ő kerületi központja régóta táplált vágyát valahára elérhesse. 1908. szept. 27-én levelet ír,¹ melyben ezeket olvashatjuk: A gimnáziumnak helyül a város felajánlhatná a régi várat, és én kivinném, hogy a régi stilben az állam felépítteti. Somlyó gazdagodnék egy történelmi szép épülettel. Az iskola telke pénzbe nem kerülne. A mostani gimnáziumból olyan konviktust kellene csinálni, hogy magyarországi gyerekek számára lenne 20 fizetési hely.

Szép terv, a város is jól jött volna ki, de nem volt ez időben megyéspüspök. A káptalani helynök meg nem merte, vagy nem akarta a leendő püspököt már előre is megkötni e kérdésben. Ahogy másutt épített az állam gimnáziumot, akképen itt is megtehetette és meg is tehetné volna. Ugy látszott, hogy megfeneklik megint a főgimnázium.

Legfeljebb a „Szilágyssomlyó“ 1908. október 1-i számában van némi reménysugár a gimnázium jövőjét illetőleg. A „Különfélék“ rovatában azt olvassuk, hogy: Fő-

1) Farkas István ur bocsátotta rendelkezésemre.

gimnáziumunk sorsáról illetékes helyről nagyértékű biztatást kaptunk. E hír szerint főgimnáziumunknak városunkban való felállítása befejezett tény és a jövő tavasszal minden bizonnyal meg fog valósulni. Lapunk mult számában már megemlékeztünk ugyan e kérdésről, de ily pozitív formában, mint a mely most adja tudtunkra ezt a nagyfontosságú örvendetes hirt, mégsem volt alkalmunk olvasóink jogos kíváncsiságát kielégíteni. Hogy mily nagy horderejű lesz ez intézmény felállítása városunk fejlődésére és kulturális jövőjére, arról elmélkednünk, azt hisszük, fölösleges szószaporítás lenne.

Ugyancsak az említett hetilap ugyanezen számában olvasunk egy cikket Szentkirályi Albert, helybeli állami iskolai tanítótól, ki védelmére kel a somlyói gimnáziumnak egy Josephus nevű cikkiróval szemben, ki a Zilahon megjelenő „Független Ujság“ 39-ik számában rebegve mondott szatirát a születendő szilágysomlyói gimnázium embriója felett. Helyénvalónak találok, hogy szószerint közöljem Szentkirályi sorait:

A jóérzés egyensúlyának kibillentésében kéjesen gyönyörködni sokaknak veleszületett gyengesége. Ezen degenerált erkölcsi hibbanás igazsága mellett fényesen bizonyít Josephusnak a „Független Ujság“ 39-ik számában megjelent „A szilágysomlyóiak öröme“ című cikke, melyben keseregve mond szatirát a születendő szilágysomlyói gimnázium embriója felett. Átnyilazott szívvvel száll le a féltékenység és türelmetlenség középkori mélyébe, honnan egyebeket sem lát, csak sötétséget, klerikálizmust, visszafejlődést, stb. Pedig kár ezeket attól hallani, ki ezen vádjai tömkelegében önmagával ellentétbe jöve, tesz kivételt a zilahi gimnázium előtérbe tolásával, felekezetiességének lemosásával, „melyet nem a régi kálvinista szellem leng át.“ Istenem! Hát miért nem lengi át? Szégyenli? Nincs mit! De ezt nem is hisszük. Avagy a vallás szelleme már annyira szentségtelenné vált, hogy az csak fölösleges pitykegomb? Vagy vallásos érzület és tudomány víz és tűz? Josephus szerint igen. Tehát ha igen, akkor minek félt annyira minket szilágysomlyóiakat a felekezeti jellegtől? Hisz a modern világnézet és tudomány oly erős talán nálunk is lehet, mint Zilahon; hagyja tehát, hadd gyűrjék le a vallásosságot a sárga földig,

mint — Josephus szerint — Zilahon. S így a felekezetiesség itt is csak jelleg lesz.

Bizony-bizony pedig általában jobb lenne, ha ez a tulságosan, örökké hangoztatott felvilágosodás minden téren vegyülne egy kis hitérzéssel, bizással, hogy az örök elégedetlenség, s az ezzel járó örökös ordítás korát fölválthatná a szelid munka és a megnyugvás kora, mi Jézus Krisztusnak is egyik legszebb feladata volt.

Jelen cikk írója, mint kálvinista ember s mint olyan, ki e „somlyói papos gimnázium“ falai között szerezte tudásának alapját: elmondhatom — pedig ezelőtt 20—24 évvel volt, — hogy e „papos szellem“ hazafias érzéséből még mindig tartok annyit magamban, mint a modern kor nagyhangu, tultengett *felvilágosodottai*, miért is a hálaérzet élni fog bennem „pap“ tanáraink iránt halálomig; hitemben pedig csorba sohasem esett általuk, s ezáltal megtanultam: nem bántani a más hitét; de az enyém se bántsa senki.

Ami pedig a nevezett cikkben országgyűlési képviselőnkre vonatkozik, csak azt válaszolom: ne fájjon Josephusnak a mi egészséges fejünk, hanem inkább „gyógyitgassa az ő igen beteg száját.“

A mint látható, még semmi biztosság nem volt a somlyói főgimnázium létesítését illetőleg, már feljajdulnak Zilahon: hol csak ahhoz voltak hozzászokva, hogy minden önekik jusson. Nem volt elég, hogy a megye központiságából kibillentették Somlyót, bár természetellenes Zilahnak központi volta; nem volt elég az, hogy nekik volt középiskolájuk, Somlyótól ezt is el szeretnék volna venni.

S mi a fő, a felekezetiesség látszata alatt lépnek föl, holott nekik éppen olyan intézetük volt. Ha aztán a somlyói is igényt tartott államsegélyre: az szintén nem lehetett eleget adni ok a beavatkozásra Zilah részéről: hisz az övék már régóta élvezte. Itt csak azért kellett olcsóbban fenntartani a gimnáziumot, mert a püspökség nem vett igénybe állami támogatást. S tehette ezt azért, mert olcsó tanerőkkel rendelkezett. A tanárai itták meg a levét ezen olcsójánoskodásnak és még az a vigasztalásuk se lehetett, hogy tanítványaiknak az egyetemi fokig szóló oktatást megadhatták volna.

Hiába ígérte a „Szilágysomlyó“, hogy a következő év (1909.) tavaszán már megvalósul a főgimnázium. De azért

egyre-másra cikkeztek a leendő gimnázium helyéről. 1909. márciusában két ilyen irat látott napvilágot, egyik Keller Samutól, a másik Köhalmi Mihálytól.¹

A tavasz vége felé kezdett egy újabb reménysugár derengeni. A minorita rendtartomány főnöke, Lakatos Ottó, római doctor vette kezébe a gimnáziumnak már-már kátyuba jutott fejlesztési ügyét. Minthogy Szmrecsányi Pál halálával a püspöki szék betöltése egyre késett: az mutatkozott a legjobb megoldási módnak, hogy a rend vegye át az intézetet a rendelkezésre álló alapokkal, püspöki hozzájárulással, és ehhez kérjen állami segítyt. A rendfőnök 1909. május 7-iki keltezéssel küldött is egy szerződéstervezetet, melyet később látni fogunk és tudtára adta a somlyói minorita rendháznak, hogy a gimnáziumot a rend veszi át. „E tervhez, melyben 44,000 korona államsegélyről van szó, — a V. K. M. középiskolai vezetője és Ugron Gábor országos képviselő ur is hozzájárult s úgy tudom, hogy a püspök ur ömértóságának (Fetser Antal) sincs ellene kifogása.”

A tárgyalások e közben folytak és eredményre is vezettek. Junius első napjaiban aláírta a szerződést a rendfőnök, a nagyváradi püspökség nevében Fetser Antal káptalani helynök, Kuncz Elek főigazgató.

A rendjének anyagi és szellemi javát szíven viselő Lakatos Ottó, rendfőnök eljön Somlyóra és tájékozódik a jövőről. A „Szilágysomlyó“-ban megjelent: „A minorita rendfőnök nálunk”¹ végre köztudomásúvá teszi, hogy Szilágysomlyó város vágya az intézet fejlesztését illetőleg testet öltött.

A Magyar középiskolák 1910. jan. 16-iki számában olvassuk:² Ő császári és apostoli kir. Felsége 1909. dec. 9-iki legmagasabb hozzájárulásával jóváhagyta a szerződést, melyet a rend nevében Lakatos Ottó dr. rendtartományi főnök a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszteriummal kötött a szilágysomlyói gimnáziumnak nyolc osztályúvá leendő fejlesztése és állami segélyezése ügyében.

A rendfőnök 1910. ujévre a következő leirattal lepte meg a szilágysomlyói gimnázium tanári karát:

1) K. S. A főgimnázium elhelyezése »Szilágysomlyó« márc. 18. és K. M. Hol épüljön a főgimnázium? márc. 25. — 2) »Szilágysomlyó« 1909. jun. 9-én. Köhalmi. — 3) Monai Ferenc: A minorita-rend a magyar középiskolákban.

Nagy¹ örömmel hozom Ftséged szives tudomására, hogy a böles vezetése (igazgatása) alatt álló szilágysomlyói gimnáziumunknak nyolc osztályúvá való kifejlesztésére és állami segélyezésére a nmélt. közokt. kormány és a rend között megkötött szerződést ő császári és ap. kir. Felsége 1909. dec. 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyta, s ez alapon a V. K. M. ur őexcellenciája 1909. dec. 18-án 148,734. sz. a. elfogadta és aláírta.

Érzem, tudom, hogy nagy örömömben Ftséged és a Család, Tanári Testület is osztozik, hiszen ezzel egy új, szebb jövő nyílik meg, eddig is buzgó, fáradhatatlan tevékenységük előtt, nagyobb tér a munkára, tágasabb munkakör a rendi tagok nevelői és oktatói tevékenységére.

Első sorban most a közvetlen jövőre kell gondolnunk. Felhivom azért testvéri szeretettel Ftségedet, sziveskedjék a tanári karral egyetértőleg arról egy tervezetet hozzám be-terjeszteni, miképen véli keresztülvihetőnek már a legközelebbi tanévre 1910. szept. 1-én a gimn. V. osztályának megnyitását, másrészt a tanteremnek céljaira szolgáló új épület emelésének előkészítését. Megjegyzem, hogy Szilágysomlyó város tanácsa már 1478—1909. sz. a., s később 228—1909. sz. a. közgyűlési határozattal értesített arról, hogy a város közönsége végérvényesen kimondotta, hogy az új gimn. épületének emeléséhez alkalmas telekkel járul. Addig azonban nem kívánok ez ügyben az illetékes körökkel további tárgyalásokba bocsátkozni, amíg Ftséged nagybecsű véleményét ezekre nézve nem ismerem. A szerződés szövegét szó szerinti másolatban küldöm. Fogadják ez új évben e kellemes hírrel együtt legőszintébb jókívánataimat. Arad, 1910. jan. 7. Lakatos, rfő.

Szerződés, mely egyrészt a Magyar Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter képviseletében Kuncz Elek, kolozsvári tankerületi kir. főigazgató, másrészt a magyar minor. rendtart. nevében a rendtartomány tanácsának hozzájárulása alapján Lakatos Ottó, tart. főnök között a szilágysomlyói püsp. kath. gimnáziumnak 8 osztályúvá leendő kifejlesztése céljából és ezzel összefüggőleg ezen főgimnázium ügyeinek végleges rendezésére a következőleg kötött:

1) 4—1910. Gimn. levélt.

1) A magy. min. rend ugyanis nem lévén abban a helyzetben, hogy ezen gimnázium nyolc osztályúvá fejlesztését a saját erejéből eszközölje, s minthogy a nagyváradi lat. szert. róm. kath. püsp. az eddigi 4000 korona hozzájárulásnál nagyobbra nem kötelezhető: a min. r. a gimnázium 8 osztályúvá kifejlesztése végett a főgimnázium róm. kath. jellegének fenntartása mellett, az 1883. évi 30. t.-c. 40. szak. alapján a M. K. Vall.- s Közokt. Minisztertől állami segélyt kér és elfogad.

2) minthogy a mellékelt költségvetés szerint egyfelől a M. Kir. vall.- és közokt. miniszt. által kezelt gimnáziumi alap évi jövedelme, valamint a nagyváradi l. szert. r. kath. püsp. évi hozzájárulása és a 8 osztályból várható tan- és felvételdíjak, továbbá a vall.- és közokt. M. kir. Miniszter által elfogadott építési terv szerint Szilágysomlyó városa által felajánlott telken emelendő új iskolai épület és a tanárok lakóhelyéül szolgáló kolostori épület a mai állapotában a hozzátartozó kerttel egyetemben összesen 58,047 korona 50 fillért képviselnek: — másrészt pedig a törvényes és korszerű kívánalmaknak megfelelő szükséglet összesen: 102,745 koronát tesz ki, tehát a magyar minorita-rend a mutatkozó hiány pótlására 44,697 koronát, kerek számban 44,000 koronát, szóval 44,000 korona évi rendes állami segélyt kér, illetve fogad el.

3) A vall.- és közokt. m. kir. Miniszter a 44,000 K évi állami segélynek a törvényhozás hozzájárulásával az áll. költségvetésbe való fokozatos felvételét és abban állandó tételként leendő megtartását ezennel megígéri mindaddig, míg azt a püsp. kath. főgimnáziumot fenntartó magy. minorita-rend az 1883. évi 30. t.-c. értelmében igénybe veszi. Az évi állami segélyösszeg a megfelelő budget — év jan. 1-től számítva évenként előleges $\frac{1}{4}$ évi részletekben fog az aradi m. kir. adóhivatalnál állandóan kiutaltványozottni, ahol azt a min. tart. főnöke a tartomány képviselőjében felveheti hivatalos nyugtatóványra.

4) Eszerint a főgimnáziumnak saját alapítványaiból és az áll. segélyből való együttes jövedelme 102,745 koronát és ebben az áll. hozzájárulás 44,000 K tevén ki, az idézett törv. szak. 48. §-ának d) pontja szerint az intézetnek eddigi püsp. kath. jellege épségben marad: az intézet felett való

igazgatási és rendelkezési jog pedig a min. rendtartományt illeti.

5) A fenti államsegélybe úgy a min. rendi, mint nem min. rendi tanárok részére az 1906. évi 95,333 számú miniszteri rendelet szerint járó személyi pótlék nincsen bele számítva; ehhez képest tehát az erre való igényük továbbra is fennmarad.

6) A m. min. rendtartomány kötelezi magát, hogy ezen főgimnáziumhoz egy igazgatót, ezenfelül 13 rendes tanárt és egy tornatanítót alkalmazzon, kik között az állami segély arányában 4 tanár áll. kinevezés alá esik, kiket a min. r. tartom. főnöke a M. kir. vall.- és közokt. Miniszteriumnak kinevezésre ajánlatba hoz és felterjeszt. Amennyiben azonban e 4 tanár között minorita rendiek is lennének, ezeknek alkalmazását ezen időtartamra, amelyre őket a tart. főnök Szilágysomlyón hagyja, a Vall.- és K. M. K. Min. jóváhagyja. A renditagokra nézve különben a rendfőnöknek a rendiszabályokban gyökerező joga sértetlen marad.

7) A szerződő felek kimondják, hogy a min. r. által alkalmazandó nem rendi tanárok az 1894. évi XXVII. t.-c. értelmében mindenkor az orsz. nyugdíj és gyámintézet köteles tagjai lesznek. Mellékelt költségvetésben ezen célra minden egyes nem rendi tanárnál évenként 175 K. vétetett fel, melyet a minorita-rend fog az intézetbe befizetni. A nyugdíjintézetbe a rendi tanárok is beléphetnek.

8) A vall.- és köz. Miniszter kijelenti, hogy a gimn. fejlesztésével évenként megnyitandó osztályoknak fentartási költségeit a közokt. tárca fedezi mindaddig, míg az államsegély megfelelő módon nem emelkedik, s pedig olyképp, hogy ezen szerződés alapján való segélyezés három éve után egy tanár — minden további két év után ugyancsak egy tanár fog az intézetből elvitetni, kinek helyébe fog az iskola fenntartó minorita-tend által alkalmazandó tanár lépni. Hasonló eljárást fog a miniszter a dologi kiadások fedezésénél is követni.

9) Ha idővel a magy. minorita-rend. a Vall.- és K. Miniszter által felhivatnék az intézetnek továbbfejlesztésére, és a minorita-rend erre vállalkoznék, úgy minden osztályszaporítás után osztályonként 4500 korona állami segílyt kap. Ha azonban csupán egyes tanszékek beállításának szükség-

gessége merülne fel, ezek fejében joga van évi 3000 korona államsegélyt igénybe venni.

10) A Vall.- és K. M. K. Miniszter a tanügy mai követelményeinek megfelelő új gimnáziumi épület s tornacsarnok emelésére a törvényhozás hozzájárulása esetében egyszersmindenkorra 350,000 korona azaz háromszázötven ezer korona építési, felszerelési és bebutorozási államsegélyt ígér meg a minorita rendnek, s erre nézve a 15 évig fedezendő 3% nyugdíjintézeti járuléknak állami segéllyel való fedezése iránt külön intézkedés fog történni.

11) A Vall.- és Közokt. M. Kir. Min. kijelenti, hogy míg az új gimnáziumi épület elkészül, s amíg a fokozatosan megnyitandó osztályokat és az ehhez tartozó helyiségeket bérházban kell elhelyezni, mindezen helyiségek bérösszegét az állampénztár fedezi.

12) A tandíj az állami minimális tandíjnál kevesebb nem lehet.

13) Az iskola mindennemű alapítványai és felszerelései, valamint épülete is mindenkor kellően biztosítandók.

14) Jelen szerződés négy eredeti példányban és pedig egy a Vall.- és Közokt. M. Kir. Miniszterium, a másik a nagyváradi lat. szert. róm. kath. püspökség, harmadik a kolozsvári tankerületi főigazgatóság, a 4-ik a magy. minorita-rend tartom. főnöksége részére állittatik ki.

Kelt Aradon, 1909. május hó 20. napján.

277—1909. sz. A rendi tartománytanács 1909. június 2-iki végérvényes határozata alapján elfogadom. Arad, 1909. jun. 3-án. Lakatos Ottó sk., magy. conv. r. tart.-főnöke. (P. H.)

1634—1909. Jóváhagyom. Nagyvárad, 1909. jun. 4. Fetser Antal, felsz. püsp. kápt. helynök. (P. H.)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából elfogadom. Naszódon, 1909. jun. 4-én. Kuncz Elek sk., tank. kir. főigazgató.

148,734. sz. Elfogadom a 8., 9. és 11. pontok kivételével. Budapest, 1909. dec. hó 18-án. Apponyi sk. (P. H.)

IV. FEJEZET.

Elhelyezés.

A gimnázium kifejlesztésével, az állammal kötött szerződés értelmében új épület emelése vált szükségessé.

Amikor a régi gimnázium épült, az akkor uralkodó tanterv szerint a gimnáziumok csak 6 osztályu tagozattal rendelkeztek; így nem lehet csodálkozni, hogy az az épület az 1851. óta érvényben levő Organisationsentwurf szerint létesült nyolc osztályu tagozatnak nem felel meg. Akkoriban még a tanárok is meglakhattak ama ránk nézve szűk épületben, ma még a tanulókra és szertárakra is kicsiny. Az akkori tantermek 45 m^2 területűek, ma 60 m^2 területen alul meg se állunk.

A régi épület helyiségei a következőképen oszlanak meg. A földszinten a kapubejárattól balra van a szolgálalás, a bejárattal szemben a szolgának kis konyhája. A konyha előtt elterülő folyósó északi és déli termében a minorita-rend által fenntartott róm. kath. fiu elemi iskola foglal helyet két csoportban. Ez elhelyezés csak 1886. óta van így. Eme földszinti termeknek megfelelően vannak termek az I. és II. emeleten is; a bejáratnak az első emeleten az igazgatói iroda, a II. emeleten az azelőtt tanácskozániak, ma pedig hittani órákra használt kis terem felel meg. A szolgálalás konyhája fölött az I. emeleten van a tanári könyvtár; a II. emeleten a földrajz-történelmi és ásványtani szertár foglal helyet. Az állat-növénytani szertár a szolgálalás fölött az I. emeleten, az igazgatói iroda és az északnak néző tanterem közt fekszik. A természettani szertár pedig ugyanezen helyzetben a II. emeleten található. Ez az ősrégi épület, melyhez az udvaron a Várkertre néző oldalon a 60-as években a szükségszék épült. (A szükségszék eredetileg a főépületben volt elhelyezve, ahol a pedellus konyhája, a könyvtár és a történelmi szertár van jelenleg elhelyezve.) Az udvar felőli keleti irányban húzódó épület-rész 1892-ben épült, dr. Schlauch Lőrincz nváradi biborospüspök bőkezűségéből. Ez épület előtt terül el a csizmadiaszin. Az említett szárny földszinti részén, mely az I. eme-

letet is magában foglalja, van a tornacsarnok 150 m^2 , a II. emeletén a rajzterem 100 m^2 területű nagyságban. A rajzterem előszobája, mely rajzszerterül szolgál, 50 m^2 területű.

Eme helyiségek, eltekintve az utóbbi szárnyépülettől, 1829—1848-ig szolgáltak a somlyói középiskolai oktatás helyiségeiül. 1854-ig szüneteltek e tekintetben és bérbe voltak kiadva. 1854—1866-ig megint megszólaltak bennük a muzsák, hogy újra helvet adjanak a más célu munkálatoknak, ezuttal kataszteri hivataloknak. 1866—1979-ig szó se volt itt középiskolai nevelésről, oktatásról, míg végre, mikor a város megyeközponti voltától megfosztatott: mindenki a középiskola hiányában kereste a várost ért csapást és újra kiköltözött az épületből az oda nem való elem, hogy helyet adjon abban azoknak, kiknek javára az fölépült.

1879. óta szakadatlanul folyt ez épületben a munka. Nagyságukat tekintve megfelelnek a helyiségek, mert 40 növendéknél több alig látogatott egy-egy osztályt. Hogy miért olyan kevesen, azt megmagyarázza az intézetnek magánjellege, melynél fogva 1882-től innen egész 1890.-ig, tekintettel az intézet felszerelési hiányaira, nem nyerhettek az abban oktatott tanulók államérvényes bizonyítványt. Mikor Schlauch biboros átvette az intézet kegyuraságát, új életnek nézett a gimnázium eléje. S ha a hozzáfűzött remények nem is valósultak meg mindjárt, a nyilvánossági jog megszerettette ez intézetet a szülőkkel és mind jobban és jobban nyilvánult meg a kifejlesztés iránt való határtalan vágy. Lassan, természetszerűen elkövetkezett az az időpont, mikor a régi iskola helyiségei szűkeknek bizonyultak, és a kormány ez intézet kulturális missióját méltányolván, a minorita rendfőnökkel kötött, előbb már idézett szerződés alapján egy, a kor kívánalmainak megfelelő gimnáziumi épület emelését tette lehetővé.

Mielőtt eme nagyon fontos kérdést, az építendő gimnázium helyét a város fontos érdekeire való tekintettel végső határozatként épen maga a város megjelölte volna: a gimnázium fejlődését szíven viselő minorita rendfőnök az V. osztályt már meg is nyitotta. Amikor 1909. júniusban Somlyón járt, már kilátásba helyezte, hogy az 1910—11-ik tanévben az V. osztályt szándéka megnyitni. Ugyanezen óhájának adott kifejezést 1910. jan. 7-én, mikor azt írja: mi-

képen véli keresztülvihetőnek már a legközelebbi tanévre 1910. szept. 1-én a gimnázium V. osztályának megnyitását, másrészt a tanintézet céljaira szolgáló új épület emelésének előkészítését.¹ A gimnázium igazgatója erre a következő jelentését teszi:

11—1910. A 15—1910. rfőnöki sz. a. érkezett rendelkezése szerint tisztelettel teszem jelentésemet a következőkben:

Az V. osztálynak a jövő tanévben való megnyithatása végett első sorban annak elhelyezésére kellő tanteremről kell gondoskodnunk.

Szükséges lesz továbbá az V. o. tantermének bebutorításáról gondoskodni, ami a nagy szünetben elvégezhető.

Két új tanterő szintén kell, latin-magyar és latin-görög szakra képesített. Egy szobánk van egy rendi tanár részére, a másik lehetne világi, pl. Neszveda Károly, ki a latin-görög szakból május hóban teszi le a pädagogiai vizsgálatot.

A gimn. elhelyezésére a város egy oly vadvizes telket akar adni, amely a várostól elég távol, a Pupos-hegy alatt van; számítása az, hogy a gimn. körül a jövőben egy új városrész fejlődjék. Ezt a tanárikar nem tartja elég alkalmasnak a főgimn. elhelyezésére. A városban teljes mértékben megfelelő telket alig lehet választani. Közelítőleg megfelelő telek volna pl. a György Emőd-féle, mely utcánkban fekszik, esetleg a Weisz-féle telek, mely egyik bérházunk szomszédságában van, s rendházunkhoz közel esik, vagy a városháza és a fürdőtelke, amennyiben a városház rozzant és helyette a városnak úgy is újat kell építenie, ez újat építheti a város más helyre is. Volna még más telek is: a Bánffy-féle, vagy a Báthory-várkert, melyhez azonban a szomszédos telkek is hozzáértendők. Szóval, a gimn. épület emeléséhez alkalmas telek megválasztása ft. Rfőnök ur és a tanügyi kormány kiküldöttjeinek személyesen tartott szemléje alkalmával történhetik meg. Törekedni kell, hogy az új főgimn. 2 év múlva készen legyen, mert a VII-ik osztálynak az elhelyezése már nagyobb nehézségekkel jár majd.

A legközelebbi 2—3 év alatt egyuttal a rendháznak kibővítéséről is fog kelleni gondoskodni.²

1) L. gimn. levélt. 4—1910. — 2) Gimn. levéltár.

Most csak arról volt szó, hogy a főgimnáziumi épület felépítéséig adjon a város ideiglenesen helyiségeket és akkor a beálló tanévvel az V. osztály megnyitása biztosítva volt. A város nevében Donogány János, akkori közigazgatási tanácsos, polgármester-helyettes nevéhez fűződik ama dicsőség, hogy eme nagy horderejű kérdést alábbiakban dűlőre vitte.

A rendfőnök ugyanis a következő hivatalos iratot intézte a városi hatósághoz:

A¹ szilágysomlyói róm. kath. gimn. fejlesztésének és az V. oszt. folyó évi szept. hóban való megnyithatásának egyik főakadálya az osztálytermek hiánya. Értesülésem szerint a polgárság és a szülők melegen óhajtják e gimn. mihamarább való fejlesztését; hogy ezen általános óhajnak eleget tehessek, kérem a tek. polgármester ur szives közreműködését arra nézve, kegyeskedjék az eddig biztosított évi 2000 korona hozzájáruláson felül az említett egyik akadály elhárításánál oly értelemben segítségemre lenni, hogy a város addig, míg a főgimn. megfelelő új épülete elkészül, gondoskodjék a megnyitandó osztályok termeiről, amelyek ideigl. bérelt házban, vagy ha van a városnak alkalmas épülete, abban megnyithatók legyenek. Kivánatos volna, hogy egy-egy tanterem legalább 45 m² területű legyen. A folyó év szept. 1-ére egy, az 1911. szept. 1-re két, 1912. szeptemberre 3, és az 1913. év szept. 1-ére 4 tanteremre lesz szükség. Ez ügyben hozott határozatot kérve stb. 1911. jun. 6-án.² Rfőnök.

E levélre a város nevében fungáló Donogány János a következő átiratot intézte az Igazgatósághoz, illetve a Rendfőnökséghez:

2719—1910. kig. szám³ Szilágysomlyó város közönsége nevében, mint annak jelenlegi helyettes-polgármestere a legnagyobb készséggel kijelentem, ha a jövőben a főgimnáziumnak további IV. osztálya felállíttatik, az V., VI., VII., VIII. o. elhelyezésére alkalmas helyiségről gondoskodni Szilágysomlyó város kötelességének tartja és azokat az egyes osztályok felállításakor fokozatosan a gimn. rendelkezésére bocsátja.

Megjegyezni kívánom, hogy ezen bérbeadás illetve he-

1) 312—1910. sz. Rendfőnökségtől. — 2) Gimn. levéltár. — 3) A 132—1910. számhoz. Gimn. levéltár.

lyiség átadás Szilágysomlyó város részéről csak ideiglenes és csak addig tart, a míg a főgimnázium épülete fel fog építtetni. 1910. jun. 30. Donogány János, közigaz. tanácsos polgármester helyettes.

Miután a főgimnázium ideiglenes elhelyezése biztosítva volt: az igazgató a következő tartalmu levelet intézte a minorita rendfőnökhöz.

132—1910. Köszönettel vettem sürgönyutján kelt nagybecsű értesítését a gimn. V. o. megnyitása ügyében. Ily értelemben tettem meg az évváró ünnepen jun. 29-én a szülők és érdeklődőknek a tájékoztatást.

Minthogy jun. 30-án már az V. o. jelentkeztek tanulók beiratás végett, előbb elmentem a polgármesteri hivatalba, irást vettem a polgármester helyettesétől, -- miután a rendes polgármester jelenleg szabadságidőt élvez -- s az előírt feltétel teljesítését írásban megkapván, a jelentkezett tanulókat az V. osztályra felvettem.

A város mind a négy tanteremről gondoskodni fog, s hogy az elhelyezés előbb a színház épületében, vagy ha ez mind a négy felsőbb osztály elhelyezésére nem volna elegendő, úgy u. azon telken levő régibb fürdőépület alakítandó helyiségeiben fog megtörténni erről szó volt a közgyűlésen, csak a rendfőnök urhoz intézett átirat volt hiányosan megszerkesztve.

Füldő Rfőnök urnak a városhoz intézett utóbbi átiratára a választ a beiratások sürgős voltára való tekintettel a polgármesteri hivatal hozzám intézte két példányban, s megkért, hogy e válasz egyik példányát a fül. Rfőnök urhoz terjesszem föl, mit ezennel ide mellékelve teljesítek . . . Kérek felhatalmazást, hogy 750 korona erejéig az V. o.-ba szükséges butort megrendelhessem, hogy . . . akadály ne legyen. 1910. jun. 30. M. B.

Hogy ez intézet fejlesztésére vívott küzdelem nem volt oknélküli, azt bizonyítja azon körülmény, hogy az 1910--11. tanévre 170 növendék iratkozott be öt osztályra. Az elsőbe vagy 85 jelentkezett, de a helyiségre való tekintettel, -- amelyben amugy se fértek volna el, meg a tanügyi rendelkezések amugy se igen tűrnek meg többet -- csak 64 volt fölvehető. Miután a leendő főgimnáziumi épület telke fölött nehezen jött létre a megegyezés: az ideiglenes elhelyezéssel

továbbra is be kellett érünk, úgy, hogy az V. osztály a városi színház ketté osztott étkezőjének egyik termében nyilott meg. Mikor a VI. osztályról volt szó, az I. osztályukat kellett eme kétfelé osztott étterem egyik felében elhelyezni, mert a főépületben nem fértek meg. A város polgármesteri hivatala 355—1911. sz. alatt adta meg a felhatalmazást az igazgatóságnak, hogy az I. o. létszámára való tekintettel költözzék át a városház udvarán levő színház helyiség étkezőjéből alkotott bármely terembe.

Fegyelmi didaktikai szempontból erősen kifogás alá eshetett emez elhelyezés, de ha nagy célról volt szó, el kellett tekinteni a szépséghibától. A VI. osztályba 222 növendék iratkozott be.

Az intézetet vizitáló Kuncz Elek főigazgató már ez időben, sőt az V. osztály megnyitása után kifejezte, hogy a város lehetőleg gondoskodjék oly helyiségről, hol a tanítás céljainak megfelelő 5 terem álljon a tantestület rendelkezésére Erre a gimnáziumi igazgató, mivel semmi nyomát sem látta az erről való gondoskodásnak, a következő beadványt intézte a Polgármesterhez, 1912. febr. 7-én: Minthogy városunkban a követelményeknek megfelelő bérház ez időszertn nincs, kérem a Tek. Polgármester urat, sziveskedjék a város közgyűlésének indítványozni, hogy a gimnázium osztályainak elhelyezésére a városháza udvarán, a mostani hordóhitelesítési szin helyén három termet építsen, amelyek egyenkint 60 m² kiterjedésűek (10 m. h. 6 m. sz.) 3—3 ablakkal és nem egymásba nyíló ajtóval ellátva legyenek.¹

Erre vonatkozólag a városi közgyűlés febr. 10-én a következő határozatot hozta:

Szilágyosmlyó r. t. város képviselő testülete kimondja, hogy a főgimn. fokozatos fejlesztésével beállítandó osztályok *tantermeinek elhelyezését akként kívánja megoldani*, hogy a városháza udvarára a mostani hordóhitelesítési szin helyére, az új városháza oldalszárnyának irányában egy 3 teremből álló helyiséget építtet, ugyanezért utasítja a polgármestert, hogy akkor, amikor az új városháza részletes tervrajza elkészül, egyidejűleg terjesszen a képv. testülethez

1) Gimn. levélt. 41—1912.

részletes tervezetet és költségvetést a gimnáziumi tantermek céljaira építendő épületről.¹

Huzódott az ügy, nem történt meg a termek felépítése, nem történt döntés a leendő főgimnázium telkét illetőleg. Ilyen körülmények között jött el a magas kormány nevében Ratkovszky Pál, a szatmári kir. kath. főgimnázium igazgatója, ki mint főigazgató-helyettes az itteni elhelyezési állapotok felett lesújtó kritikát mondott. A magas kormányhoz fölterjesztett jelentése a következő leiratra készítette a közoktatási kormányt:

A miniszterium 1912. 117. sz. a. az V—VI. oszt. *a nyilvánosság*ot megadta, de úgy a nevezett intézet különleges érdekei szempontjából, valamint általános tanügyi szempontból is, az illetékes tank. kir. főigazgató jelentése alapján felhivom szíves figyelmét arra a körülményre, hogy a somlyói gimn. *jelenlegi elhelyezése annyira gyarló*, hogy annak a mostani körülmények között való megtartása és továbbfejlesztése kívánatosnak nem mondható és a szükséges javító intézkedések mielőbb foganatosítandók . . . stb. 1912. jun. 13. A miniszter helyett: Balogh Jenő, államtitkár. sk.

A rdfőnök kéri: mily intézkedések volnának mulhatatlanul szükségesek az intézetnek olyatén karbahozatalára, hogy a kifogások a még hátralevő két év alatt legalább redukáltassanak.

Ugyanilyen értelemben ír le a főigazgatóság 160—1912. sz. a.²

³A min. leiratra való tekintettel az igazgatóság átír a városhoz: F. é. febr. 7-én 41. sz. a. beterjesztettem azon kérésemet, hogy a *gimn. osztályok szabályszerűbb elhelyezése* céljából szíveskedjék építtetni a hitelesítő szin helyére 3 tantermet egyenkint 60 m² kiterjedésben, mely tantermek építését tek. Ábrahám S. tanácsos ur szóbelileg május jun. hónapokra ígérte, hogy a nagy szünidő alatt kellőleg ki-száradhassanak.

Kérem a Tek. Polgármester urat, szíveskedjék értesíteni, hogy a jelzett 3 három tanterem szept. elsejére rendelkezésünkre fog-e állani, miről a nm. V. és K. M. ur meg-

1) Gimn. Levélt. 68—1912. — 2) Gimn. levélt. 154—1912. — 3) Gimn. levélt. 155—1912.

nyugtatósa végett rendünk főnöke tölem jun. 22-éig jelentést kér. 1912.jun. 22. M. B.

Miután a kormány erős kifogást tett az elhelyezési viszonyok ellen, és még az a veszedelem is fenyegette az intézetet, hogy a VII. osztály meg se nyilhatik: most már sürgős határozathozatalról volt szó a város részéről. Mint a következőkben látható, megtörténtek az óvóintézkedések, hogy a város ezt a bajt kikerülhesse:

Szilágysomlyó¹ város képviselő testületének 1912. jun. 26-án tartott közgyűléséből. 4669—1912. 227—1912. Polgármester előterjesztése a gimn. ideiglenes elhelyezésére szükséges épület azonnali felépítése tárgyában véghatározat. Szilágysomlyó r. t. város képviselő testülete, tekintettel arra, hogy 1122—1911. 27—1912. sz. véghatározatával kimondotta, hogy a főgimn. fokozatos fejlesztésével beállítandó osztályok tantermeinek elhelyezését akként kívánja megoldani, hogy a városháza udvarára a mostani hordóhitelesítő szin helyére egy 3 tanteremből álló helyiséget építtet, — s tekintettel arra, hogy ez ellen a véghatározat ellen 1664—1912. kig. sz. a. egyetlenegy felebbezés adatott be Porjes Samu v. képviselő által, — miután elnöklő Polgármester a kérdést az alábbiak értelmében szabályszerűen feltette, s a névszerinti szavazást elrendelte, a képviselőtestület Farkas Ödön, Madár János, Szabó György, Szabó István, Hegedüs Sándor, Udvari József, Abrahám Sándor, ifj. Faragó Sándor (aljegyző) „igen” szavazatával, a Faragó S. (t. ügyész) „nem” szavazatával, tehát 7 szótöbbséggel kimondja, hogy a Porjes Samu által 1664—1912. kig. sz. véghatározatnak a megyei törvényhatósági bizottság által leendő felülbírlása előtt ezen most hivatkozott 1122—1912. kig. 27—1912. kgy. sz. véghatározatot most már haladéktalanul végrehajtani akarja és haladéktalanul végrehajtásra a polgármestert ezennel utasítja, mert amennyiben a képviselő testület a gimn. már szeptemberben beállítandó VII. osztályának s a fokozatos fejlesztésével szükségessé váló helyiségeknek elhelyezését s az erről való gondoskodást addig tolná ki, míg a már említett felebbezéssel megtámadott 27—1912. kgy. sz. véghatározat jogerős felsőbb elbírálást nyer, akkor a város

1) 367—1912. Gimn. levélt.

közönsége ma előre láthatóan abba a nem óhajtott káros helyzetbe kerül, hogy szeptemberre nem tud helyiséget adni a gimnázium elhelyezésére, s emiatt a VII. o. beállítása is fölöttébb illuzoriussá válhat, amint erről a főgimn. igazgatósága is értesít 155—1912. sz. átiratával. Már pedig a város egyetlen polgárának sem lehet szándékában, hogy egy ily jelentős, nagyfontosságú kultur-intézményt fejlődésében gátoljon, de kimondja a képviselőtestület a hivatkozott véghatározat azonnali végrehajtását, azért is, mert tudatában van annak, hogy a főgimn. ideigl. elhelyezésére a városház udvarán a tervezett épület felépítése által a jövőben igen hasznosítható gazdaságos befektetést teljesít.

Kiadta Hegedüs S. főjegyző.

A szóban forgó három terem a városház udvarán a nyár folyamán meg is épült. Mikor a tankerületi Főigazgató nov. 8—10. napjain (1912. év) hivatalos látogatását megtartotta: azt állapította meg, hogy azok nem használhatók, miután jul. 15-től szeptember 5-ig készültek el és az intézet kénytelen volt azokba beköltözni, anélkül, hogy kiszáradtak volna. Ezek kiszáritásáról kellett most gondoskodni.¹

Három osztály növendékeit egy időre szüneteltetni kellett, hogy a helyiségek használható állapotba hozhatók legyenek. Miután a városi hatóság eme kívánalmaknak eleget tett és értesítést küldött ama helyiségek felhasználhatóságáról: az intézet folytatta megint kissé megzavart munkáját.² De ezek a helyiségek — bár nagyság tekintetében nem eshetnek kifogás alá — ama körülmény miatt, hogy messze vannak egymástól, illetve a főépülettől, nem feleltek meg fegyelmezési és didaktikai szempontból. Mindenki új épület után áhitozott.

Csakhogyan nehezen ment a *telek* kérdése.

Szilágyosmlyó ugyanis azon a nevezetes szeptember 22-iki gyűlésen, mely 1908-ban a fejlesztés szükségességét kimondta: az építendő gimnázium részére telket ajánlott fel. Ugron mindig a várkertet tartotta a legalmasabbnak erre a célra. Mások az adóhivatal és pénzügyőrség telkét szerették volna erre a célra megszerezni. Voltak, kik a Bem-teret tartották a legideálisabb gimnáziumi teleknek. Nagyon so-

1) L. 334—1912. Gimn. lev. — 2) L. Gimn. levélt. 543—1912.

kan a Bánffy-telken a postával szemben szerették volna látni a gimnázium épületét. Sőt a postatelek a sikátor által elválasztott szomszédos telkekkel is szóba jött, mint olyan, mely e célra nagyon alkalmas lenne.

A György Emőd-féle telek is nagyon sok imádót talált. Sőt maga a városház telke is erős pártott toborzott össze. Legtöbb késlekedést ama tényleg méltánylandó párt idézett elő, mely a Vad-kert mellett fejtett ki erős tevékenységet, mert a városnak ez irányban való kiterjesztését várták az oda épülő gimnáziumtól.

Az adóhivatalnak a gimnázium céljaira való felhasználásáról a magas kormány köreiben is foglalkoztak. Erre vall az a leirat¹ melyben a főigazgatóság jelentést kér ama telek nagyságáról, fekvéséről és alkalmas voltáról. Ez 1909. nov. 26-án történt. Tehát még a király alá se irta a szerződést: már is tapogatózás folyik a gimnázium elhelyezését illetőleg. A gimnázium igazgatója nem találja alkalmasnak eme 1928 □ méternyi lejtős területet.²

Maga a minorita rendfőnök nem zárkozott el semmi nemű telektől. Így hát ez ügynek itt kellett valami irányban közvéleményt szerezni. Maga a város össze is írja a szóban forgott telkek árát.³ 1910. júniusában a rendfőnök tart szemlét a telek fölött. 1911. május 12-én a minisztérium középiskolai ügyvezetője, báró Barkóczy Sándor tart helyszíni szemlét a kérdéses telkek fölött és a Bem-teret, városház telkét, meg a György Emőd-féle telket tartotta föltétlenül megfelelőeknek, a többinél mind bizonyos kikötések voltak. Bölöni Sándor 1911. aug. 14-én⁴ cikkezik a gimn. elhelyezését illetőleg.⁵ Erre Kőhalmi 1911. aug. 31-én közreadja hirhedt Vademecum-át, mely a városi tanácsot teszi felelőssé eme huzavonáért.⁶ E kérdéshez a város képzett gazdasági tanácsosa, Abrahám Sándor is hozzászólott, ki: "Főgimnázium és a városháza" címen⁷ cikkezik nagy szakavatottsággal.

E közben már megnyílt a VI. osztály is. A növendékek száma 222-re szaporodott. Fontos dolog volt tehát a

1) Gimn. levélt. 391—1909. — 2) Gimn. levélt. 395—1909. — 3) L. Minorita Diarium. — 4) L. Szilágyosmlyó. — 5) Ugyancsak már 1909-ben jelentek meg cikkek a leendő gimnázium elhelyezéséről, még mielőtt egész nyilvánvalóvá lett a gimnázium kifejlesztése. Keller és Kőhalmit⁴. — 6) L. Szilágyosmlyó. — 7) Szilágyosmlyó, szept. 7, 14.

főgimnázium helyének kiszemelése, hogy az építkezés minél hamarabb foganatosítható legyen.

Maga a rendfőnök is váltig sürgeti az ügyet¹. A telek kérdésében határozott-e már a városi közgyűlés? Ha nincs határozat, sziveskedjék a döntést, esetleg rám való hivatkozással megsürgetni, mert míg ez nincs eldöntve, az előmunkálatokhoz hozzá nem foghatunk. — Az intézet igazgatója erre következőleg válaszol:² A város a gimn. telek megvásárlásában még semmit sem határozott. Juliusban személyesen sürgettem ezt az ügyet a Polgármester urnál és azon ígéretet nyertem, hogy július végén közgyűlés lesz ez ügyben. Augusztusban ismét sürgettem ezt a dolgot, akkor aug. 26-án írásban kerestem meg a Polgármester urat, választ erre várok. Hirlapi cikk elég jelenik meg, csak a cselekvés késik.

A várostól végre emez átirat érkezett:³ Nagybecsű megkeresésére van szerencsém értesíteni, hogy a főgimn. elhelyezésére az egyes telkekre az opciókat már megszereztem, az ügyet csupán azért nem terjesztettem a közgyűlés elé, mert belső kapcsolatoknál fogva a városháza és a főgimn. elhelyezési ügye együtt tárgyalandó, a városház építési ügye pedig még 15—20 napig a közgyűlés elé nem vihető. Mihelyt ez lehető lesz, igyekezni fogok azonnal döntést provocalni, az eredményt pedig közölni. Udvari, h. polgármester.

Ebből a határozatból, mely itt kilátásba van helyezve, hosszú ideig nem lett semmi. A vadkerti agitacio mellett — mely telekről az időben Miklóssy mikor az első gimnázium építéséről volt szó, azt mondta, hogy absurdum, Barkóczy báró pedig, hogy vadaknak való — eltelt egy félév és se előre, se hátra nem jutott az ügy. Farkas Ödönnek józan gondolkodása a városházi, vagy György Emőd-féle telek mellett tör lándzsát.⁴ Egy 1912. febr. 8-án⁵ m—r. aláírással közzétett cikk alakiságokon rágódik, hogy elodázza a megoldást. Köhalminak: Egy kis felnőttek oktatása⁶ című cikkben foglalt felvilágosító szavai és Ratkovszky Pál főigazgató-helyettes erős bírálata a már türehetetlen elhelyezési

1) Gimn. levélt 346—1911. és 349—1911. — 2) Gimn. levélt. 523—1911. — 3) 357—1911. Gimn. levélt. — 4) Szilágysomlyó. 1911. okt. 5. — 5) Szilágysomlyó. — 6. Szilágysági Ujság. febr. 11.

viszonyok felett: a városi tanácsot végre arra birták, hogy a György Emőd-féle telket vásárolják meg és adják át a gimnáziumot építő rendfőnöki hatóságnak. Donogány János, akkor takarékpénztári vezérigazgató indítványára ment keresztül valahára ez a nehéz kérdés az 1912. márc. 23-iki közgyűlésen.¹ Legtöbbet tett e tekintetben az árviz. „Séta a Vadkerten“ című cikk² adta meg ehhez a lökést. Sokat lendített a Zilahon megjelenő Független Ujság-ban közzétett: „Klerikális próbálkozás Szilágysomlyón“ is, melyre Nemes Károly tanár felelt.³ A végleges döntés a márciusi közgyűlésen történt meg (márc. 23-án.)⁴ A határozat így hangzik:

„A szilágysomlyón felállítandó államilag segélyezett róm. kath. főgimnázium telkéül a szilágysomlyói — szíjkiúton 518., 519. és 520. hrsz alatt felvett ingatlanokat 85,000, azaz nyolcvanötezer korona vételár mellett megvásárolja, s hogy ezen telkeket az ezen tanintézetet felállító hatóságnak, esetleg testületnek ingyen átengedi. A vételár a megvásárlásra vonatkozó határozat jogerőre emelkedésétől, illetve a telek átadásától számított 20 év múlva egy összegben lesz dr. György Emődnek, vagy esetleges jogutódainak kezeihez fizetendő, minek fedezetéül évente minden év elején 2700 korona lesz takarékpénztárilag való gyümölcsösztetés végett félreteendő, — mely évi járadék végösszege az esedékesség idejére a vételár kifizetésére elegendő lesz. A vételár kifizetése idejéig ennek összegét a város dr. György Emődtől kölcsönképpen felveszi, mely kölcsönösszeg évi 4250 koronára menő 5⁰/₁₀-os kamata előzetes félévi 2125 koronás részletekben fog a vevő, vagy jogutódai kezeihez esetleg az ezek által megjelölendő megbizottnak kifizettetni. A vételárat és kamatait szabályszerű adóslevélben biztosítja az eladónak a város. A tulajdonjog átírásával kapcsolatosan felmerülő összes költségek a várost terhelik. Beleegyezik abba a város, hogy a régi Mihálc-féle telken levő, jelenleg a főszolgabírói hivatal által bérelt lakóépület a jelenlegi bérösszeg visszatérítése ellenében mindaddig özv. György Lászlóné birlalásában meghagyassék, míg ezen épület lebontása a főgimnáziumi építkezés miatt elkerülhetetlenné nem válik.“

Legfőbb ideje volt már, mert a főigazgatók igen rossz

1) Gimn. levélt. 1912. 97. sz. — 2) Szilágysági Ujságban. — 3) Szilágysomlyó 1912. febr. 22. — 4) L. Szilágysomlyó 1912. márc. 28.

referádát terjesztettek fel a magas kormányhoz az eddigi elhelyezést viszonyokat illetőleg. Meg volt a telek, most már csak arról volt szó, hogy minél hamarább neki fogjanak az építkezéshez. Mig az előkészületek erre vonatkozólag megtörténtek, addig, mivel ama telek átadva nem volt, az azon volt épületeket ideiglenesen bérbekérték, az értük fáradozókat az igazgató a polgármesterhez, ez pedig az igazgatóhoz utasította.¹

Mikor a rendfőnök értesül a hírről, hogy a város a leendő épület telkét illetőleg határozott: örömének ad kifejezést és egyuttal tudtára adja az intézeti igazgatóságnak, hogy a 350,000 korona építési államsegély is folyósítva van, s így az építésnek mi sem áll útjában. Ő nagyszabásu intézetet szeretne, de a mai viszonyok között ezen összeg kevés. Pünkösdre eljön és tájékozódik.²

A rendfőnök az új gimnázium tervkészítését Baumgarten Sándor, budapesti műépítészre bizza,³ ki el is jön, hogy a gimnázium részére kijelölt telket megszemlélje. Meg is küldte csakhamar a terveket az igazgatóságnak, de az éppen akkor vizitáló főigazgató, Kuncz Elek kifogásolta azokat, úgy, hogy újabb formában kellett az egészet átdolgozni.⁴ Miután mindez némi haladékot idézett elő, a városban már nyugtalankodni kezdtek,⁵ attól tartva, hogy el is marad a főgimnázium felépítése. A város polgármestere erre megnyugtatta a közvéleményt avval, hogy legkésőbb 1916. szeptember 1-én készen lesz az épület a rendfőnökkel kötött megegyezés szerint. 1913. novemberben árlejtést hirdetnek az épületre s most, midőn e sorokat írom (1915. III. 2.) az épület már tető alatt is van, a háborus esztendő dacára is. A suterrain ásása 1914. március hóban vette kezdetét. Az építkezés Bottyán István, Weszelowszky Béla és Weszelowszky Géza építészvállalkozók vezetése mellett folyik.

A tanulók elhelyezése ezidőszert tehát még mindig a várostól a városházán ideiglenesen átadott öt helyiségre és a régi gimnáziumi épületre szorítkozik. 1913—1914-ben már a 8-ik osztály is megnyilott. A tanulók száma ez évben

1) 1912—35. Gimn. levéltár. — 2) Gimn. levéltár 124—1912. 3) — L. 432—1912. Gimn. levéltár. — 4) Gimn. levélt 525—1912. — 5) L. Minorita diarium 1913. febr.

296. A mostani 1914—15-ik évben a háborus világ dacára sem igen kevesebb, amennyiben az idei létszám: 274.

Miután az elhelyezéssel és annak ideiglenes állapotával rendben vagyunk, — magáról az új épületről, ha hely és idő lesz, a végén is írhatunk néhány sort, — áttérhetünk az intézet fönntartásához szükséges nervus rerum gerendarumra, a fönntartási költségekre, a költségeket kezelő Tanügyi bizottságra, a gimnáziumnak a minorita-rend részéről történt átvételére. Miután a költségek jó része a személyzetre fordittatik, nem hagyhatók említés nélkül a tanárok sem. Felszerelés, a tanulók tanulmányi és erkölcsi, vállalásos, hazafias viselkedése stb. mind szóba kell, hogy jöjjenek.

V. FEJEZET.

A gimnázium fönntartási költségei.

Az építkezésre az időben befolyt 27,672 frt 40 kr. Ebbe bele van számítva a nyersanyag is. 13,092 frt 40 krajcárba került az épület felállítása. A tanárok fizetésére és az épület fenntartási költségeire maradt 14,580 frt. Az akkori kamat szerint (6⁰/₀) ez összegnek 874 frt 48 kr. volt a kamatja. Ebből az első grammatika tanára 250 frt fizetést élvezett. A második és harmadik grammatikát egy tanár vezette szintén 250 frtos fizetés mellett. A poesist és rhetorikát felváltva adták elő; e tanszék birtokosa 300 frtos fizetést kapott. E szerint 74 frt 74 kr. maradt az épület reparatiojára.

1849-től 1854-ig szünetelt ez iskola. Kamatos kamatok nélkül is befolyt évenként a fenti összeg után 874 frt 48 kr. Ez hat éven keresztül kitett 5248 frt. 48 krajcárt. 1854. október 1-én a tőke kitett 19,828 frt. 48 krajcárt. A következő évi gyűjtésből, melyet Eiben János és Corioán Demeter indítottak meg, befolyt Alexi püspök adományával együtt: 3688 frt. Így a gimnáziumi alap 1855-ben kitett 23,516 frt 48 krajcárt. Ennek évi kamatja volt 1411 frt. p. p.

1854. okt. 1-étől az adóhivatal kezelte a jövedelmeket és fizette a tanárokat. Jövedelmek voltak a kamat és bér-

összeg, meg a tandíj. 1854. október 1-től 1866. szeptember 21-ig a kamat 16,258 frt 09 kr.

Bér fejében fizetett a katasztrális hivatal 1845. nov. 1-től 1855. szept. 30-ig a két alsó szobáért 88 frtot. A katasztrális hivatal 6 lakosztályért 1855. okt. 1-től 1866. ápr. 30-ig 300 frtot; 9 évre és 7 hónapra 3175 frtot fizetett. *Tandijból* a 12 év alatt betolyt 1920 frt. Összesen 21,441 frt 09 kr.

Kiadása volt az adóhivatalnak: 1854. okt. 1-től 1859. szept. 30-ig 4 tanár évenkénti 300—300 frtos fizetése = 6000 forint Eiben János plebános, igazgató 5 évi fizetése: 1000 frt. 1859. okt. 1-től 1866. szept. 30-ig 3 minorita tanár 300—300 frtos fizetése kitett 6300 frtot. Az igazgató 7 évi fizetése 400 frtjával számitva 2800 frt. Összes kiadás 16,100 frt.

E kiadási összeg a fenti bevételi 21,441 frt 09 kr. összegből levonatván, marad 5341 frt 09 kr. Ezt a már említett 23,516 frt 48 krajcárhoz adván: az alaptőke 1866. szept. 30-án kitett 28,587 frt 57 krt.

1866. május 1-től a megye vette felügyelet alá a gimnáziumot. Ide folytak be a haszonbér és adakozásokból jött összegek is.¹

1868. szept. 20-án² a budai országos főpénztárban elhelyezett pénz, — hova 1866-ban került — 28,670 frtot tett ki. Készpénz volt ezen felül 73 frt 73 kr. o. é.

1866—1879-ig szünetelt az iskola. Ez idő alatt a gimnáziumi alap kinötte magát közel 60,000 forintra. Ezen felül volt még ama több mint ötfélezer forintra rugó alapítványi tőke, melyet 1879-től gyűjtöttek össze.³ Ezenkívül a váradi latin szertartású káptalan is tett le vagy 1200 koronás alapítványt, mint Schlauch biboros leveléből kivehető.

Ezek voltak a vagyoni állapotok, mikor Schlauch püspök átvette az intézetet. Legelső teendője egy *Tanügyi Bizottságnak a létesítése*. Ennek tagjai voltak: Trusza Lajos esperes-plebános elnök, Csák Alajos Czirjék igazgató, Gencsy Sándor polgármester, Veverán József ügyvéd és a rendfőnöktől a bizottságba benevezett Schöffler Leo tanár. E

1) L. Szilágysomlyói értesítő 1889—90. 25—26. ll. 2) Szilágysomlyói értesítő 1889—90. 8—12. ll. — 3) L. Értesítő 1889—90. 34 lap.

Tanügyi Bizottságra háramlottak az anyagi ügyek, költségvetés stb. Ez készítette a zárszámadásokat és terjesztette fel a tandíjmentességért beadott kérvényeket. Ugyancsak ez a bizottság valósította meg a tornacsarnok és rajzterem megépítését, mely építkezés 5400 forintba került. A rajzterem régi butorait az 1892—93ik tanév folyamán új asztalokkal, rajzszerekkel és nagy rajztáblával egészítette ki. Ugyanez évben a tanácskozó terembe Thonet székeket vásárolt be. Ez a bizottság gondoskodott arról, hogy a tornacsarnok kipadoztassék és berendeztessék, ami 710 forintot emésztett föl.

Hogy ennyi követelménynek eleget lehessen tenni; arra nem volt elég a már fentebb elsorolt gimnáziumi alap összege.

Nagy volt a baj az intézetben a tanárok fizetésével. Napszámosnak is kevés 500 forintos fizetésüket Schlauch püspök 700 forintra emelte. Ez már mindjárt jelentékenyen emelte a kiadásokat. Ehhez járult, hogy a tanári könyvtárt is létre kellett hozni. Erre is 200 forintot kellett fölvenni a költségvetésbe. Az egyes szertárak is kongtak az ürességtől. Ezekre is 300 forintot kellett elkölteni. Mikor a költségvetést a tanügyi bizottság első ízben megcsinálta: 2169 forint 61 krajcár fedezetlen hiány mutatkozott. Ezt a váradi püspök, dr. Schlauch Lőrincz szó nélkül fedezte.

Ez időben a következő alapok állanak rendelkezésre:

1) A magas kormány kezelése alatt	58,300 frt.	Ennek kamata	2720 frt.
2) Beiratás 25 tanuló után	50 frt.		
3) Könyvtárjavára és értes. nyomt.	89 tanuló után	80 frt.	
4) Tandíj 70 tanuló után	840 frt.		
5) 2704 forint 66 krajcár kamatja	280·39 frt.		
		Összesen:	3969·39 frt.

Ezzel szemben a kiadások rovatában a következő tételek szerepelnek: — Személyiek:

1) Igazgató fizetése	800 frt.
2) 5 rendes tanár fizetése á 700 frt.	3500 frt.
3) Rajztanár fizetése	700 frt.
4) Rajztanár lakbére	100 frt.
5) Tornatanító fizetése	200 frt.
6) Iskolaszolga	120 frt.
Összesen:	5420 frt.

Dologiak :

1) Tanszerekre	300 frt.
2) Könyvtárra	200 frt.
3) Irodai szükségletre	50 frt.
4) Értesítő nyomtatás	70 frt.
5) Tűzbiztosítás és előre nem látottakra	100 frt.
- 6) Fűtés, világításról, a felszerelések jókarban tartásáról Szilágyssomlyó városa gondoskodott. Ezek nélkül is 720 forintot tettek ki a dologiak, a személyiekkel egyetemben pedig 6140 forintot. A fűtés, világítás, stb. helyett Szilágyssomlyó városa az 1890. november 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén 300 forintot vett fel¹ 1895. óta azt rendszeresen be is fizette.²

Miután a gimnáziumnak nem álltak rendelkezésére elegendő alapok: minden évben a fenntartó kegyurat terhelte a hiánynak a pótlása. Első évben mint láttuk 4339·22 fill. 1891—2-ben 4240·64 fillért; 1892—3-ban 4283·94 fillért; 1893—4-ben 3628·16 fillért; 1894—5-ben 4069·84 fillért; 1895—5-ban 3134·94 fillért; 1896—7-ben 4317·16 fillért; 1897—8-ban 3512·12 fillért; 1898—9-ben 2978·74 fillért; 1899—1910-ben 2923·20 fillt; 1900—1-ben 2596·93 fillért; 1901—2-ben 2334·13 fillért; 1902—3-ban 2901·48 fillért; 1903—4-ben 3373·26 fillért; 1904—5-ben 3108·21 fillért; 1905—6-ban 3482·80 fillért; 1906—7-ben 3140·82 fillért; 1907—8-ban 4293·43 fillért; 1908—9-ben 3546·74 fillért fizetett a váradi püspök, mint kegyur fedezetlen hiányképen. Az összes kitesz 66,204 korona 76 fillért.

S mindezen összegek a Tanügyi Bizottság előterjesztésére folytak be, hogy az anyagiak miatt a gimnázium életében fennakadás ne legyen.

A könyvtár és az egyes szertárak is rohamosan gyarapodtak a rájuk fordított 300 illetőleg 200 forint révén. A bizottság kiterjesztette a figyelmét mindarra, mi a gimnázium jövőjét az anyagiak terén biztosíthatta. 1894—95-ben az épület alsó folyósójának kopott téglaburkolatát cement burkolattal, a tantermek ócska padozatát ujjal cserélte fel a bizottság, mely célra 200, illetve 210 forintot állított be a költségvetésbe. Ugyancsak az intézet nyilvánossági jogának

1) L. 109—1890 közgy. sz. — 2) Biz. jkv. 169. p.

állandósításáért e bizottság tette meg a döntő lépést. Az 1896—97-iki tanévben az épületet külsőleg kijavíttatta.¹ Ez a munkálat 433 forintot 33 krajcárba került. A javításokat Besenczy Péter vállalkozó végezte el. A nagy szünetben az egész épületet ki szokták meszelni. Erre a célra 50 forintot állítottak be a költségvetésbe. 1897-ben a tornacsarnokot is ki kellett meszelni, a fizikai szertárba pedig egy vas-kályha beállítása vált szükségessé. Előbbire 10 forintot, utóbbira 40 forintot költött el a bizottság. 1898—99-ben 120 forintot az iskolai butorok javítására és felszerelésére fordítottak. 1900-ban a tanszerek elhelyezésére szekrényt kellett beszerezni, amelyek 200 koronába kerültek. A tornának az új tanterv szerint való taníthatására szükséges eszközök megszerzésére is 300 koronát kellett fordítani. 1901-ben az épület I. és II. emeleti folyósóját cementlapokkal burkolták 630 K értékben. 300 koronát meg a város által átengedett 12,750 m² területű gimnáziumi játéktér átalakítása és felszerelése emésztett föl. Ujabb kiadás volt az a 176 korona is, melyet a játékdélután idézett elő. 1902-ben 3 kölépesőt vettek a gimnázium bejáratához 60 koronáért; újabb tornaszerek 50 koronába kerültek, a négy tanterem mészrétegének levakarása és bevakoltatása 200 koronával terhelték meg a költségvetést. Ugyanekkor összekötötték a gimnázium udvarát a várkerttel egy kapu által, mely 50 koronát emésztett föl. 1903-ban a tornacsarnok padlójavítására is 100 koronát kellett költeni, 1904-ben az alsó folyósó cementlapokkal való beburkolására rövid tíz év alatt már másodszor vált szükségessé 400 korona kiadása. A padok javítása 200 koronába került. A csatornák és bádogtetőzet átfestése, javítása 120 korona kiadást tett szükségessé. 1905-ben 4 ajtót csináltatott a bizottság 80 korona értékben. 1906-ban két szekrényt állít be a tanszerek elhelyezésére 80 koronáért és az ürszéket hozatja rendbe, mi 316 koronás kiadást jelentett. 1907-ben az elrepedt órajelző harang öntése 25 koronába került. Ezt a kis harangot 1897-ben a helybeli vasúti állomástól szerezte a debreceni üzletvezetőségnek a gimnázium irattárában található 355—1897. sz. leirata alapján az intézet. A fatartó építése 737 korona 81 fillér-

1) L. Tanügyi Bizottság jkv. 192. p.

rel, a szeméttartó építése az udvaron pedig 40 koronával terhelte meg a költségvetést. Az 1908—1909-ik tanévben a rajzterem újra fedése vált szükségessé. Ez is 1428 kor. 85 fillér kiadást idézett elő. A tornateremben a nagy állványt meg kellett erősíteni, mi 62 koronába került. A cserépfedélnek megforgattatása (1909.) 500 korona, az épületnek csatornával való ellátása 294 korona, az udvarfelőli folyósó 240 korona, az udvar és tornatér közötti ajtó 28 korona, az aszfaltjárda I. rendbeli törlesztése 40 korona rendkívüli kiadást tett szükségessé.

Ez évben (1909.) kötötte meg a minorita-rend az állammal azt a szerződést, mely a gimnázium kifejlesztését és államsegélyezését biztosította. Igaz, hogy 44,000 korona szerepel ama szerződésben, de abból a következő évben csak 2000 koronát folyósított az állam.

Addig is, míg az V. osztály megnyilott és a rend tényleg a kezébe vette a föntartó szerepét: a nagyváradi lat. szert. róm. kath. egyházmegyei hatóság gondoskodott továbbra is az anyagiak előteremtéséről.

1910-ben az V. osztály megnyitásával természetszerűleg emelkedtek a kiadások is. Új tanárokról kellett gondoskodni, a kiknek fizetését a befolyó jövedelmek nem fedezhették. Az új osztály butorzatára és felszerelésére szintén nem volt fedezet.

Ezt a kértést a rendfőnök a magas kormány közbejöttével tudta csak megoldani. Erre vonatkozólag a következő leiratot intézi a rend kormánya:

¹A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter folyó évi július 23-án 76,176. sz. a. kelt magas rendeletével kegyes volt a szilágysomlyói r. k. gimnáziumnál folyó évi szeptemberben megnyitandó *V. osztály felszerelési szükségleteit*, míg a gimnáziumnak adandó szerződészerű államsegély a megfelelő nagyságu összegre nem emelkedik, a kultustzárca terhére elvállalni és a szükséges tanerőkről két (egy görög-latin és egy magyar-latin szakos) állami tanár beosztása által gondoskodni. A két tanár kirendelése egyidejűleg hivatalból megtörtént, a felszerelési költségek kiutalása érdekében pedig sziveskedjék Ftisztelendőség az erre vonatkozó költség-

1) 350—1910. Gimn. levélt.

vetést ide beterjeszteni. Arad, 1910. augusztus 28. Monay Ferenc titkár.

A tanárok kinevezése, illetve kirendelése meg is történt az állam költségére, ezenkívül a tanszerbeszerzési összeget: 1181 korona 40 fillért is megküldötte.¹

A rajztanár se volt megelégedve a 400 koronás lakbérével,² ezt is fel kellett emelni 600 koronára³.

A tornatanítói díj is emelkedett az osztályok szaporodásával. Ugy szintén a tornajáték vezető díja is. Hasonlóan emelkedett az énektanító tiszteletdíja is. Sőt a szolga fizetését is fel kellett emelni a fokozott munkára való tekintettel.

Némi kellemetlenséget a szomszédos Csizmadia Társulat is idézett elő. Hibásan megszerkesztett vízvezető csatornájuk miatt a gimnáziumot okozták. Az igazgató következő feleletével ez a kérdés lekerült a napirendről.

⁴416—1910. A csizmadia ipartársulat tekintetes elnökségének folyó évi október 25-én vett átíratára tisztelettel jelzem, hogy a gimnázium tornacsarnokának önnálló levezető vízcsöve volt, melyet a t. társulat a szín sarkára későbbi időben toronyszerű alkotmány következtében úgy módosított, amint az új építkezés kívánta, de célszerűtlenül, mert azóta a víz lefolyása akadályokba ütközik. Már egyszer hozzájárultam előzékenységből ezen baj elhárítása céljából néhány koronával a gimnázium pénzéből, de azt, úgy gondolom, nem kívánhatja a tekintetes elnök ur, hogy a társulat hibásan megszerkesztett toronyalkotmánya okozta károkat közösen viseljük. Tessék helyszíni szemlével meggyőződni arról, hogy a gimnázium tornacsarnokáról levezetett vízlefolyás miért tesz kárt, s akkor remélem, méltányosnak fogja találni a tekintetes elnök ur, hogy a társulat pénztára terhére csináltassa meg az átalakítást, hogy az károkat ne idézzon elő, amint nem volt baj ezen vízvezető csatornákkal a torony építése előtt. 1910. október 28. Mahalesik Bónó.

Némi zavar meg a másik szomszédság felől támadt. erre vonatkozólag a következő intézkedést tette az igazgató;

⁵417—1910. Tekintetes Polgármester ur! Tisztelettel jelentem, hogy a gimnázium nyári *tornacsarnokának szomszédságában* a Frankovits-féle telken épített raktárhelyisé-

1) L. Gimn. levélt. 16—1911. — 2) Gimn. levélt. 399—1910. — 3) Gimn. levélt. 421—1910. — 4) Gimn. levélt. — 5) Gimn. levélt.

gekből egy vízvezető csatorna lön kivezetve a tornatérre. Ezen csatorna átmérője 30 cm., tehát bő vízvezetésre fog szolgálni a tornatér földszintétől 1 méternél nagyobb magasságból fogja szolgáltatni a vizet a tornatérre, miáltal a nyári tornatér használhatósága veszélyeztetve lesz. Minthogy ezen tornatér a város tulajdona, továbbá ezen tér a gimnáziumnak van átengedve tornatérül, azon időig, amig a gimnázium a jelen helyen lesz, tisztelettel kérem a tekintetes polgármester urat, sziveskedjék intézkedni, hogy az említett vízlevezetés oly módon alakíttassék át, hogy az a gimnázium tornatérét vízzel el ne áraszhassa. 1910. október 28. Mahalesik Bónó.

Ez időben a rend főnöke komolyan azon van, hogy az intézetet a váradi püspökségtől átvegye. Erre vall a következő leirata:

421—1910.¹ Mivel az V-ik osztály megnyitásával az intézet az állammal kötött szerződés értelmében teljesen átment a rend kezébe, azért a napokban előterjesztést fogok tenni a váradi káptalani helynök ur ömértóságának, hogy az átadás formaszerint való megejtése iránt intézkedjék. Mivel ezen hivatalos eljárás fogyanatosításához mindenek előtt pontos leltárra van szükség, ez a leltár most elkészítendő volna. Mennyi időre lenne Ftisztelendőségednek erre nézve szüksége, hogy az átadás és átvétel mikor volna eszközölhető. 1910. november 5. Lakatos Ottó.

Az intézet igazgatója erre vonatkozólag a következő előterjesztést teszi.

²Tisztélettel jelentem, hogy a gimnázium *alapleltárjai 1910. július 1-ig* . . . elkészültek, s így az átadás és átvételre készen vannak 3 példányban (1 az átadó, 1 az átvető hatóság részére és 1 házipéldány).

A folyó iskola évi leltár a tanév végén készül el.

A gimnázium formális átvétele a nagyszünidőben történhetnék legegyszerűbben.

A gimnázium anyagi ügyeit jelenleg a nagyváradi püspökség által kirendelt Tanügyi Bizottság intézi, ezen bizottság elnöke ft. Körössy Endre plébános ur, pénztárosa dr. Ajtai Endre confraterünk és rk. hitközségi főgondnok, jegy-

1) Gimn. levélt. — 2) 432—1910. Gimn. levélt.

zője Köhalmi Szevér, tagjai a város polgármestere és a gimnáziumi igazgató.

A gimnázium átvételével a rendfőnökség határoz ily bizottság léte, vagy nem léte felett . . .

Ez átvétel után gondoskodni kell, hogy a folyó kiadások teljesítésében fennakadások ne legyenek. 1910. dec. 8. Mahalsik Bónó.

Az átvétel és átadás azonban elhúzódott még vagy 2 esztendeig. Közben a megnyílt V. osztály részére a nyilvánosságot is kikellett eszközölni.² A rendfőnök utána jár a dolognak és ilyen tartalmu levelet intéz az igazgatóhoz:

²A magas Miniszteriumnak most vett 25,848—1911. sz. leirata szerint a nyilvánossági jogot, s arra nézve engedélyt, hogy az V. osztályt végzett tanulók részére állam-érvényes bizonyítvány kiállítható legyen, külön megadni nem szükséges, mert az V. osztály megnyitása ofelsége által jóváhagyott szerződés alapján történt . . . 1911. június 20. Lakatos Ottó rendfőnök.

Miután a magas kormány fenntartási államsegély gyanánt, 2000 koronát kiutalványozni méltóztatott³ ez év elég nyugodtan telt el. Az anyagiakban fennakadás nem történt.

A következő tanévre a nehézségek már nem voltak oly nagyok. A mint már az előző évben, úgy a mostani 1911—12-iki évben is adott az állam két tanárt és gondoskodott azok fizetéséről az előző évben elhangzott amaz elv szerint: a teljes államsegély kiutalásáig a mai létszámon felüli tanárok fizetését és egyéb ellátmányait az állam fedezi.⁴

A VI. osztály beállításával 1000 koronát kellett költeni butorokra, 1000 koronát taneszközökre.⁵ Erre vonatkozólag a következő leirat érkezett a rendfőnöktől:

⁶A VI. osztály *butorzatára* és tanszerszükségleteire a nagyméltóságu Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter folyó évi július hó 25-én 81,209. sz. a. január 1-től kezdve 2000 korona fenntartási államsegélyt engedélyezett számadási kötelezettség mellett . . . 1911. október 31. Lakatos Ottó, rendfőnök.

1) Gimn. levéltár 21—1911. — 2) 86—1911. Gimn. levélt. — 3) L. Gimn. levélt. 346—1911. — 4) L. Gimn. levélt. 342—1910. — 5) L. Gimn. levélt. 382—1911. — 6) 412—1911. Gimn. levélt.

Hogy milyen butorokra és eszközökre fordított eme költség: az a gimnáziumi levéltár 426—1911. számú adatában található.

A rendfőnök 1912. február 1-én kelt leiratában az igazgatónak a butorokra és a tanszerszükségletekre tett előterjesztését nyugodtan elfogadja¹ és egyuttal ezt írja: Az intézet átadása, illetve átvétele ügyében már irtam a nagyváradi püspök ur önnagyméltóságának, hogy terminus kitűzése iránt intézkedjék, s remélem, hogy e fontos ügy még e hó folyamán befejezést nyer. Alig irta meg e sorokat Somlyóra, Váradról már megérkezett az intézkedés e tekintetben.

37—1912. A szilágysomlyói főgimnázium ügyében most veszem a nagyváradi püspök ur önnagyméltóságának levelét, melyben értesít, hogy az átadással megbizta a főgimni Tanügyi Bizottságot, melynek kötelessége lesz az intézet vagyónáról pontos leltárt fölvenni és abban a kath. eredetű vagyont megjelölni oly célból, hogy ha az intézet kath. jellegét valamikor elvesztené, a vagyonnak ez a része a püspök ur rendelkezésére legyen bocsátható. A bizottság a folyó év végéig együtt marad, elkészíti a zárószámadásokat s az erre nyerendő fölmentéssel fog aztán megszűnni a működése és életbe lép a szerződés . . . Arad, 1912. febr. 2. Lakatos, rendfőnök.²

A Tanügyi Bizottság elnöke: Körössy Endre esperesplébános ez ügyet augusztus végére halasztotta el.³ Aug. 28-án össze is ült a bizottság, leltárak szerint rendbe is jött, de a múlt évi maradvány 5626 korona volt. Mivel a múlt évi számadások jóváhagyása még nem érkezett le, az igazgató ez összeget a gimnázium vagyoni állapotához kívánta fölvetetni, miután ezen összeg a gimnázium jövedelmi forrásaiból keletkezett. Az elnök azonban félbeszakította az átadási aktust és fölöttes hatóságához fordult.⁴

Ezuttal az átadás nem sikerült. Nem volt gazdája az intézetnek.

Sem a volt, sem a leendő gazda a költségvetést jóvá nem hagyta, fölhatalmazást nem adott az akkor épített helyiségek bebutorozására, bár az igazgató már június 6-án sürgette azt,⁵ s így az igazgató a saját felelősségére rendelte

1) Gimn. levélt. 36—1912. — 37—1912. Gimn. levélt. — 3) Gimn. levélt. 427—1912. — 4) Gimn. levélt. 444—1912. — 5) Gimn. levélt. 153—1012.

meg Leopold József somlyói iparosnál a padokat. A hitoktatók is kezdtek mozgolódní. A 4 osztályu gimnáziumot tiszteletdíj nélkül tartoztak vállalni, a felsőbb osztályokért munkaszaporodások fejében némi honoráriumot vártak.¹ A rendfőnök végre jóváhagyja a költségvetést és butorbeszerzési költségeket.² A padok egyre késtek. Hiába sürgette azokat az igazgató, a vállalkozó még október 8-án se volt velük készen³.

Miután a VII. osztály is megnyilott (1912—13) és az előbb említett butorbeszerzések megtörténtek ama helyiségekbe, melyeket a város június 15-től szeptember 5-ig épített, miután a tanárok az állam részéről épen ugy kirendeltettek, mint az előző években: az egészségtani tanszéket is be kellett tölteni. Ez állomást Ajtai Endre dr. nyerte el 400 koronás tiszteletdíj mellett (heti két óráért.)⁴

Az anyagi ügyeknek vitele, mint tudjuk eddigelé a Tanügyi Bizottságra volt bizva.

Mikor a rend kormánya nevében Lakatos Ottó rendfőnök az állammal a fejlesztésre nézve a szerződést megkötötte: a Tanügyi Bizottság hatásköre tulajdonképpen megszűnt. Ez időtől fogva már is a rendfőnök és igazgató vezetik az anyagi ügyeket.

1912. december 8-án adja át a rend kezére a váradi püspökség a somlyói gimnázium anyagi ügyeinek vezetését és ezzel a Tanügyi Bizottság, mely 1890. óta fejtett ki tevékenységet, hogy az intézet anyagi ügyeiben fennakadás ne történjék, megszűnt.

A Tanügyi Bizottság tagjai: mint már láttuk a megalakulás idején a következők voltak: Trusza Lajos elnök, Schöffler Leo jegyző, Csák Alajos Církék igazgató, Veverán József ügyvéd pénztáros és Gencsy Sándor polgármester. E bizottságban változás állott be Csák Církéknek Aradra történt áthelyezésével, mire helyét Mahalesik Bónó igazgató foglalta el⁵ 1892. szeptemberében. Az ezen tagokból álló bizottság lelkiismeretesen végezte munkáját és tagjaiban a második változás az 1902—1903. tanévben állott be, mikor Veverán József pénztáros elhunytával Ajtai Endre doktor

1) Gimn. levélt. 544—1912. — 2) L. Gimn. levélt. 451—1912. — 3) Gimn. levélt. 494—1912. — 4) Gimn. levélt. 515—1912. — 5) T. B. jkv. 109. és 110. p.

egyházközségi gondnok foglalta el az Istenben boldogult helyét.

Amiképen az elődje fáradságot nem ismert a tanügy előmozdításában: úgy doktor Ajtairól is tudhatták, hogy odaadó munkása lesz a bizottságnak. — A következő 1903—4-ik tanév megint áldozatot kívánt a bizottság tagjai közül, elszólítván a város polgármesterét: Gencsy Sándort, ki méltán rászolgált, hogy megörökíttessék. Helyét a város új polgármestere: Lukátsffy Ödön foglalta el, ki hivatalánál fogva tagja lőn a bizottságnak. 1906-ig változatlan szorgalommal teljesíti az ezen tagokból összeállított bizottság a reá nehezedeő anyagi feladatokat, amikor az elnök is, a jegyző is változik. A városból végleg eltávozott Trusza Lajos esperes-plébánost, — ki a helybeli gimnázium történetébe aranybetűkkel véste be a nevét, — az egyházi főhatóság 138—1906. sz. leirata alapján¹ Körössy Endre váltja föl, Schöffner Leo helyébe pedig a rendfőnök Kőhalmi Mihályt nevezi ki.²

Ez a Tanügyi Bizottság volt hivatva arra, hogy a gimnázium számadásait, leltárait visszamenőleg összeállítsa és a püspökség nevében a minorita-rendnek átadja az anyagi ügyek kezelését is.

Fentebb már láttuk, hogy ez a bizottság már 1912. aug. 28-án tartott gyűlést, abból a szempontból, hogy a gimnáziumot a rendnek átadja. Ez alkalommal vagy 5626 korona maradvány volt, e miatt a bizottsági elnök a gyűlést felfüggesztette és Váradra fordult információért. Erre vonatkozólag a következő leirat érkezett a rendfőnökségtől: A váradi³ püspök őexcellenciája az *átadás alkalmával kitűnt maradékot a fentartói segélyből* származottnak tekinti és rendelkezett vele . . . De kijelenti, hogy ha a gimnáziumnak a multból bármilyen jogos, vagy méltányos követelése van a maradék összeg terhére, annak kiegyenlítésétől nem fog elzárkózni. Teljesíteni fogja tehát *Bardocz tanár ur kérésmét is*, sőt ha meggyőződik arról, hogy a nevezett összegben több olyan összeg szerepel, amelynek megfelelő kiadás csak a jövőben fog előfordulni, azt is visszatéríti az intézetnek.

1) L. Pléb. levélt — 2) Gimn. levélt. 335—1906.

A plébánoshoz így ír a főhatóság.¹ A püspöki főhatóság a szilágysomlyói plébánosnak: Felhivom Tisztelendőségedet, hogy az 1910—11. és 1911—12. iskolai évről fennmaradt 300 korona illetéket, mihelyt Bardocz Lajos tanárnak nyugdíja végleges rendezést nyer, a végelszámolás tiszta maradványából, a melyet 2844—1912. sz. a. az ottani polgári leányiskola építésére engedtem át, a gimnázium pénztárának pótlólag befizetni és szabályosan elszámolni sziveskedjék. 1912. nov. 19.

Miután ez tisztázódott, a Tanügyi Bizottság utolsó ténykedésének, az átadásnak is eleget tett és a következő jegyzőkönyvet vette fel:

²Jegyzőkönyv a gimnáziumnak a nagyváradi latin szert. püspökség részéről eszközendő átadása és a minorita-rend által való átvétele céljából a gimnázium Tanügyi Bizottsága 1912. évi augusztus hó 29-én délelőtt 9 órakor a gimnázium tanácstermében megtartott tanácskozásáról.

Jelen vannak: Körössy Endre plébános, püspöki biztos, elnök, Ajtai Endre pénztáros, Lukátsffy Ödön polgármester, Mahalsik Bónó gimnáziumi igazgató és Köhalmi Mihály Szevér tanügyi bizottsági jegyző, mint a Tanügyi Bizottság tagjai.

Elnök üdvözli a bizottsági tagokat, megnyitja a gyűlést, melynek egyetlen tárgyául a gimnázium átadását jelöli meg. A nagyváradi latin szert. püspök ur öméltóságának, mint a gimnázium eddigi főntartójának 1912. évi január hó 31-én kelt 312. számú leirata kapcsán felkéri a bizottságot, hogy a nagyméltóságu püspök urtól nyert megbízatásához képest a gimnáziumnak a minorita-rend kezébe való átadását leltár szerint eszközölje. Az átadás a következő leltározás szerint fogatosított:

I. Ingatlanok:

A szilágysomlyói 1611. sztkvben hiteles másolat szerint 441. hrsz. a. egy kétemeletes épület, melyről részletes vázlatrajz 3 példányban mellékeltek, 214□ öl belső területtel. Az épület maga jó karban van, de az ajtók, ablakok alapos restaurációra vannak utalva. Az épületből a nyugat

1) 530—1912. Gimn. levélt. — 2) 552—1912. Gimn. levélt.

felé néző rész, melynek tetején kettős kereszttel ellátott kis torony van, az iskola tulajdonát képező jelzőcsengővel, ősi eredetű az 1830-as évekből, az udvarfelőli keleti irányban huzódó szárnyépület, amely előtt a főutca felől a csizmadiaszin van elhelyezve, 1892-ben épült dr. Schlauch Lőrincz, nagyváradi bibornok püspök bőkezűségéből; a faszin 1907-ben épült a gimnázium rendes évi költségvetésének terhére, dr. Szmrecsányi Pál, mint intézetfenntartónak hozzájárulásával. Az épület homlokzati részének földszintjén a déli és északfelé néző két teremben jelenleg a minorita-rend által fenntartott elemi fiúiskola van két csoportban elhelyezve, egyikben az I—II., a másikon a III—IV. elemi osztályok. Ez elhelyezés 1886-ban történt az ekkori nagyváradi püspöknek, Lipovniczky Istvánnak intézkedésére. A gimnáziumi épülethez tartozik egy téglából épített fásszin, ürszék és szemétláda. Az épület kapubejárata a régi Báthory-vár főépülete előtt nyílik. A gimnázium udvaráról az ürszék és a faszin között a várudvarra nyíló ajtó a városnak idevonatkozó külön engedélyéből csak addig használható, míg maga a telek a gimnáziumi oktatás célját szolgálja. A gimnáziumi épületek és a hozzácsatolt melléképületek értékét alantírt bizottsági tagok ez idő szerint 80 ezer koronában állapítják meg. Megállapítja továbbá a bizottság, hogy a telek, a gimnáziumi épület és tartozékai: ürszék, fásszin katolikus eredetű vagyont képeznek.

II. Pénzvagyon.

1) A gimnázium törzstőkéi összesen 135 ezer koronát tesznek. Ezen vagyonból ez idő szerint 84,000 ; korona : 4°/_o földtehermentesítési kötvényekben, 51,300 korona : 4°/_o-os koronajáradék kötvényekben van elhelyezve, s a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi kormány által kezeltetik, olyformán, hogy ezen alapoknak esedékes évi kamatösszegét a miniszter a kir. adóhivatal útján minden évben a gimnáziumot eddig fenntartó püspökhöz utalványozta félévi részletekben.

2) A gimnázium kezelésében van egy darab 9900. sz. Krasznamegyei takarékpénztári részvény, melynek névértéke 300 korona 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., összesen nyolc darab szelvénnel. Ezen részvénynek fele a gim-

náziumé, úgy annak jövedelme a folyó kiadásokra fordítatik s a gimn. évi számadásaiban tartatik nyilván, másik fele a gimnázium segítőkönyvtáráé és ennek osztalékából tankönyvek szereztetnek be szegény tanulók használatára, s felhasználásáról az igazgató számol be az évvégi értesítőben.

III. A) Könyvtárak: tanári, ifjúsági és segítő könyvtár együttesen tartalmaz 8255 kötetet 5550 K értékben.

B) Vallástani szertár 13 drb. képet 7 korona értékben.

C) Történelmi szertár 946 drbot 530 korona értékben. Ebből a 6, 7, 9, 10 és 15 b. szám alattiakat 271 korona 20 fillér értékben állami hozzájárulásból szereztek be.

D) Földrajzi szertár 141 drbot tartalmaz 558 korona értékben.

E) Természettudományi szertárban van 958 szerelvénnyel 1331 korona értékben. Ebből a 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 szám alattiakat 220 korona értékben állami hozzájárulás útján szerezte be az intézet.

F) Természettudományi szertár tartalmaz 135 drbot 1449 kor. 55 fillér értékben. Ebből 4/b, 71, 88/b, 99, 100, 101, 102, 104, 105 sz. alattiak 582 kor. 55 fillér értékben állami hozzájárulásból szereztek be.

G) Rajzszertár tartalmaz 606 db. szerelvényt 445 kor. 10 fillér értékben. Ebből 11/b, 12/a, 18, 20, 21 sz. alattiak 177 kor. 60 fillér értékben állami hozzájárulásból szereztek be.

H) Tornaszertárban van 329 db. 352 kor. 65 fillér értékben.

I) Zeneszertár 10 dbot tartalmaz 140 kor. értékben.

K) Butorzat 918 dbot tartalmaz 2268 kor. értékben. Ebből 7/b, 13/c, 13/d, 16/e, 16/f, 18/b sz. alattiak 1053 kor. értékben állami hozzájárulásból szereztek be.

L) Irattárban van 42 db. főnévkönyv az 1835—36-ik tanévtől az 1911—12-ik tanév végéig, továbbá 49 köteg okmány 1912. július hó 15-éig.

A részletes leltárból, mely az átadás kapcsán 3 külön példányban ezen jegyzőkönyv mellékletét képezi, megállapítatik, hogy az összes szerelvények és felszerelések értéke együttesen 12,632 korona 10 fillér értéket képvisel. Ebből az állami hozzájárulás segítségével történt beszerzések 2304

korona 35 fillért tesznek ki. A tiszta katolikus vagyonból tehát 10,327 korona 75 fillér fordítottatott felszerelésre.

Ezen vagyoni megállapítások kapcsán a leltárak, a tanügyi bizottság jelen tagjai által aláíratnak és úgy a gimnázium épülete, mint a leltári tárgyak a gimnáziumi igazgató Mahalesik Bónó ur kezeihez további gondozás és megőrzés végett átszolgáltattak.

Együttal jelen jegyzőkönyv és a leltárak az eddigi fentartó nagyváradi latin szert. püspök ur, önméltóságához, gróf Széchenyi Miklós urhoz mint átadóhoz, továbbá a minorita-rend tartományi főnökéhez, dr. Lakatos Ottó urhoz, mint átvevőhöz, jóváhagyás és további eljárás végett felterjesztetnek. Körössy Endre tan. b. elnök, püsp. biztos, Köhalmi Mihály Szever jegyző, dr. Ajtai Endre, Lukátsffy Ödön, Mahalesik Bónó.

Jóváhagyom 1912. december 10. Lakatos Ottó, rendfőnök. Jóváhagyom. 1912. december 18. Gróf Széchenyi Miklós nagyváradi lat. szert. püspök.

Miután az anyagi ügyeket a rend átvette, a rendfőnök a következő leiratot intézi az igazgatósághoz: A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 163,719 sz. a. k. m. r. felhivom, hogy a jövőben a főgimnázium minden ügyében --- a tisztán anyagi ügyeket kivéve --- a tankerületi kir. Főigazgatóság útján kérjen intézkedést.¹

Most már úgy kellett berendezkedni, hogy az anyagiak tekintetében fennakadás ne legyen. Az igazgató a következő tervezetet küldi a rendfőnöknek: A beiratás és tandíj elég lesz a szeptemberi költségekre, az állami hozzájárulás I. fele október, novemberre, a püspöki hozzájárulás december, január és februárra, ezt az uradalmi főpénztár két részletben utalványozza.² II. félévi tandíjból kikerül a márciusi költség, az államsegély II. fele az áprilisi és májusi kiadásokat fogja fedezni, a püspöki hozzájárulás II. fele és a gimnáziumi alapok II. fele júniusra fog kelleni.³

Az 1906-ik évben 95,333. sz. u. miniszteri rendelettel kiutalt fizetésekiegészítést eddig a tanügyi bizottsági elnök közvetítette, az átadás alkalmával jelezte,⁴ hogy ezután a rendfőnökhöz kell beterjeszteni ezeket a nyugtákat is. Erre

1) 560—1912. Gimn. levélt. — 2) Gimn. levélt. 561—1912. — 3) 3—1913. Gimn. levélt. — 4) Gimn. levélt. 559—1912.

vonatkozólag azt az ajánlatot teszi az igazgató, hogy vagy havonként egyenlitse ki a beküldött nyugtákat, vagy küldje el a félévi összeget és ő fogja azt kezelni.

Miután az anyagiak eléggé rendben voltak: a közben megnyitott osztályok nyilvánosságát is kellett kérni. A hetedik osztály életbe léptetésével a magas kormány 21,599. sz. alatt adta meg a nyilvánossági jogot¹.

A püspöki hozzájárulás ezuttal 4000 koronában állapított meg az egyházmegyei főhatóság részéről, a gimnáziumi alapok kamatai kitesznek 5240 koronát; a városi hozzájárulás 2000 korona; osztalékból befolyik 12 korona. Ezen kívül vannak a beiratási díjak és tandíj. Az állami hozzájárulás évről-évre szaporodik. 1913-ra 8000 koronát utalt ki a magas tanügyi kormány.² Ezen kívül nem képeznek terhet az V-ik osztály megnyitása óta kinevezett tanárok sem, mivel az állam az államsegélyt teljes kinövéséig az azóta alkalmazásra szükségessé vált erőket fizeti. Így lassan sikerül az intézetnek megfelelni mind ama követelményeknek, melyek reá várnak. Fizetni tudja az V. osztály életbeléptetése idején fennállott tanszékek tanárait, torna- és énektanítót, játékdélutánok vezetőjét, szolgálkat és alapos befektetéseket tehet a belső felszerelés, tanszer és butor beszerzések tekintetében.

A magas kormány 176,002. sz. rendeletével a szilágy-somlyói gimnáziumi alapok kamatát is átutalta a rendfőnökséghez,³ így mi sem állott utjában a haladásnak.

Az 1913-ik évben is szükségessé vált pl. a VIII. o. bebutorozása. A rendfőnök 1200 koronát engedélyezett e célra azzal az óhajtással, hogy azok az új épületben is megfeleljenek.⁴

Az 1912—13-ik zárszámadás megtartatván: 25,382 korona bevétellel szemben 21,913 korona 40 fillér kiadás vált szükségessé. Ebben természetesen nincsenek benne az állami tanároknak járó fizetések. Így ez időben 3468 korona 60 fillér maradvány mutatkozott.

Az 1913—14-ik tanévre a VIII. osztály is megnyitott. Miután annak butorai már jó előre megszerezettek,⁵ hátra volt még a nyilvánossági jognak a kieszközlése, mely 74—1914. sz. a. található a gimnáziumi levéltárban és a

1) Gimn. levélt. 54—1913. — 2) Gimn. levélt. 133—1913. — 3) Gimn. 56—1913. — 4) Gimn. levélt. 144—1913. — 5) Gimn. levélt. 144—1913.

magas tanügyi kormány részéről 6919 sz. alatt adatott meg az intézetnek.

Hogy a jogi viszony is kifejezést nyerjen, a rendfőnök megállapítja a címét az intézetnek, melynek teljes *címe* 155—1913. sz. leirata értelmében: *A minorita rendiek szilágysomlyói püspöki főgimnáziuma.*

Hogy a költségvetésben eltérések ne legyenek, az anyagi ügyek egyöntetőségének elérésére a tanügyi kormány a költségvetési évet juliustól júliusig állapítja meg.¹

A főntartót terheli ama rendelet,² mely a szilágysomlyói gimnáziumot a világi tanárokkal betöltött 8 állással fölvette az Országos Nyugdíj- és gyámintézet kötelékébe, s ennek alapján az intézet fentartóját 1910. szeptember 1-étől 1914. december végéig terjedő időre 3122 korona 89 fillér illetékkel és 195 korona 78 fillér késedelmi kamattal — az 1915-ik évtől pedig iskolafenntartói díj címen további intézkedésig évi 1016 koronával megterhelte. A tanulók után fizetendő díj és az építési államsegély után járó 3%-os járulék kivonása iránt a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter később fog intézkedni. 1914. június 10.

Ez olyan tétel, mely szintén helyet foglal a költségvetésben.

Az 1914—15-ik tanévre az államsegély összege már 10,000 koronára emelkedett. A háborúra való tekintettel a magas tanügyi kormánynak 111,964—1914. és 114,811—1914. szám³ alatt kiadott takarékosági rendeleteit tartván szem előtt: a rendfőnök lemondott az államsegély feléről, 5000 koronáról. Az erre vonatkozó rendfőnöki leirat így hangzik: A Vallás- és Közokt. Miniszter ur f. é. 128.840. szám alatt a szilágysomlyói r. kath. gimnázium részére az 1914—15. tanévre a f. é. szept. 17-én 628. szám alatt kelt felterjesztésemre 5000 koronát utalványozott, és azért a hazafias áldozatkészségért, hogy a rend az ország jelenlegi nehéz pénzügyi helyzetére való tekintettel a törvényhozásilag megszavazott 10,000 korona államsegélynek feléről lemondott, a legnagyobb elismerését fejezte ki.⁴

Miután a tanári személyzet, és szolga fizetésre, a bu-torokra, felszerelésekre, könyvtárakra s mi egyebekre meg

1) Gimn. levélt. 152—1914. — 2) Gimn. levélt. 185—1814. — 3) Gimn. levélt. 564—1914. és 569—1914. — 4) Gimn. levélt. 667—1914.

van a fedezet: módját kell annak is keresni, hogy a *hitoktatók is* részesüljenek néminemű *tiszteletdíjban*.

Erre vonatkozólag a helybeli hitoktatók meg is tették a kellő lépéseket. A rendfőnök a magas kormánynál iparkodott ez igényeknek kielégítést keresni.

Ez ügy országos rendezést tárgyát képezvén,¹ ennek szellemében jár el a Főigazgató, mikor a hitoktatók tiszteletdíjának rendezésére nézve kíván felterjesztést.² Miután az igazgató eme felszólításnak a tanítványok létszámának kimutatása mellett eleget tett,³ felülről még az a kimutatás is előterjesztés tárgyát képezte: mily tanítási nyelven folyik a hitfelekezetek hitoktatása és hogy az intézetben történik-e az.⁴ Ugyancsak a rendfőnök is foglalkozik ez ügyvel.⁵

Az 1913-iki esztendő ezt a kérdést is dűlőre vitte, amennyiben a magas kormány 170,928—1912. sz. a. hitoktátónak elfogadta Campan Vazult és neki a középiskolai törvény 9. §. alapján heti 6 órai tanítás és 1 órai exhortáció után 700 koronát utalványozott ki, ha a liturgiát kivéve magyarul tanítja a hit és erkölcsant.⁶

Zsigmond Károly hitoktátónak 180,319 sz. a. 700 korona évi díjat utalványozott a vallás- és közokt. miniszterium.⁷

Schvarcz Mór az izraelita tanulóktól eddig évi 10 koronát szedett hitoktatói díj fejében.⁸ Miután erről lemondott⁹, a tanügyi kormánytól évi 400 korona tiszteletdíjat élvez a 191,120—1913. számú rendelet alapján.¹⁰

Az 1914-ik esztendő Zsigmond Károlynak és Campan Vazulnak örömet hozott a házhoz. A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 188,708—1913. számú rendelete alapján Zsigmond Károlynak a 700 koronán felül még 100 korona jutalomdíjat is állapít meg. Campan Vazulnak pedig 200 koronát.¹¹

Az erre vonatkozó leirat eképen hangzik: A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter folyó évi 32,268 szám alatt kelt rendeletével a középiskolai hitoktatók részére eddig a közoktatásügyi kormányzat részéről engedélyezett jutalom-

1) Gimn. levélt. 30—1912. — 2) Gimn. levélt. 56—1912. — 3) Gimn. levélt. 56—1912. — 4) Gimn. levélt. 63—1912. — 5) Gimn. levélt. 526—1912. 558—1912. — 6) Gimn. levélt. 23—1913. — 7) Gimn. levélt. 48—1912. — 8) Gimn. levélt. 489—1913. — 9) Gimn. levélt. 526—1913. — 10) Gimn. levélt. 33—1914. — 11) Gimn. levélt. 20—1914. és 153—1914. és 177—1914.

díjak kifizetésére, illetve az erről szóló nyugták igazgatói láttamozására vonatkozó eljárást odamódosította, hogy amennyiben az 1883. évi XXX. t.-c. 9. §. alapján elfogadott hitoktató a középiskolai tanulók vallásoktatását az eddigi gyakorlat mellőzésével a tanulóknak anyanyelvén látja el — kiutalványozott jutalomdíjának nyugtáját az intézet igazgatója akadálytalanul láttamozhatja. (1914. május 11.)

Erre vonatkozólag a szamosujvári gör. szert. róm. kath. püspök 1914. május 26-án, fenti alapon, felkéri az az igazgatót a 900 koronás nyugta láttamozására. A hozzáintézett miniszteri rendelet ezt a kitévelt használja: az igazgató láttamozása, a hitoktató személyazonosságának és az általa teljesített hitoktatói működésnek megállapítására vonatkozik.¹

Ilyen természetű személyi illetmények mellett, melyeket, szerencsére a magas kormány vállalt magára az egész országban, megemlíthetjük összefoglalólag az utolsó négy év egyéb személyi és dologi kiadási emelkedéseit is.

1910-ben a tornatér sodronyhálóval való ellátása a Báthory-kert átjárója felőli oldalon 500 koronát emésztett föl.

Amint az V. osztály megnyílt, a személyi természetű költségek emelkedése mellett a dologiak is ugrásszerűen emelkednek. Több lévén az osztályok száma, többet kellett fűtésre, meszelésre fölvenni. 300 korona értékben írógépet is vett az intézet, a pedellus fizetésjavítása is elkerülhetetlenné vált. A rajztanár nyugdíjilletéke szintén ujság ez években. Az énekdíj 400, majd 500 koronára ugrott az ősi 200 koronából, a tornatanító díja meg 200 koronáról fokozatosan 1000 koronára nőtte ki magát. A tornajáték 176 koronáról 352-re szállt föl. A pedellus ősi 320 koronája 1080 koronává nőtte ki magát. A régi 320 koronás tanszeráltalány 1800, majd 2500 koronára nőtt föl. A 600 koronás tanári könyvtáráltalány ma fokozatos emelkedéssel 1500 koronát ért el, beleszámítva az ifjúsági könyvtár 500 koronás tételét is. A 300—400 korona közt mozgó házi átalány ma 3000 koronán kulminál. A mostani háboruban azonfelül három tanár hiányzik. Ezeknek az óráit is be kellett osztani. A 19-en felüli órákat 80 koronával díjazza az intézet.²

A most folyó tanév kiadási előirányzata ez:

1) Gimn. levélt. 177—1914. — 2) 1914—586. Gimn. levélt.

1) Igazgató fizetése	1600 K
2) Rendi tanárok (4 á 1400 K)	5600 K
3) Rajztanár fizetése és lakbére	2000 K
4) Vevér tiszteletdíja	1600 K
5) Tornatanító tiszteletdíja	1000 K
6) Orvos	400 K
7) Tandijkezelő	120 K
8) Jegyző	200 K
9) Szolga fizetése	1080 K
10) Atalány	3000 K
11) Tanári és ifjusági könyvtár (1000 + 500)	1500 K
12) Tanszerek és fizikai eszközök	2500 K
13) Nyugdíjilleték	1016 K
14) Járdaadósság	400 K

Összesen: 22026 K

Ebből jelentékeny összegek kimaradtak a háborúra való tekintettel. Ilyen az énekdíj, játékdélután, stb., melyek az előző évben $500 + 352 = 852$ koronát tettek ki.

A fenti kiadások mellett a bevételek a következők:

1) Gimnáziumi alap kamata	5240 K
2) Beiratás 254 tanuló után	1778 K
3) Tandij I—II. fele	4000 K
4) Nagyvárad püspök hozzájárulása	4000 K
5) Szilágysomlyó város	2000 K
6) Állami	5000 K
7) $\frac{1}{2}$ Takarékpénztári részvény osztaléka	8 K

Összesen: 22026 K

Az állami hozzájárulás 10,000 korona összegéből a rend 5000 koronáról lemondott.

Ez összegek, már mint a *gimnáziumi alap* létrejötté, eléggé bőven meg van írva e fejezet elején; a tanulóktól szedendő díjak eredete ez intézetnél a 90-es évekre vezethető vissza. A *tandij* nagyon alacsony volt (12 ft.) A tanügyi kormány 1890. május 16-án Schlauch püspököt arra kéri fel, hogy a tandijat 18 forintra emelje föl és minden tanulótlól szedessen 2 forint beiratási díjat; a kegyur azonban csak az első osztályuaknál szedette a beiratási díjat, a a tandijat pedig meghagyta 12 forintban. 1891-ben már az összes növendékek fizetik a heiratási díjakat, sőt ifjusági

könyvtárdíj és értesítő díjak is vannak, bár nagyon mérsékeltek, mint teszem az előbbi 35 krajcár, az utóbbi 50 krajcár; 1892—93-ban a könyvtár és értesítő díja 1 forint, az ének 50 krajcár. A 18 forintos tandíj 1894—95-ben lépett életbe. Eme díjak koronában átszámítva érvényben vannak ma is, megtoldva a 6 korona nyugdíjilletéssel, mely az 1911—12-ik tanévben lépett életbe, úgy hogy a beíratási költség ma már 13 K, a tandíj pedig még a régi 36 korona.

A nagyváradi püspökség hozzájárulása mindenkor 4000 korona.

Szilágysomlyó hozzájárulása szintén évi 2000 korona, mely eleinte csak 300 forint, illetve 600 korona segélyből állott; 1895—96. óta fizeti ezt rendszeren, ezelőtt természetben végzett el egyet-mást az épület rendbentartását illetőleg. A főgimnázium életbeléptetésével ő maga emelte 2000 koronára.

Az állami hozzájárulás, mely az idén már 10,000 koronát ért el, jogszerint a szerződés természetéből folyik.

Egész más a Takarékpénztári részvény. Ennek nyomát legelőször 1885.- és 1895-ben találjuk. Az 1895. július 2-án tartott Tanügyi Bizottsági ülés 183-ik pontjában ezt olvassuk: A gimnáziumnak van egy takarékpénztári részvénye, mely a városnál van letéve, azenkívül 100 forint Jolbey Lázár Juliánna-féle hagyaték, mely a bíróság által mint a gimnázium tulajdona a városnak utaltatott ki a tisztiügyész kezéhez. Erre a bizottság határozata akképen hangzott: Megkeresendő a polgármester ur, hogy intézkedjék ebben az ügyben, illetőleg tegye azt a nevezett részvényt s a 100 forint tőkét kamatosul a gimnázium pénztárába, ugyszintén a Tapody Tamás által gyűjtött s a városnak átadott zenealapot is.

Szó van itt egy részvényről, 100 forintról és Tapody Tamás-féle zenealapról. Hogy mi lett az utóbbi kettővel, nem tudom. A részvény a költségvetésben először az 1895—96-ik iskolai évben szerepel 4 frt 50 kr osztalékkal, mint amely összeg az 1895-ik évre vált esedékessé a 735 sz. részvény után. A Jolbey-féle 100 forintról és Tapody Tamás-féle zenealapról hallgat a krónika. Pedig a rendházi naplók több adatot tartalmaznak, hogysem el lehetne surranni mellettük. 1882. november 26-án hangversennyel egybekö-

tött estélyt rendeztek a nők az iskolaalap javára a gimnáziumi zene és énekkarral együtt. 1883. november 21-én Caecillia mulatságot rendeztek a zenekedvelők. 1884. augusztus 3-án az iparos ifjuság táncmulatságot rendez a gimnáziumi alap javára. Tiszta jövedelme ennek 34 forint 40 krajcár. Augusztus 24-én a zenekedvelők rendeztek hangversenyt. Igaz, hogy a város 1885. március 25-én 665 forint felszerelési költséget szavazott meg a gimnáziumnak. A Tapody-féle zenealap azonban még meg volt a következő évben is. Hisz Tapody csak 1886. július 24-én határozza el magát arra, hogy fölhagy a tanári pályával és augusztus 12-én bucsuzik csak el az akkor még Perecsenben élő Mike Istvántól.

Szóval ama 100 frtos Jolbey-alapról és Tapody-féle zenealapról nincs nyom. Csak az 1895. jul. 2-iki tanügyi bizottsági jegyzőkönyv említi megint, de csak azért, hogy továbbra egy szó se legyen róla. A 735 sz. részvény azonban 1895-től véges-végig nyilván van tartva. E részvény az 1879-ben megindult gyűjtés alkalmával keletkezett. Ebbe beleértetődik emez 50 frtos részvény is. A város lévén a kegyura a gimnáziumnak 1890-ig, maga rendelkezett ez összeggel, illetve kamataival; mikor a váradi püspök vette át az intézetet, e segélyösszeget a város kiadta két részletben, 1892-ben és 1902-ben, ezt a részvényt pedig 1895-ben. Ez a részvény 1908-ban újabb módosításon megy keresztül.¹

Az igazgató előterjeszti, hogy a szilágysomlyói kerékpár-egyesület a gimnázium segítőkönyvtárának 100 koronát adományozott, annak kezelésére megkérte az igazgatót, hogy kamataiból szegény tanulók részére tankönyveket szerezzen használatra. Ezen összegeket az igazgató a dr. Láng Jakabtól valami irodai teendők elvégzése fejében kapott 20 koronával és Kőrössy Endre 30 koronával gyarapította. Mint-hogy a Krasznamegyei Takarékpénztár a fél részvényeket beszűntette, a gimnázium tulajdonát képező félrészvényhez a Tanügyi Bizottság az említett 150 korona segítőalap árából egy félrészvényt vásárolt, s ezen két félrészvényt egy egészre beváltotta. Ezen az alapon az egész részvény után járó osztalék fele a gimnázium rendes költségvetésében szerepel, a másik fele a segítő könyvtár részére lesz fordítandó.

1) L. T. B. jkv. 1908. aug. 26.

VI. FEJEZET.

A) Tanárok.

A fenti költségvetésben elég jelentékeny összeg szerepel tanári fizetés címén. Ez azonban nem teljes fizetésük. S azonkívül nem is a most alkalmazásban levő tanárok fizetése, mert az V. osztály megnyitása óta szükségessé vált tanerőkről való gondoskodást az állam vállalta magára mindaddig, míg az államsegély az intézetben eléri a szerződésben biztosított összeg nagyságát.

Miután a tanárokról nemcsak mint olyanokról kell beszélni, kik a költségvetésben fizetéssel szerepelnek, hanem olyan egyedeokról is, kik az iskola szellemét irányítják: nem árt talán röviden visszapillantani az intézet régi tanáira és megnézni azok munkáját az iskolán belül és kívül, nem mulasztván el természetesen azok megélhetési viszonyait sem.

A somlyói gimnázium első tanárait az erdélyi egyházmegye világi papsága szolgáltatta. Hogy miért az erdélyi és miért nem a váradi, annak az a magyarázata, hogy a váradinak még lelkészkedő papsága is alig volt. Eleintén a minoritákra akarták bízni, de azok se győzték, mivel az elemi iskolájukban az időben 3 egyént kellett alkalmazniok, és az egyházmegyének több helységét is ők kormányozták.¹ A királyi decretum ez iskolára nézve 1826-ban 2561. sz. a. kelt és az intézetet három grammatikai és 2 humani osztályban állapítja meg.² Ez öt osztály részére 5 tanár beállítását helyezi kilátásba, még pedig az erdélyi egyházmegye világi papságából, az igazgatás ingyenes vezetését a helybeli plébánosra bizza.³

A tanítás maga már az 1828. évben indul meg az intézetben, vagy legalább is annak szolgálatában. Erre vall a

1) Erről majd „A minoriták a nagyváradi egyházmegye területén” című ezután kiadandó műben lesz szó. — 2) Tantervről később lesz szó. 3) L. Értesítő 1889. 10—11. oldal. Ut Gymnasium in Szilágy-Somlyo erigendum tribus grammaticalibus et duobus humanioribus classibus coordinetur. Professoresque pro iisdem numero quinque continendi per Episcopum Transylvaniensem clero saeculari ad praescriptum altissimarum ordinationum denominentur et quidem successive . . . localis veri Gymnasii directio eiat Parochi R. Catholico sufficientibus alioquin redditibus proviso, proinde hoc munus absque ullo prorsus salario gessum concredatur.

minorita-rendház irattárában található adat. Nov. 5-én Veni Sancte. A 3-ik osztályban körülbelül 70 tanuló *azokon kívül, kik Ftlendő Miklóssy József kanonok urnak megkeresésére a második grammatikális osztályban oktattatnak magánuton.*¹

Az első tanár 1829—30-ra érkezett meg, küldve az erdélyi egyházmegye főpásztortól s megerősítve Ő felségétől 1829-ben 10,849. szám alatt. Fodor Antal volt az első tanár, fizetése 200 Rft. volt, melyet az erdélyi tanulmányi alapból utaltak ki azon legfelsőbb meghagyás kíséretében, hogy mielőbb hasonló tanári állomások létesülnének, s alapítványok létesülnének, a tanulmányi alapból való fizetés jóváhagyás végett mindig felterjesztessék.² Igazgatója volt ez intézetnek a mindenkori plébános. Ez időben Baritz Mihály. Tanár mellette Fodor Antal. A plébános-igazgató jövedelmes plébániára való tekintettel tiszteletből tartozott az igazgatósági teendőket vinni.

A tanári állások fokozatosan töltettek be, aszerint, amint volt, vagy nem volt alap a fizetésre. 1831-ben Lajcsák Ferencz, nagyváradai püspök e célra 8333 forintot tesz le a második tanár javadalmazására, Kovács Miklós, Erdély püspöke pedig 8400 forintos alapítványt tett le ugyancsak a tanárok javadalmazására.³ Ez évre Eránosz Jeremiás foglalja el a második tanszéket.

1833—34-ben a már szóba került Fodor Antal a II. és III. grammatika professzora a humaniák tanárává lesz, Salamon Lajos Udvarhelyről jön és a media és suprema grammatika tanári állását foglalja el, az alsófoku grammatika tanára, Szabó Lajos Kapnikbányára megy s a helyébe Elekes János új miséspap jön.

1834-től 1848-ig a következő sorrendben foglalták el emez állomásokat:⁴ Hodor István, Gordhat Ferenc, Bálint István, Györffy Lajos, Freudl Károly, Csátó József, Pap János, Nagy Lajos, Ágoston Károly, Antokovits József, Lőrincz Károly, Szilvási Máté.

Igazgatók: Baritz Mihály 1838-ig, Exner Ádám 1844-ig,

1) Diarium 23. b. könyv. 1828. nov. 5. In 3-bus classibus 70 circiter scholares, praeter eos, qui ad requisitionem Ressimii Dmni Josephi Miklóssy Canonici Nváradiensis privatim in obiectis 2-dae grammaticis imbutur. — 2) Értesítő 1888—89. 10. l. — 3) L. Értesítő 1889—90. 11—12. ol. — 4) L. Értesítő 1888—89. 12. l.

Hoványi Ferenc 1847-ig, Eiben János 1847—48—1848—49-ig.

1847—48-tól 1854-ig szünetelt az intézet. Haynald Lajos, akkori erdélyi püspök és főtanulmányi director közbenjárására megnyílt újra, magánjelleggel, mindaddig, míg a 4 tanár fizetésére begyűl az alap. Így a magánintézet tanári állásait Coroián Demeter gör. kath. püsp. helynök és Korbuly Márton világi töltötték be. Miután Alexi János szamosujvári gör. kath. püspök 1000 frtjával és Eiben János esperes-plebános, meg Coroián Demeter gyűjtéséből befolyt 3688 frtjával az alap növekedett, sőt a kincstári hivatalok bérletei is emelik azt, 1855—56-ban már 4 tanár működik az intézetben: Coroián Demeter, Korbuly Márton, Gál János és Holbesz József, később Légárd József, Kürthi Dániel és Fekete Márton.

Ez időben a szamosujvári püspök a görög katolikus papság részére kívánta ez intézet tanári állomásait, de Haynald Lajos emez előterjesztést elutasítván¹, a vezetést a minoritákra bízta.

1859. július 2-án ugyanis Zboray rendfőnök tiszteleg Groisz Gusztáv, kerületi főnöknél, ki ígéretet tesz arra nézve, hogy a gimnáziumnak a rend kezére való bizatására közben fog járni².

Haynald Lajos akkori erdélyi püspök sem kívánt mást. Már 1854-ben a rendre kívánta bizni az intézetet. 1858. június 20-án még látogatást is tesz Somlyón a minorita fiiskolában, s mikor látta, hogy a rendtagok a rettentő nagy számban összesereglett növendékekkel milyen eredményt tudnak elérni: egész erejével azon van, hogy a gimnáziumot a rendre bizza. Egész kapóra jött tehát magának a rendnek az ajánlkozása.

A rendfőnöki székben Zborayt felváltó Gaál Damascen küldi Somlyóra az első gimnáziumi tanárokat. Igazgató lesz Markovits Rókus, majd ennek halálával Kollár Lajos; tanártársai Czinober Amade, Nemes Lőrincz és Balázs Egyed, kik helyett később Weisz Eduard, majd Paluch Jenő jön

1) L. Értesítő 1888—89 14. l. — 2) L. Diarium b. könyv 1850. júl. 2-án. Zboray provincialis visitavit Illustrissimum Dnum Gustavum Groisz huius circuli supremum praesidem, qui se promisit intermediatorem, ut gymnasium pratribus minoritis instituendum tradetur.

igazgatónak, Berényi Gedeon, Lukács Fulgencz, Marosan Bernát, Szalay Kolos, Valent István, Dávid Pál, Ribianszky Guidó, Mathisz József, Jankovics Raphael, Kovács Barnabás, Szokolyi Lipót, Szepessy Péter tanároknak.

Ez időben már nem négy, hanem hat tanárt kíván az állam. A rend eme óhajtásnak csak úgy tudott volna megfelelni, ha a rendház átalakítására 650 frtot kap és azonkívül a tanárok fizetése nem 300, hanem 400 frtban nyer megállapítást, úgy hogy 200 frt maradjon a szerzetnek ellátás és 200 frt a tanárnak személyi kiadás fejében. Mivel erre nem volt semmiféle fedezet, a helytartó tanács az intézetet 1865. december 14-én 94,853. sz. a. k. rendeletével az 1866. nyarán véget érő tanévvel bezáratta.

Mint tudjuk, 1879-ig szünetelt az iskola. Az 1879—1880-iki tanévre Valent István az igazgató, Hermann Irén és Ágoos Tivadar pedig a tanárok. 1882-ik nyilvános jellegű az intézet, ettől fogva, mert nincsen a tanárok ellátására elegendő alap, s nincsenek képesített tanárok, a gimnázium magánjellegűvé alakul át megint. Mielőtt a fizetésekről, képesítésről beszélnénk, lássuk, kik is voltak alkalmazva 1879-től napjainkig. A fentemlitett tanárok névsorát kiegészíti még: Szepessy Péter, Barboloviciu Alimp, Oegariu János, (román ny.) 1880—81. Ribianszky Guidó¹, Szepessy Péter, Hermann Irén, Csernecky Victor, Barathy Mihály, Barboloviciu Alimp, Csicsóan Sándor (román.)

1882—83. *Tapody* Tamás, Szepessi Péter, Hermann Irén, Kárpáti Gratian, *Czaich* Károly, *Lipták* Kelemen, Barathy Mihály, Barboloviciu Alimp, *Mátéka* József, *Horovitz* Márkus (törabbi), *Lázár* János román ny. tanító.

1883—84. *Tapody* Tamás, Hermann Irén, Kárpáti Gratián, *Lipták* Kelemen, *Lörincz* Menyhért, *Wittmann* Ágoston² Barathy Mihály, Barboloviciu Alimp, *Diószeghy* Miklós (ref.), *Horovicz* Márkus (izr.), *Lázár* János (román), *Lukácsffy* Ödön karmester.

1884—85. *Tapody* Tamás, Barboloviciu Alimp, *Diószeghy* Miklós (ref.) *Hassák* Vidor, Hermann Irén, Kárpáti Gratian, *Kiss* Gyula, *Tokody* Ernő, Barathy Mihály³, (rajz.) *Lázár* János (román), *Schwarcz* Mór (izr.)

1) Valent István évközben halt meg. — 2) Szepessy Péter helyett, ki 1884. április 2-án lehelte ki lelkét. — 3. Évközben eltávozott.

1885—86. Tapody Tamás, Barboloviciu Alimp, Diószeghy Miklós, Hassák Vidor, Hermann Irén, Kacza György, Mártonyi Lukács, Tokody Ernő, Tizedes Tóbiás (torna), Lázár János (román), Schwarcz Mór (izr.)

1886—87. Csák Alajos, Csomortányi Péter, Mártonyi Lukács, Szentimrei István, Szőke Dániel, Vojnarovszky Vazul, Tizedes Tóbiás, Barboloviciu Alimp, Balló Bálint (ref.) Schwarcz Mór, (izr.) Lázár János (rom.)

1887—88. Csák Alajos, Csomortányi Péter, Nits Pál, Szentimrei István, Szőke Dániel, Wittmann Ágoston, Barboloviciu Alimp, Gáspár János (ref.), Schwarcz Mór (izr.), Lázár János (román).

1888—89. Csák Alajos, Kölln Norbert, Nits Pál, Schöffer Leo, Szentimrei István, Szőke Dániel, Barboloviciu Alimp, Szimók Tódor (gör. kath.), Csák Alajos (ref.), Schwarcz Mór, Longinu János (román).

1889—1890. Csák A., Kölln Norbert, Nits Pál, Révész Gyrill, Schöffer Leo, Szentimrei István, Barboloviciu Alimp, Csák Emil (ref.), Schwarcz M., Longinu János (rom.).

1890—91. Csák A., Fetzter János Ferencz. Kölln Norbert, Mahalsik Bónó Nits P., Révész Cyrill, Schöffer Leo, Szentimrei István, Barboloviciu A., Musnyai Pál (ref.) Schwarcz M., (izr.) Fedorka Elek (román).

1891—92 Csák A. C., Fetzter J. F., Kölln N. Mahalsik Bónó, Nits P. Glycér, Révész F. Cyrill, Schöffer L. Barboloviciu A., (ref.) Schwarcz M., Hulimka G. (ének), Fedorka Elek (róm), Szentimrei (Erzsébetvárosba ment.)

1892—93. Mahalsik J. Bónó, Asbóth Viktor, Barboloviciu A., Fetzter Ferencz, Hulimka Géza, Kölln Gyula, Nits Glycér. Patay Lajos (ref.), Posner Sándor (zene), Révész Cyrill, Schöffer Leo, Schwarcz Mór.

1893—94. Mahalsik Bónó, Asbóth Victor, Barboloviciu A., Fetzter F., Kölln Gy., Nits Glycér, Révész Cyril, Schöffer Leo, Jakab József (ref.), Olariu György (gkel.), Szwarcz M., Hulimka G., Lakatos T. (zene.)

1894—95. Mahalsik B., Asbóth V., Barboloviciu A., Fetzter F., Kölln Gy., Nits G., Révész C., Schöffer L., Török Teofil, Jakab József (ref.), Olariu Gy. (gkel.), Schwarcz M., Hulimka G. (ének), Lakatos J. (zene.)

1895—96. Mahalsik B., Barboloviciu A., Fetzter F.,

Kölln Gy., *Mahalesik* Titusz, Nits G., Révész C., Schöffler L., Török T., *Gáspár* István (ref.), Olariu Gy. (gkel.), Schwarcz M., Hulimka G., Lakatos J. (zene.)

1896—97. Mahalesik B., Barboloviciu A., Fetzler F., Grusz Valér, Mahalesik T., *Mártonyi* Lukács, Török T., Schöffler L., Gáspár István, Olariu Gy., Schwarcz M., Hulimka G., *Hóra* Ferencz (zene.)

1897—98. Mahalesik B., *Bálint* József, Barboloviciu A., Fetzler F., Grusz Valér, Mahalesik T., Mártonyi L., Schöffler L., Gáspár I., Olariu Gy., Schwarcz M., Hóra F., Hulimka G.

1898—99. Mahalesik B., Bálint József, Barboloviciu A., Fetzler F., Grusz Valér, Kölln Gy., Mahalesik Titusz, Schöffler L., Gáspár I., Olariu Gy., Schwarcz M., Hulimka G.

1899—1900. Mahalesik B., Barboloviciu A., Fetzler F., Grusz V., Kölln Gy., Mahalesik F., Schöffler L., *Somogyi* József, Gáspár J., Olariu Gy., Schwarcz M., *Konecsny* János (ének).

1900—1901. Mahalesik B., Barboloviciu A., Fetzler F., Grusz V., Kölln Gy., Mahalesik F., Schöffler L., Somogyi J., Gáspár J.,¹ Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.

1901—1902. Mahalesik B., Barboloviciu A., Fetzler F., Kölln Gy., Mahalesik T., *Monay* F., Schöffler L., *Varga* Ernő, *Incze* Lajos (ref.), Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.

1902—1903. Mahalesik B., Barboloviciu A., Fetzler F., Mahalesik T., *Schmál* R., Schöffler L., dr. Simon Gyula, Varga E., Incze L., Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny János.

1903—1904. Mahalesik B., Barboloviciu A., dr. *Csabai* Paulin, Fetzler F., Mahalesik T., Schöffler L., dr. *Simon* Gy., *Takács* Menyhért, Varga E., Incze L., *Mátéka* József, (ref.) Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.

1904—1905. Mahalesik B., Barboloviciu A., dr. *Csabai* P. Fetzler F., *Köhalmi* Mihály Szevér, Mahalesik T., Schöffler L., Varga E., *Zsigmond* Károly (ref.) Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.

1905—1906. Mahalesik B., Barboloviciu A., dr. *Csabai*

1) 370—1900. gimn. levélt. sz. szerint püspöki főhatóságától felfüggesztetett, helyette Nagyaluból jött be tanítani: Kovács Albert.

P., Fetzter F., Köhalmi Sz., Mahalesik T., *Papp* Lóránt, Schöffler L., Zsigmond K., Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.

1906—1907. Mahalesik B., Barboloviciu A., dr. Csabai P., Fetzter F., Köhalmi Sz., Mahalesik T., *Nagy* Béla (szépirás) *Papp* Lóránt, Schöffler L., Zsigmond K., Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.

1907—1908. Mahalesik B., Barboloviciu A., dr. Csabai P., Fetzter F., Köhalmi Sz., Mahalesik T., *Papp* L., *Scheller* Lajos (szépirás), Schöffler L., Zsigmond K., Olariu Gy., Schwarcz M., Konecsny J.,

1908—1909. Mahalesik B., Barboloviciu A., dr. Csabai P., Fetzter F., Köhalmi Sz., Mahalesik T., Schöffler L., *Bagári* Norbert (torna).¹

1909—1910. Mahalesik B., Barboloviciu A., ²dr. Csabai P., Fetzter F., *Gaberdeen* Rezső Lajos, *Kerner* Pál, Köhalmi Sz., Mahalesik T., *Scheller* Lajos, Schöffler L., Zsigmond K., Olariu Gy., Schwarcz M., *Anda* József (ének).

1910—11. Mahalesik B., Barboloviciu A., *Bardocz* Lajos, Fetzter F., *Gaberdeen* R., Köhalmi M., Mahalesik T., *Nemes* Károly, *Neszveda* Károly, Scheller Lajos, Schöffler Leo³ Zsigmond K., Olariu Gy., Schwarcz M., *Anda* J.

1911—12. Mahalesik B., Barboloviciu A., *Bardocz* L., dr. *Csötörtök* Arnold György, Fetzter F., Köhalmi M., Mahalesik T., *Nemes* K., *Neszveda* K., Scheller L., *Vincze* János, *Wieser* István, Zsigmond K., Schwarcz M., *Tamasoiu* Péter (gkel.) *Anda* J., *Bónis* Gyula (zene)

1912—13. Mahalesik B., *Bardocz* L., *Campan* Vazul, dr. *Csötörtök* A., Fetzter F., *Gaberdeen* R., Köhalmi M., *Magyar* Kálmán, Mahalesik T.,⁴ *Nemes* K., *Neszveda* K., Scheller L., *Vevér* Emil, *Vincze* J., *Wieser* I., Zsigmond K., Schwarcz M., *Tamasoiu* P., dr. *Ajtai* Endre, *Anda* J. *Bónis* Gy. (zene).

1913—14. Mahalesik Bónó, *Bardocz* L., *Campan* V.,⁵

1) A rajztanári állást február hónapban elfoglalt Sárossy Ödön, verscizre ment két heti tanítás után. — 2) Felhagyott a tanítással március 1-én 24—1910. Gimn levéltár és 18—1910. — 3) Meghalt Márc. 3-án. — 4) Egy évre szabadságra, majd nyugdíjba ment 491—1912 Helyettesítését az ő fizetésére nevezte ki a rendi főhatóság. — 4) Barboloviciu nyugdíjba ment. Meghalt 1914-ben.

dr. Csötörtök A., Fetzer F., Gaberdeén R., *Khell* István,¹ Komán Andor, Kóhalmi M., Magyar K., *Mániás* Ferencz, Nemes K., Neszveda K., Scheller L., Vevér E., Vincze J., Wieser I., Zsigmond K., Schwarcz M., Tamosoiu P., dr. Ajtai Endre, Anda J.

B) Illetményeik.

Ez intézet tanárai kezdetben erdélyegyházmegyei papok voltak. Ezeknek a fizetése az időben 200—300 forintból állott. Elég nagy összeg ahoz, hogy azon korban tisztességesen meg tudjanak élni. Ha tudjuk azt, hogy abban az időben még az egyetemi tanároknak sem igen volt több fizetésük 300 forintnál, úgy tisztában lehetünk vele, hogy ezen összeg nem volt olyan kicsi, mint amilyennek ma látszik. Akkor szépen meglehett belőle élni. Az anyag, mely az élethez szükséges volt, nagyon alacsony áron volt beszerezhető. Ez az a korszaka hazánkknak, melyben a magyar saját zsirjába fulladt.

Ez a 300 forintos fizetés életben volt 1879-ig ez intézetnél. Közben mint tudjuk, 1848—54-ig, majd 1866.—1879-ig szüneteltek ez iskolában az előadások, éppen a tanári fizetések elégtelensége miatt.

De mennyi idő telt el 1829—1879-ig?!

Az erdélyi egyházmegye papsága 1848. után nem nagyon siet Somlyóra tanári állomásokra. Azelőtt még csak hagyján! Átmeneti állomásnak szívesen vállalták, de mikor a megélhetési viszonyok erősen megváltoztak: nem volt kedve egyiknek sem ős Báthory-várban pihenni ki a tanításból eredő fáradságot. Az 1853. június 20. és 21-én Somlyón időző Haynald Lajos, erdélyi püspök tanulmányi fődirector-nak (az erdélyi és kapcsolt részeken) mi sem tetszett jobban, mint az, hogy a minorita elemi iskolában összesereglett rengeteg növendék had bámulatos pontossággal felelt meg minden kérdésére. Rajta volt tehát, hogy a gimnázium elvállalására is rábirja a rend főnökét. Papsága a 300 forintos fizetésért nem volt hajlandó Bécsbe menni a tanári

1) A Zentára megválasztott, majd visszatért és szabadságra ment Kóhalmi helyettesítette. Gimn. levélt. 481—1913; 494—1913; 635—1913; 8—1914; 19—1914; 23—1914; 118—1914 — Helyettesítése az ő terhére történt.

diploma megszerzéséért. A minorita-rend azonban vállalkozott. S mi lett a fizetésük? 300 forint.¹

Négyen voltak. Ez összevissza 1200 forint. Ebből kellett kosztal, fűtéssel, világítással, takarítással és ruházattal, meg zsebpénzzel ellátni őket. Ennél nagyobb olesójánoskodást tanusítottak a minoriták akkor, mikor az elemi iskolát a nyakukra vették 1744-ben és tanítottak ingyen, majd 50 forintért, azután meg 1784-től kezdve hárman 180 forint összegért, majd 1844-től ugyancsak hárman 300 forintért; 1890-től ketten 300 forintért egész 1913-ig, mikor az egyik legalább 300 koronás államsegélyt kapott.

Szóval 1859-ben még azt a hibát követték el a minoriták, hogy a mindennapi kenyeret megkeresni nem tudó elemi iskolás tanítók mellé még négy tanárt is zuditottak a már majdnem mindenéből kievett rendházra. Áldozatot hozni szép, de ez itt egyenlő volt az öngyilkossággal.

A rendháznak, — mely eredetileg két tagra lőn alapítva, de amely alapítványok 1759. óta, mikor báró Andrássy Ferencz meghalt, nem folytak be, — csak az a kis külsősége maradt, mit a szóbahozott boldog emlékü báró, meg Novákné Erős Mária adtak. Ehhez járult a kis megtakarított összeg, mit a rendtagok a saját szájuktól elvont fillérekből szereztek. Ebből adni a nagylelkűt — korlátoltság volt. 300 forintból nem lehetett rendi tanárokat adni ez időben. S ha igen, úgy azoknak az ösöknek keservesen összetakarított törzsvagyonához kellett hozzányulniok. Amit az alapítványokból megmentettek, azt most áldozatul kellett odadobni a gimnázium elvállalása miatt. Még szobák se voltak a rendházban, ahol a tanárokat el lehetett volna helyezni. Szoba ugyan volt elég, de micsoda állapotban?!...

E bajon, hogy szobához jussanak a rendi tanárok, az erdélyi püspökség aképp segített, hogy 150 forintot adott a lakások rendbehozására.² Ez azonban csöpp volt a tengerben. A rendház erre a rendfőnökhöz fordul segítségért, ki küld ugyan segítséget 100 forintot, de kijelenti, hogy többet nem adhat, gyűjtsenek alamizsnát, hogy restaurálni lehessen a házat³.

Tehát a gimnáziumban való tanításért 300—300 fo-

1)Ezekről bőven van szó a kiadandó: A minoriták a váradi egyházmegye területén című monográfiában. 2) Min. lev. 805. sz. 3) Min. lev. 818. sz.

rintot kaptak a tanárok. A rendház reparációjára adott az erdélyi püspök 150 forintot, a rend 100 forintot. Az első bekezdésre mindjárt ráfizetett a rend a gimnázium elvállalására. Pedig olyan szerzetnél, mint a minoriták, hol az egyes rendházak a tagok munkája után befolyó jövedelmekből tartják fenn magukat, még bizonyos mérvű megtakarításra is kell törekedni, azt meg is valósítani, mert különben nem lehet az utódok neveltetéséről gondoskodni. Ahol az egyházjog szerint megalapított rendház tagjait a tagok minden hozzájárulása nélkül tudja eltartani: ott lehet beszélni áldozathozatalról. De olyan szerzetnél, mint a minoriták, kiknél a tagok után befolyó jövedelem képezi a megélhetésnek az alapját — áldozatot hozni: egyenlő az illető rendház tönkremenésével és a tagok elégedetlenségéből eredő fegyelmetlenséggel, a teljes züllesztéssel.

Az ebben a házban később lejátszódott kellemetlenségek, anyagi és erkölcsi bomlások a rendháznak emez iskolavállalásában lelik magyarázatukat: értem ezalatt nemcsak a gimnáziumot; elsősorban hiba volt már az alapítás éveinek első tizedében az elemi iskola, mely rengeteg terhet rakott a szegény házra, de ellenértéket nem hozott sohasem. Nem volt elég teher az elemi iskola révén; a rend adja a nagylelkűt, és a nálánál ezerszerre gazdagabb erdélyi statust kirántja a bajból a gimnázium elvállalásával.

1200 forint volt tehát négy tanárra, kosztra, ruházatra, világításra, takarításra, fűtésre, mosásra. A gimnázium fűtésére 40 forintot kaptak.¹ Az igazgatónak 50 frt átalánya volt. Ebből tessék megélni, ruházni a tanárokat. Még ez sem volt elég. Hogy valaki tanár lehessen, azért még el kellett, vagy legalább is el kellett volna menni Bécsbe, a képesítővizsgálat megszerzésére. Miből? Ebből a 300 forintos fizetésből? Ha igen, mi marad a háznak kosztolás stb. fejében? Mi marad az egyes tagnak magának? Mi marad az utódok nevelésére?

Ha a rendnek, vagy magának a rendháznak meglett volna a tagok ellátásához szükséges alapítványi összege: még abban az esetben se lett volna szabad ily olcsón belemenni a gimnázium elvállalásába. Miért? Mert a tulságos szerény tanári fizetés mellett föltétlenül a törzstőkékhez kel-

1) L. Minorita levélt. 769. sz. 835. sz. és 256. könyv 245. l.

lett volna hozzányulni. Így azonban, mivel a rend maga szegény, a rendház pedig csak két tagra lőn alapítva és magától az alapítótól kikötött összegek sem folytak be Andrássy Ferencznek 1759-ben bekövetkezett halála óta: — csak pusztulás, a rendház törzstökéinek fölemésztése, a rendnek erejét meghaladó áldozathozatal járhatott e vállalkozás mérészségének nyomában.

A rendház a 200 forintból, mit egy tanártagja után kapott, nem birt az illető társadalmi állásának megfelelő megélhetésről gondoskodni; a rendtag pedig méltán elvárhatta, hogy munkája után eredő jövedelme fejében a ház megadja neki mindazt, mire a rendi viszonyok közt számot és igényt tarthatott. E mellett, mivel azt a rendház képtelen volt előteremteni, jőlehet az alapítványi összegekhez is hozzányult, sőt adósságokat is csinált: a tagnak a ház részére juttatott 200 forinton felül 100 frtja maradt, miből ruháját és társadalmi állásához mért egyéb kiadásainak a terhét kellett fedezenie. Mindez felétlenül a bukásnak, elégedetlenségnek a csiráját hordozta magában kezdettől fogva és nőttön nőtt idővel, mikor megbizonyosodtak, arról, hogy jobbak is lehetnének az állapotok.

Amikor valaki szerzetbe megy, nem jelenti azt, hogy önérzet ne maradjon benne. Munkája után, ezt éreznie kell, annyit mindig elő kell teremteni tudnia, amiből a szerzet neki a megélhetést biztosíthatja. Aki csak azért megy valamely rendbe, hogy ott gondtalan életet biztosítson magának munka nélkül: nem való arra, hogy Isten képmásának és hasonlatosságának tartsa valaki. A tanári pályán működő egyénnek meg legkiváltkép át kell itatva lennie a munka szeretetétől, máskülönben nem lehet példája növendékeinek és nem nyújthat biztosítékot arra nézve, hogy azok a munkát meg is szerethessék, s megszerethessék azért, mert a munka nemesít, de meg azért is, mert a megélhetést biztosítja.

A rendekben működő egyén semmi esetre sem lehet minden önérzetnélkül való lény, aki a készet akarja csak fölfalni; neki éreznie, tudnia kell, hogy az ő munkája még akkor is, ha a legnagyobb életközösség is uralkodik az illető rendben, meghozza annak a rendnek azt, miből a közös- és az egyednek az életét fenn tudja tartani.

Az itten munka azonban nélkülözte ezt a jelleget. Nekik érezniök, tudniok kellett, hogy az ő munkájuk nem elegendő arra, hogy abból állásukhoz mértén a legnagyobb-mérvű igénymegtagadás mellett is előleghessen teremteni mindazt, mit méltán elvárhat az, ki dolgozik. S így nem csoda, ha mindjárt működésük első éveiben folyamodással élnek az erdélyi püspökhöz, a kormányhoz, hogy sértett önérzetükön a csorbát kiköszörüljék. 400 frt volt vágyaik netovábbja a 300 frt helyett. Ezt bizony napszámban is megke-reshették volna és nem kellett volna ifjuságukat tanulással eltölteniök, férfiúi éveiket a dohos iskolatermekben elszenvedniök.

Tehát 400 frtos fizetést kértek! S mi volt a felelet? Nincs rá alap. Nincsen pénz. Mi lett volna a felelet? Ugy nincs tanítás sem! S nem így történt. Küzködtek, kinlód-tak, eltűrték még azt is, hogy ezt a garasos fizetésüket is megadóztassa a kormány¹ A ház is megfizette a jövedelme után az adót, a tagok is. Egy rókáról két bõr. A ház jövedelme tulajdonképpen eme szegényes tanári fizetésekből és a 3 elemi iskolai tanítónak kijáró 315 frtból, összesen 1515 forintból állott.

Ez már adó alá esett, s ezenkívül az egyesek fizetése. Ez volt a szent méltányosság! S mit eme rendházon nem pusztítottak el a rossz fizetők, kik az alapítványi tőkéket és kamatokat megvonták, vagy kölcsönvétel után megbuktak; azt tönkretette a tanárok és tanítók rossz fizetése, főkép a tanári állások elvállalása.

Ő miattuk első intrádára a szobákat kellett lakhatókká tenni. Pénz nem volt. Az erdélyi püspök adott 150 frtot, a rend 100 frtot. De ez megsem kottyant. A rendház egyéb helyiségei is igényeltek reparációt. Mit volt mit tenni: hozzá kellett nyulni az alapokhoz. S mi ez ideig nem történt meg: a rendház szerteszét fekvő 68 holdnyi dirib-darab földjeit is bérbe kellett adni. Azért tartani házfönököt, hogy az még az ő személyének sem eleget termő gazdasággal vesződjék, nem is számítva a cseléd mizeriákat — nem fizette ki magát. A házfönöknek a házfönöki teendők mellett még egy elemi osztály vezetését is el kellett vállalni, hogy olcsóbban kijöjjenek.

Eme bérletből perek támadnak, ebből tehát nem hogy

1) Min. levélt. 809. sz.

haszon nincsen, hanem a tanítással foglalkozó rendtagok munkája után befolyó jövedelmek egyrésze is utánari, amennyiben egymásután csinál adósságot a ház; a tanárok felírnak a kormányhoz fizetésjavításért, s ez avval felel, hogy átveszi a gimnáziumi alapokat,¹ azok kamata nem elég a tanárok fizetésére, más segítséget a kormány nem tud, nem is akar adni, s mikor a tanárok továbbra is a 400 forintos fizetés mellett kardoskodnak: a kormány avval felel, hogy becsukolja az iskolát, addig, míg az alapok kinövik magukat oly nagyra, hogy abból a tanárok 400—400 forintos fizetése kikerüljön.²

Mielőtt erre a lépésre határozta magát Öfelsége kormánya, kérdést intézett még a bezárást megelőző évben; mily feltétel mellett adna a rendi kormány hat tanárt. Ez okulva az 1859-iki hibán, mikor 300 forintért adott tanárt, felhozza: hogy a gimnázium épülete távol van a rendháztól, ha hat tanárt kell beállítani az eddigi négy helyett, még két szobát kell rendbehozni, sőt kamarát is kell építeni az esetben, ami 650 forint kiadást jelent, a tanárok fizetése pedig 400 forintnál kevesebb nem lehet.³

A magas kormány nemcsak hogy a hat tanárnak, de még a négy tanár után se tudott fejenként 400 forintot adni s így 1866-ban kijelentette, hogy a rend helyezze el ideiglenesen másutt az embereit, míg az összeg akkorára növi ki magát, hogy abból fejenként 400 forintos fizetéssel megint meg lehessen majd nyitni az intézetet. Természetes, hogy csak az lehetett a vége eme vakmerő, meggondolatlan 300 forintos vállalkozásnak.

A rendház maga ez idő alatt 1859—66-ig, míg a gim-

1) Min. levélt. 860. sz. — 2) Min. levélt. 25. l. könyv 50 old. Pro statu notitiae sumptae sunt litterae ab Excelso Ltt. Hungarico ad officium Ministeriale directae, quibus provincia nostra in defectu fundi ad solvendo professores necessarii in gymnasio a doctione ad tempus relevatur, donec fundus in tantum accrevit, unde ad normam gymnasiolorum aliorum sex professores solvi queant. — 3) Min. levélt. 25. könyv. 41 l. 1865. aug. 15. Lectae sunt litterae Cae. Cons. Regii, quibus ab officio ministeriali petitur resolutio: quibus sub condicionibus et quando foret in statu provincia gymnasium Somlyoviense 6 professoribus providere. Quoniam Rtia loci longinquitate, a gymnasio disiungitur, quo professores dietim iterfacere obligati, quod vestimenta, quae cauto usu magis lacerantur, maioribus egeant expensis. Horsum accedit, quod ante omnia de duorum professorum habitaculo sollicitandum sit. Duo cubilia, deinde camera et nova camera exstruenda ergo 650 fl. requirantur, Annua ergo professorum solutio elevatur ad 400 florenorum.

názium első ízben a kezén volt; a szenvedések egész Golgotháját volt kénytelen elviselni. A szegénységnek már nem is nevezhető nyomorból eredő elégedetlenség, fegyelmetlenség napirenden volt.

Ez időben, még mielőtt a gimnáziumot elvállalta a rend, mindama plébániák, melyeket ősidőktől fogva adminisztráltak a somlyói minoriták, hol ideiglenesen, hol állandó megbizatással:¹ egytől-egyig kicsusztak a rend kezéből. A rend betöltötte azt a nagy missióját, melyért báró Andrássy 1731-ben letelepítette. A rendház buzgósa következtében a róm. kath. anyaszentegyház a megyében nemhogy végleg ki nem pusztult, hanem megerősödött, s a mint egy-egy helyen a hívő kath. lelkek száma emelkedett: az egyházmegye kötelességének ismerte, hogy a meghódított terület védőszárnyai alá vétessék. Ami egészen természetes. Ezáltal a rendház szabad kezet nyert másutt terjeszteni az igaz Isten tiszteletét és nem volt a már egyházmegyei főhatóság alá vett területhez kötve.

A minorita-rendnek Somlyón való letelepülése az időben töténeti szükségesség volt. Ha nem teszik be a lábukat a megyébe: a kath. egyház a kath. papságnak megadása miatt nem tud lábra állani e megye területén. Voltak ugyan szét-szórva katolikusok, de Kárásztelket és Tasnádot kivéve oly csekély számmal, hogy azok kedvéért a kanoni törvény szerint életképes curatiát, vagy plébániát nem lehetett felállítani. Itt csak valamely rend segíthetett. S hogy épen a minoriták, azt érthetővé teszi az a kevéssel beérésük, mit más rendnél hasztalanul keresünk.

Egy monografia keretén talán beszámolhatok majd külön, hogy megmutassam, milyen kevéssel érték be e rend tagjai.

Somlyón pl. letelepedtek, holott még házuk se volt. Az összes ingatlanuk ama három pusztá telekből állott, melyet báró Andrássy adott nekik. Az egyik a mostani Neszveda János ur lakta bérházacska terület, a másik a Csillag Mihály lakta terület, a harmadik a mostani csendőrlaktanyai telek. És a minoriták letelepedtek. Azt se tudták, kapnak-e még valamit. A kánoni szabványokkal ellenkezik ugyan ez

1) Erről A minoriták a nagyváradi egyházmegye területén címmel kiadandó monografiában lesz szó.

az alapítási eljárás, s így más rend nem is ment volna bele, a minoriták azonban vállalkoztak. Ők Szt. Ferencben bíztak, ki azt ígérte fiainak: Mig a világon két kenyér lesz, egyik az ő fiaié lesz. Ebben bizakodva vágtak neki, nem törődve a jövővel, tudták, hogy éhen nem kell meghalniok. Más rend más feltételeket is kötött volna. Ezért volt történeti szükségesség a *minoriták* letelepülése Somlyón.

Miért *Somlyón*? Egyszerű a magyarázata. Minden ut Rómába vezet. Itt meg úgy volt, hogy minden ut Somlyóra és Somlyón vezetett keresztül.¹ Erdély és Magyarország között a vasutak előtti időben Somlyón volt a keresztut Csucsá, Somlyó, Széplak, Margitta és Debreczen felé. Valamint a Csucsá—Nagykároly felé vezető ut volt az összekötő kapocs az északi és délkeleti részek között. Így ez a hely volt Istentől kijelölve a nagy misió, a kath. vallásnak eme részekben való hirdetésének a betöltésére.

Somlyón lüktetett a szíve az egész nagy környéknek. Így csak Isten rendelése és Andrássy bölcs belátása volt az, hogy a minoriták éppen Somlyón telepedtek le és nem másutt.

Mikor aztán Andrássy 1738-ban két tagra évi 40 magyar forintot, 100 véka buza és 60 veder bor alapítványt tesz² és ráadásul a perecseni 5 sessio birtokot is átaladja: a rendnek a megélhetését biztosítja ugyan, de más rendet nem talált volna, mely ily olcsó áron kösse le magát valamely helyhez. Ők azonban boldogok, megelégedettek voltak. Akárcsak övéké lett volna az egész világ. Az övéké is volt, de csak egy kis része: Szilágy, illetve Krasznamegye és Biharmegye egy jókora területe, melyet alamizsnagyűjtéssel bekalandozhattak. Így, ilyen kevés igények mellett csak is a minoriták telepedhettek itt meg. Mi célból? Hogy Isten ígését hirdessék. Vallási szempontból föltétlenül történeti szükségességet képezett a minoriták letelepülése Somlyón.

Szükség volt arra *nemzeti* szempontból is.

A megye jó része református vallását tekintve. Nemzeti szempontból nem eshetnek kifogás alá sohasem. A magyarságért a katolikus és református magyar egyaránt eleget küzdött, szenvedett. Ha tehát az akkor szerteszétszórt né-

1) L. Az első szálloda Szilágysomlyóu című tárcát a »Szilágysomlyó« 1914. évi 16. 17. sz. — 2) 1759-től sohasé fizettek az utódai,

hány katolikus a protestántizmus ölébe veti magát, vallási szempontból veszteség, de nemzeti szempontból esetleg egy az eredmény. A megye jó része azonban román nemzetiségű magyar lakos. Mi lesz akkor, ha a magyar katolikusság nem a magyar protestantizmusnak, hanem a románságnak dobja magát oda?

Szertartásai eltérése mellett egy a román nemzetiségű görög szertartású római katolikus vallás, a latin szertartású róm. kath. vallással. Egy a pápa, egy és ugyanazok a szentségek, stb. Mindez föltétlenül azt idézte volna elő, hogy a magyar katolikusság, ha vallásához hű akar maradni: a románsághoz csatlakozik, s ott a románság amugy is nagy fölszívó erején kívül még a vallással is utat tört volna a magyar katolikusok elrománosításába. Hogy az illető helységek katolikusai nem lennének magyarok, illetve magyar nyelvűek, azt bővebben nem kell talán bizonyítani.

A minoriták Somlyón való letelepülése történeti szükségesség volt vallási és nemzeti szempontból egyaránt.

Mert nem az lett a vége, hogy a magyar katolikusság elrománosodott. Ellenkezőleg. A románok voltak kénytelenek megtanulni magyarul. Hogyan? A rendház nem elégedett meg azzal, hogy a felnőtteknek hirdesse az Isten ígését és ezáltal azokat a katholicizmusnak megtartsa. Neki a kicsinyek kellettek. S miféle kicsinyek? A katolikusok talán csak? Szó sincs róla! Valláskülönbség nélkül. S jöttek-e tehát? Nagyon is! Miért? Mert nem volt az egész megyében iskola.¹ Még 1778-ban is csak vagy 23 iskola van az akkori váradi főigazgató 6—7 vármegyére kiterjedő területén. S nem ám középiskolák. Hanem elemiek. Menynyi lehetett 1744-ben, mikor még nem is volt rendezve a tanügy? Hisz csak 1777-ben lép életbe a Ratio educationis. A minorita iskolának nem volt mása az időben messze földön. Volt abban mindenféle vallású és nyelvű tanuló még Csikmegyéből is. Ez iskola megint mint történeti szükségesség lép fel. A román azért keresi fel, mert katolikusok a tanerői, a reformátusok meg azért, mert magyarok. Így használt ez iskola mint vallási és nemzeti intézet többet akármilyen predikációnál.

1) Az időben Zilah Középszolnok, Szilágysomlyó pedig Krasznamegye székhelye.

A míg a rendház sokszor 10-re menő tagjai hol Tasnádon, Élesden, Zilahon, hol Krasznán, Göresönben, Ilosván ütik fel sátorfájukat, hogy a vallással a nemzeti ügyet is szolgálják: addig az iskola Somlyón egymaga hinti el a vallás, tudomány és nemzeti eszme termékenyítő magjait a még fogékony gyermekgyermek lélekbe.

S mikor vallásilag már rendben jönnek az egyes helyiségek, mikor az egyházmegyei főhatóság elérkezettnek látja az időt, hogy azokat védőszárnyai alá vegye: megint mint történeti szükségesség lép föl a gimnáziumnak a rend részéről való átvétele. Pénzalap nincsen, amiből a magasabb igényekkel föllépő tanárokat fizetni lehessen: így megint a rendháznak kell áldozatot hozni, hogy a kultúra csorbát ne szenvedjen. S ha egy időre 1866—1879-ig kénytelen is volt feladni a rendház ezt a teret az adósságbavaló jutás miatt, mit e nagy áldozat idézett elő, hogy a gimnáziumot elvállalta: úgy újra és újra fel kell vennie az elejtett fonalat a nemzeti kultúra terén és teszi is, tagjainak legnagyobb-foku lemondása árán és tennie kell mindaddig, míg rendezett viszonyok születnek a hazai tanügy terén.¹ Ez időben, értem 1879-ben, a minoriták itteni fenmaradása még mindig történeti szükségesség vallási, nemzeti és kulturális, meg gazdasági szempontból egyaránt. Tagjai e rendnek toleránsok, fölkeresheti az intézetüket valláskülönbség nélkül bárki is, míg ha más viszonyok lépnek vala föl, félő, hogy e téren erős visszahatás lett volna érezhető. Így egyik rész azért járhat oda, mert katolikusok a minoriták, a másik rész meg azért, mert magyarok.

A történeti szükségesség eme láncolatában a rend, ha egyik téren veszít is valamit akár az anyagi, akár a szellemi téren: ez nem jelent veszteséget, keres magának másutt tért és munkakört. S a míg el nem jő az idő, melyben vagy saját erőtlenségénél fogva, vagy más külokok ráhatása következtében el nem ejti a neki szánt szerepet: addig mint tettekkel tényező kell, hogy működjék e vidéken akár a vallás, akár a nemzeti eszme ápolása, avagy a kultúra terjesztése terén. Hogy hány embert vitt a rendnek emez ál-

1) Ma már ott vagyunk és a rend be is töltötte ezt az átmeneti missiót. Mehet másfelé.

dozatra való készsége és az Istentől való küldetése idő előtt a sirba: az ég a megmondhatója és a minorita naplók.

1866-ban bezárulnak a gimnázium kapui, a tanárok kezükbe veszik a vándorbotot és mennek ki erre, ki arra, a jövőnek minden biztosítéka nélkül. A gimnáziumi alapokat átveszi a kormány kamatozás céljából, hogy annyira nőjjék ki magokat, hogy abból hat tanárnak legalább 400 frtos fizetést lehessen biztosítani.

A várost ért eme csapáson felül még az a kellemettség is hozzájárult rá 10—11 év múlva, hogy a megyét központi voltából kibillentették. Minden esetre nagy baj volt a városra, a rendháza is. A város, hogy némi kárpótlást kapjon ama veszteségért, mely a közigazgatásnak Zilahra való átköltöztetésével érte: mozgolódní kezdett a gimnázimért. Ekkor megtörtént az a hallatlan eset, hogy a rend főnöke olyan szerződést köt a várossal, mely szerint mindenkor ad 400 frtért tanárokat. Ez volt 1879-ben.

A rendház átalakítása ez alkalommal 344 o. é. frtba került.¹ Kezdődik a régi nóta az adósságesinálással.² A rendháznak szerteszét fekvő földei az időjárás miatt nem termettek másfél szemet. A tanítók után befolyó 300 frt egynek az eltartására sem volt elég, annál kevésbbé hároménak. A rend megint a gimnáziummal kísérletezett abban a reményben, hogy a 400 frtos fizetésekből a háznak járó 200 forintokból helyrebillenti a háznak megingott megélhetési egyensúlyát. Ribianszkyt, a házfőnököt teszik felelőssé eme bajokért, pedig csak csoda segíthetett itten. Helyét Szepessy Péter veszi át, majd meg a testileg tulkövér Andrassy Gergely, ki a rendházban és külsőségeken érezhető hiányokat a tanároktól befolyó 200—200 frtból akarja jó karba hozni. Ez által meg az ellátásban van hiány. S mikor többszörös kérésre se javulnak az állapotok az ellátás körül: a rendházon kívül vesznek kö-z-öt a tanárok. Itt van a fegyelmetlenség nonplusultrája. S mikor szegény öreg Andrassy lemond a házfőnökségről, a fenti fegyelmetlenség indítványozóját, Hassák Vidort bizzák meg a ház vezetésével. A nyomor tűrhetetlen. A rend egymásután küld 100—100 frtot, uj, meg uj házfőnököt, ki tájékozódván,

1) L. Min. levélt. 1029. sz. — 2) Min. levélt. 1042. sz.

inkább kilép, hogysem oly helyen házfőnökösködjék. Ráadásul a rajztanár, Barathy Mihály, — ki mint világi ember és vallására nézve református teljesített eddig itt szolgálatot, Temesvárra nyert kinevezést — is eltávozott.¹ E miatt surlódás támadt a polgármester és a rendház között. A város nem volt hajlandó pályázatot hirdetni, hanem azt kívánta, hogy a tanárok magok közt osszák föl a rajztanár óráit, mert a szerződés értelmében a rend tartozik ellátni a gimnáziumot tanárokkal. Ez a surlódás huzódott továbbra is.² Minek végre is az lett a vége, hogy a rendfőnök, akkoriban Berényi Gedeon felmondta a várossal kötött szerződést.³

Ez időben az 1883-iki középiskolai törvényt, a tanári oklevelek megszerzése tekintetében kegyetlenül hajtják végre. A rend olesó munkaerőt adott mindig, magának nem volt vagyona, tanár és tanítótagjaira ráfizetett, a képesítő vizsgákat megszereztetni velük nem állt módjában, s ha igen, úgy az állam, mint szegény emberekkel nagyon könnyen elbánhatott velük. Itt van ma is Mahalsik Bónó, Fetzner Ferenc és a már pihenőben, — nem nyugdíjban, mert az nincs — levő Mahalsik Titusz, kik vagy 5-6 társukkal már akkor okleveles emberek voltak és mit csinált a szegény 200 frtos fizetéses állásban levő tanárookra utazó akkori minden igazságot lábbal taposó kormány? Eltette onnan, holott Klamarik, a középiskolai ügyosztály vezetője megígérte, hogy a vizsgázott tanárok biztosan alkalmaztatni fognak államosítás esetén.⁴ Nem akarom a rendfőnök erre vonatkozó leiratát citálni.⁵ Hivatkozom csak a minorita diariumban található Tapody Tamás által leirtakra:⁶ A rendfőnök elpanaszolja, hogy a V. K. M. a miskolci gimnáziumtól a rendi tanárokat visszarendelni rendelte. (A nagybányaitól is.) Nem tudni, miféle előzmény eredményeztette a V. K. M. ezen nagy kihatású lépéseit. Annyi bizonyos, hogy a Rendfőnök urnak azon vigasztaló szavaival: hogy bizzunk az Istenben és Szt. Ferencz Atyánkban, be nem érhetjük . . . annyival is inkább, mert a nagybányai gimnázium államosításán maguk a városiak törlik a fejüket . . . a szilágyssomlyóiról maga a

1) L. Min. irattár C. könyv 1863-tól. 1885. szept. 1. adat és szept. 17.

2) L. C. könyv 1885. okt. 6. — 3) Min. lev. 1107. sz. és C. k. 1886. jan. 18.

4) Min. lev. 1116. sz. — 5) Min. lev. 1113. sz. — 6) C. Könyv 1886. febr. 8.

rendünk kormányja mondott le. Hát így micsoda jövője lesz a rendi tanároknak? Májusban itt járt Klamarik és államségélyt helyezett kilátásba, ha reáliskolává alakul át az iskola.¹ Junius 12-én Páll Sándor főigazgató sürgeti, miképen nyílik meg a gimnázium a következő évben; a rendfőnök azt írja, nem ad tanárt.

Micsoda jövő várt e sokat megkinzott férfiakra?!

Mikor egy egész csomó embernek a jövő existenciája bizonytalanná válik, amilyené tette azt az e korszakban fellépő hirhedt szabadelvű uralom, mely Klamarik János miniszteri tanácsos, akkori középiskolai ügyosztályvezetővel a minoriták ellen osztracismussal lépett föl, midőn a nagybányai gimnáziumtól eltávolították e rend tanárait, bár több mint fele okleveles volt, midőn Miskolcra is lemondatták a rendet, sőt Kézdivásárhelyről is rossz szelek fujtak, a somlyói gimnáziumról pedig maga a rend mondott le: ezt szem előtt tartva, nem lehet csodálkozni, ha az itteni 400 frtos fizetéssel agyonfacsart tanárok egyike megőrül,² a másik elégedetlenkedik, a harmadik buskomorságba esik s csakis anyjának szerető gondozása alatt nyeri vissza újra egészségét. Így nem lehet csodálkozni, ha az akkori diariumíró Tapody feljajdult: Hát így micsoda rendeltetése, jövője lesz a rendi tanárainknak! Egyedül Tapody, — kinek a zene és ének terén nagy érdemei vannak a városban, ki ujságot is szerkesztett, kinek menedéket nyújtottak a muzsák — menekült meg az általános pusztulásból. Junius 10-én jelent meg: Báthory árnya című 5 iv terjedelmű költői műve, mely a zene-, ének és ujságszerkesztés mellett megmaradt idejét lefoglalta. Különben ő is úgy járt volna, mint a nyomortól agyonsajtott testvérei, kik megőrültek, buskomorságba estek, vagy mivel paupertas maxima meretrix, kiesapongásban, erkölcsi züllésben találtak menedéket és véget. De Tapody is belátta, hogy a rendi tanárookra rossz sor vár, épen azért július 24-én³ 1886-ban, mivel erélyes fellépése által sok félreértésre adott alkalmat: a tanári pályától eltérni kívánt, mivel arra (t. i. a tanári pályára) köd készül borulni. Ujoncmesterré választatta magát az ez évi nagygyűlésen. Bucsuzni visszajön. Mike Istvántól vesz

1) Min. G. könyv. 1886. május. — 2) Min. iratt. G. k. 1886. jun. 15. — 3) Diarium G. könyv.

nehéz szívvel bucsut 1886. aug. 12-én. Másnap érkezik a rendházba Csák Alajos Cirjék.

Tudjuk, hogy már 1885-ben a tanév elején baj volt a rajztanári állás betöltése miatt. A rendfőnök végre is arra határozta el magát, hogy a szerződést a városnak fölmondja. Mikor június 12-én¹ a főigazgató a következő tanév megnyitását illetőleg tesz kérdést: a rendfőnök ragaszkodik az álláspontjához. Erre jun. 21-én² a városi hatóság tudomásul vevén, hogy a rend nem akar tanítani, kimondja, hogy *100 frt tandíri fizetésjavítás esetében*, ha a rendfőnök megmarad ezen határozata mellett, akkor a városi ügyész a renddel szerződés megszegés miatt pert kezdjen és addig is, míg el nem dől, a rend terhére 700—800 frtos pályázatot hirdessen. Ez azonban jul. 25-ig elhalasztatott a rendi nagygyűlésig.

Az iskola megnyilott. A rend elküldte a fenti tanári listában szereplő tanárokat. Rajztanár is került Szentimrei István személyében,³ ki szintén a rezidenciában kapott szállást.

A fizetés ettől fogva 1886—1890-ig 500 frt.

Csák, e nagyreményekre jogosító férfiú arra volt hivatva, hogy mint igazgató és házfőnök rendet teremtsen. De a rendben élő szegénység őt is megőrlötte. Pedig friss erők vették őt körül. Kiki tehetsége szerint a legjobbat produkálta. Ő maga jár elől, hol szónokra van szükség. Báthory István 300-ados évfordulóján magával ragadja a hallgatóságát. De a nagy szegénységgel ő se tudott megbirkózni. E mellett a segitőtársai azt a hiányt is nagyon a szívükre vették, hogy gimnáziumi növendékeiknek mindig másfelé kellett menniök az államérvényes bizonyítvány megszerzése céljából. A rendfőnök is érzi ezt, azért a következő irással fordul⁴ a váradi püspökhöz:

Nagyméltóságu és ftlendő ur! Kegyelmes uram! Az 1888-iki iskolai év immár végéhez közeledik, és dacára, hogy minden egyházi és politikus tényező közbelépett: szilágyosomlyói gimnáziumunk nyilvánossági joga még mindig elhatározás alatt áll, noha kifogástalan tanári kar működik ottan. Engedje meg Nméltóságod, hogy hódolatteljes tisztelettel és bizalommal kérjem fel főpásztori közbenjárását,

1) Diarium 1886. — 2) L. Diarium C. könyv 1886. jun. 21. — 3) Diarium 1886. szept. 22. — 4) Min. levélt. 1144. sz.

mert a további bizonytalanság kiöli belőlem is, tanáraimból is az erőt és munkakedvet, bizalom hiányában nem igen lehet dolgozni. Most telik le rendfőnökségem három évi ciklusa, mondhatom Kegyelmes uram, hogy nagyon boldognak érezném magamat, ha káptalanunknak azt jelenthetném, Szilágyssomlyó visszanyerte nyilvánossági jogát. Engedje remélnem, hogy Nméltóságod kegyessége megteszi közbenjárását érettünk, kik nagy kegyességéért semmi munkát és fáradságot nem fogunk ismerni. 1889. ápr. 29. Jánosy Dömjén.

A váradi püspök, dr. Schlauch Lőrincz május 1-én fellel és kilátásba helyezi, hogy legalább arra az évre kapja meg az intézet a nyilvánosságot.

Szegény rendfőnök, miután már minden forumot végigjárt, mint látjuk, a váradi püspököt is fölkéri közbenjáróul, hogy rendtársait szegényes dotációjuk mellett, legalább avval a tudattal nyugtassa meg, hogy államérvényes bizonyítványt osztogathatnak. 1888. áprilisben is tett már kísérletet Jánosy és a diariumíró azt mondja: Majd meglátjuk, milyen eredménye lesz a folyamodásnak. Ugyanez év aug. 17-én Csák és Trusza ment el Schlauch püspökhöz. Mikor aztán 1890. május 19-én a püspök Somlyóra jött, fogadtatása rendkívül fényes volt. Somlyó önmagát multa felül. Május 23-án eljött Jánosy rendfőnök is, a gimnáziumnak átvételéről formasierinti nyilatkozatot adott a püspök, mire május 25-én nagy diszebed volt a színházban. A püspököt és rendfőnököt hosszú kocsisor kíséri ki. Május 31-én Schlauch Lőrincet a város diszpolgárrá avatja.

Ekkor a tanári kar fizetését a *püspök 500 frtról fölemeli 700 frtra.*

A rendház a fölemelt fizetéssel sem tud prosperálni. Csák igazgató helyét Mahalsik Bónó foglalja el, ki 1890-ben jött ide Fetzter Ferenczel együtt Nagybányáról, honnan, bár vizsgázott emberek voltak, az államosításkor eltávolították őket és olyan civileket alkalmaztak, kik közül egyik-másiknak csak alapvizsgálja volt. Mikor az új házfőnök és igazgató megtartja első házi gyűlését, azt konstatálja, hogy a ház az utolsó 10 esztendő alatt 3428 frt törzsvagyont és 1650 frt rendi segílyt költött el.

Csak a vak nem látja, hogy a minorita rend az itteni gimnáziumra, no meg az elemire hatalmasan ráfizetett.

Erre fizetésjavítást kérnek 1893. január 17-én,¹ az azonban váratott magára. Ez időben a 700 frtos fizetés, melyből 300 frtot kapott a ház eltartás fejében, már olyan kicsi volt, hogy lehetetlenség volt abból megélni. A direktor-házfőnök lemond hivataláról², mit a többi tag is meg akar tenni és a rendfőnök csak az engedelmességre hivatkozva, tudja őket helybenmarasztalni. Hogy milyen nyomoruságot éltek át ez időben, mikor még a szőlőjük is tönkrement, itt leírni nagyon hosszú lenne. Az akkori diariumiró az 1893-ik esztendő végén ezt írja: Egy-egy sóhaj hallatszik, mintha csak azt kérdezné, vajjon van-e még a világon olyan rendház, mely szoliditás tekintetében kiállja a versenyt a szilágyosomlyóival? A kedélyhangulat e hónapban nyomott volt, mit csodálni nem lehet; a rend munkabíró tagjai koncentralva vannak itt, hogy keresetükkel a rendház anyagi viszonyait rendbehozzák, s mi ezért a jutalom? Nélkülözés s reménynélküli jövő. Vendég nem hiható meg, mert a szegénység nagy akadály. Adósságra pedig vendégségeket adni nem vezet jóra. S minthogy csak kis mértékben mutatkoznak az elégedetlenség jelei: úgy következtetni lehet, hogy e család jobb sorsra volna érdemes. Így ír a napló-iró, ki pedig nem más mint a házfőnök-direktor: Mahalecsik Bónó. Csakis ily nemes gondolkozásu férfiú tarthatta együtt e ház tagjait és a gimnázium tanárait.

Nem csodálom, hogy az igazgató-házfőnök reménynélküli jövőnek tekinti ez időben mindnyájok életét. Ez időben, alakul meg az országos tanári nyugdíj. Ők is beszeretnének jutni. Ez ügyben irnak a rendfőnökhöz.

³Nagyságos, s Ftelendő Rendfőnök ur! A vallás- s közoktatásügyi Miniszter ő Nagyméltósága nyugdíjintézetet akar létesíteni a felekezeti és azon középiskolai tanárok részére, kiknek eddig nyugdíjra igényük nem volt. Ezen nyugdíjalap létesítéséhez az intézetfenntartóktól kívánja a tanárok fizetésének 5%-át évenként, a tanulóktól 3 frtot évenként és a tanároktól fizetésök 3%-át egyszersmindenkorra befizetni. Tankerületünk Főigazgatója e nyugdíjalap létesítéséhez a tervet hozzám küldötte azon meghagyással, hogy az intézet fenntartójától szerezzem be a határozott nyilatkozatot,

1) Jegyzőkönyv. — 2) Min. levélt. 1199. sz. — 3) Gimn. levélt. 198. 1893.

hogy a szilágysomlyói gimnáziumot kívánja-e fölvétetni az említett nyugdíjintézetbe és e választ szept. 25-ig terjesszem fel. E választ a helybeli esperes ur útján, kivel a tervet és a főigazgatói leiratot dr. Schlauch Lőrincz bíboros püspök urhoz felterjesztettem, kikérettem. A tanári testület óhaja s kérése az volna, kegyeskedjék Nagyságod a mellékelt folyamodványunkat a bíboros kegyuraságunkhoz pártolólag fölterjeszteni, megkérve őt, hogy ezen ügyet fölkarolni és ismert bőkezűségével ezen áldozatot meghozni kegyeskedjék. Szilágysomlyó, 1893. szept. 15. M. B.

¹A főigazgatói leirat kérdést tartalmazott, vajjon a gymn. főnntartója be akarja-e vétetni az intézetet a nyugdíj-egyesületbe. Az igazgató e főigazgatói leiratot a váradi püspökséghez küldötte, honnan csak ez a válasz érkezett.

Nt. Esp. Pléb. bizotts. Elnök ur! Az ottani gimnázium t. tanári személyzetének f. hó 15-én 212. sz. a. közve-tített abbeli kérelmét, hogy a középiskolák országos nyugdíj-intézetébe való fölvételükhöz mint intézetfenntartó hozzájárulásomat nyilatkoztassam ki, egyáltalában nem teljesíthetem, aminthogy a vall. és közokt. m. kir. Miniszteriumtól közvetlenül vett ebbeli felhívásra már előzőleg ilyen irányban határoztam.

Ugyanis eltekintve attól, hogy a kérdéses nyugdíjtervezetnek a szerzetes rendekre vélt kiterjesztése a dolog természeténél fogva kizártnak mondható, mert a rendtagok, mint elsősorban az illetékes rendkormány fennhatósága alatt állók a rendfőnök rendelkezéséhez képest a tanároskodástól el is vonhatók, amint éppen a gimnáziumnál csak nem rég volt egy ilyen eset, tehát *alig volna reménye, hogy az intézetnél a teljes, vagy részleges nyugdíj elnyerhetéséhez kívánt szolgálati időt elérje*: a szilágysomlyói gimnázium véglegesen rendezve és a nagyváradi lat. szert. püspökség kegyurasága alá ma sincsen átvéve, miután a vall. és közokt. m. kir. miniszterium nemcsak a végleges átvételt megelőző körülmények tisztázása iránt tett felterjesztésemre mai napig sem nyilatkozott, hanem már azért sem vehető a nyugdíjtervezetnél számításba, mivel nyilvánossági joga még mindig csak időhöz van kötve.

1) Gimn. levélt. 169—1893.

Végül úgy a t. rendtagokra, mint tanárookra, mint az intézetfenntartó püspökségre ezen újabb és jelentékeny teher elvállalását nem tartanám elfogadhatónak. Egyébként atyai és főpásztori áldásomat adva, maradok Nagyvárad, 1893. szept. 19. Lőrincz mp. biboros-püspök.

Elestek tehát ez intézet tanárai az országos nyugdíjtól is. Jelenük nem volt. Mert 400 frtjokból ruházkodniok is kellett. A takarítás s mi egyéb szintén az egyesekre háramlott. Jövőjük meg a nyugdíjba való bejutás megtagadása révén kietlen lett. Jó volt annak, ki dolgozni tudott, de jaj annak, ki kidőlt a sorból. Még jó volt, ha meghalt, ha nem, úgy 40—60 frtos ruhapénz mellett tengethette életét. Ezt is csak a század vége felé rendezték. Amennyiben a rend saját kebelén belül a tagok 3°/_o megadóztatása mellett 1898-tól fogva évi 120 korona kegydíjat helyezett egynek kilátásba.¹ Az itteni rendház tagjai, a tanárok és tanítók is fáztak a belépéstől, mert a 80-as években is volt egy cassa nemonis című rendi segélyalap és a nevének megfelelő sorsra jutott. A somlyói tanárok bizalmatlanok voltak szóval az 1898-ban életbe lépett Rendi segélyalappal szemben, mert nem látták eléggé biztosítva a fölöttes egyházi, vagy állami ellenőrzés nélkül. Ez a segélyalap különben előfutára az 1905-ben megalakult Rendi nyugdíjnak, mely a tagok 4°/_o megadóztatása után 30 évi szolgálat és befizetés után 1000 koronás nyugdíjat szán egy-egy tagnak. Ilyen körülmények között nem lehet csodálni, ha a meglevő állapotokkal nincsenek egészen megelégedve.

Mikor az intézet állandó nyilvánosságát megnyerte, a tanárok magától értetődőleg a gimnázium biztosítása, esetleg kifejlesztése mellett minden követ megmozgattak. Így remélhettek javulást. Schöffner tornavizsgát, Mahalsik Titusz a már meglevő diplomája mellett fölöstárgyból is tesz vizsgát, csak azért, hogy a tanárokon ne muljék a fejlesztés. Csák rendfőnök Ugronnal, miniszterekkel tárgyal 1899-ben,² hogy a bizonytalan helyzetnek véget vessen. „Ha nem lesz megoldás a rend tagjait a kantai, esetleg a marosvásárhelyi középiskolákban rendes nyugdíjas állomásokra jobb évi dotáció mellett helyezem el.“ A rendezés elmaradt. Az

1) Min. levélt. 1355., 1359. és 1361. sz. — 2) Min. levélt. dec. 21-iki adat.

intézet tanárai amellet, hogy napszámoshoz illő fizetésben részesültek, még azt se tudták, hogy a biboros-püspök esetleges halála után maradhatnak-e, nem-e. Így telik el az 1900-ik esztendő, anélkül, hogy fizetésükben javulás, az intézet véglegesítésében valami változás állott volna elő.

1901-ben a rendfőnök a következő leiratot intézte a somlyói házhoz:¹ Pénteken voltam dr. Schlauch őeminenciájánál, aki igen szívélyesen fogadott. Félóra hosszáig beszélgettünk a somlyói gimnázium ügyéről. Őeminenciája a legjobb indulattal és szeretettel van eltelve a minoriták iránt. A gimnázium ügye nem alszik a kezében. Főtörökvése most az alapot a cultus-kormány kezéből kivenni, s ez irányban folyik is a tárgyalás. A közel jövőben dr. Fináczyt, ki a legjobb indulatot tanusította az ügy iránt, kinevezik egyetemi tanárnak, hogy ki jön utána, nem tudja őeminenciája, de a tárgyalásokat folytatni fogja. Én arra kértem a Kegyelmes urat, addig is, míg alapító oklevéllel biztosíthatják az intézet jövőjét, *legyen kegyes 100—100 frttal emelni a tanárok fizetését* . . . Készséggel megígérte e szavakkal: „Szívesen megteszem, de kikötök egyet, mint a jó atya szokta: De aztán jól viseljétek magatokat fiaim.“ *A 100 frt fizetésjavítás tehát biztosan meglesz fejenkint* . . . Én — ugymond — kegyelettel viseltetem a minorita rend iránt, melynek 4 évig tanítványa voltam, s szívesen hordom sorsotokat, s míg a jó Isten éltet, mindig pártfogolom a rendet. Ugron is hasonló hirt irt, hogy a biboros 100 frttal emelte a tanárok fizetését, s a Tanügyi bizottság² be is állította a 200 koronát fejenkint a költségvetésbe, mire felülről az az utasítás érkezett, hogy a régi 700 frtos, illetve 1400 koronás fizetés nagyon realis.

Tehát a 200 koronás fizetésemelés humbug volt. A rendfőnök értesülvén eme dologról, hogy a somlyói tanárok fizetésjavítása nem sikerült: elmegy a biboroshoz, ki lekötelező szíveséggel fogadja és elbeszélgetnek az alapítólevélről,³ és ezt írja: „Egészen kategorikusan kifejtettem a kegyur előtt, hogy resteltem azt, hogy mennyire dezavualva vagyok az ígért 100—100 frt javítást illetőleg, melyeket őeminenciája megígért s kértem, okvetetlenül adja meg, míg

1) Min. levélt. 1457. — 2) T. B. jkv. 211. p. — 3) L. Min. levélt. 1491. sz.

a többi essentialis kérdések lebonyolulnak, hogy ígéreteinkkel szégyent ne hozzunk magunkra. Azt felelte, hogy husvétra haza megy, „megnézem a bugyellárisomat, hogy futja-e?” „Kifutja” — mondtam . . . Csak türelem . . .

A rendfőnök az év végéig rendezni akarja a gimnáziumi fejlesztést és a tanári fizetés kérdését,¹ ha nem lehet másképpen, állami subvencio alakjában, vagy teljes államosítás útján. De ez csak szószaporítás volt. Szegény somlyói tanárokat ígérekkel is ki lehetett elégíteni, kik örvendtek azon, hogy a minorita rendet Csák dikciójára az autonomiai congressus fölvette a tanító-rendek sorába.²

Nem volt elég, hogy a fizetésjavítást nem kapták meg, hanem ráadásul a biboros előtt be is sugták őket, mert kettő közülök a farsangi mulatságon táncolni próbált.³

1902. július 9-én a biborost Mahalesik Bónó igazgatóházfőnök és Kölln Gyula elkisérték utolsó útjára. Most aztán se rendezésről, se fizetésről szó se lehetett. Történtek ugyan lépések ez ügyben.⁴ A rendfő füt-fát ígér, kit a miniszteriumból végre is: vaskorona-renddel fizettek ki.

Ez intézet tanárai 1890-től fogva tanítottak 700 frtos, illetve 1400 koronás fizetés mellett. A jövőjükről akép volt gondoskodva, hogy munkaképtelenségük esetén valamely rendház adott volna, azaz tartozott adni kosztot és fűtést. Ruhára és takarításra, világításra évi 40—60 frtra menő összegre számíthattak. Világos, hogy ebből nem lehet kijönni. A munkaidő éveiben félre tett garasok eme munkaképtelenségre jól fogtak és fognak. Igen ám. De miből takarékoskodják valaki itten? 1400 koronából a rend tartott vissza 600 koronát, az egyednek maradt 800 koronája ruhára, takarításra, szórakozásra, utazásra, jótékonykodásra.

Hogy e mizériákon segítve legyen, a rend 1905-ben nyugdíjalapot létesít. E tervezet, melyet a rendtagok többsége el is fogadott, a tiszteletdíjnak 4⁰/₁₀ megadóztatása mellett 30 esztendei munkaidő után 1000 koronás aggkori illetéket biztosít egy-egy tagnak. Minden esetre életre való eszme, csak sok még a javítani való benne.

Ama 80—120 korona aggkori illetménytől, melyet

1) Min. levélt. 1493. — 2) L. min. levélt. 1491. elejét. — 3) Eféle intrikák 1906-ban is vannak, mikor az egyik tanárt a szeretet nevében el akarják disponálni. 393—1906. Gimn. levélt. — 4) Min. levélt. 1509, 1510.

eddig fizetett valamely rendház egy ott tartozkodó megrokkantnak, munkaképtelennek, ezáltal fölszabadult az illető rendház.

Mindenesetre ez se ideális állapot, de a minorita rendben levő nagy előképzettségi különbségek miatt, még ez a legigazságosabb megoldás.

Azon persze sokan megütköznek, hogy szerzetesek nyugdíjról mernek beszélni. Hisz eltartja a rend. A fogadalom élethossziglan tartó szerződés lévén a tag és a rend között: a szerzetesnek nem lehet miért aggódnia a jövődjéért, így hát felesleges a nyugdíj. Megütközik ezen a világ, no meg még inkább az egyház, mely reformokat hirdet minden vonalon és az ősi szokásokhoz való visszatérést sürgeti minden kitelhető hatalommal.

Csakhoggy mihez térjen vissza a minorita rend? Eredetileg koldulószerzet. Az állam is beszüntette eme jogát, az egyház is törölte a rendet a tridenti zsinatban a kolduló szerzetek sorából. A rend meg, mint olyan, nincs abban a helyzetben, hogy tagjait munkanélkül eltarthassa, annál kevésbbé adhat nekik valamit rokkant korukban, mert abból él, mit a munkabírók bekeresnek neki. Jogosult tehát ilyen nyugdíjféle létesítése. A rend és a tag között fennálló fogadalomból eredő két oldalú szerződés ugyan kötelezi a rendet a tag eltartására, a tagot meg arra, hogy utolsó leheletéig szolgálja a zászlót, melyre felesküdt, de a rend, — bár kötelessége volna a tagot kényelmesen ellátni haláláig, mit szabadságáról való lemondása révén megszolgál — nem kötelezhető arra, mire nem képes. Agyonütni a rokkant, kimustrált tagot nem szabad; de viszont a rendtag a szabadságáról való lemondása révén nem kívánhat lehetlent a rendjétől; ezzel szemben a teljes nyomort sem kénytelen elszenvedni. Olyan országokban, mint teszem Itáliában, hol nem a tagok munkabírása adja meg a rendnek azt a sulyt, a mellyel birnia kell, hanem a tagjainak, a sokszor semmire se használhatóknak a létszáma bir fontossággal az egyház szemében, mely örvend, ha nagy testületet lát valahol együtt; mondom, ilyen kétes tehetségű és munkásságu testületekben a vita communis, a vagyonközösség, a teljes pénztelenség is megállhat, meg még a gazdag

javadalommal bíró jezsuita rendben is, de oly testületben, mint a magyarországi minoriták, hol a rendnek a vagyona még az egyes rendházak jókarban tartását sem fedezi, hol a rend a tagok után befolyó jövedelemmel tud csak boldogulni, hol a tagok a missiójuknak rengeteg sokféleségét töltik be, mint lelkészek, tanárok, tanítók, hol a képzettség is annyiféle, a hányféle a missio: ilyen testületben, a testvériesség törvényeinek szem előtt tartásával, kell lenni tiszteletdíj különbségnek is a tagok után befolyó jövedelemhez mérten a képzettségi differenciák következtében, de kell lenni nyugdíjfélnének is, hogy a magával tehetetlen rend ne legyen kénytelen a rokkantakra költeni azt a pénzt, vagy jövedelmet, mi a munkabírók után a munkástagok ellátására szükséges. Azért kell percentuálni a tiszteletdíjakat, hogy maguk a tagok rakják össze aggkorukra, vagy rokkantságuk idejére való ellátásukat. Ilyen értelemben nem lehet ehhez szava sem Rómának, sem a világnak. Legföllebb az képezheti aggódás tárgyát, vajjon a tagok után befizetett fillérek tényleg megőriztetnek és gyümölcsöztetnek-e, nem fenyegeti-e veszedelem eme tiszteletdíjak 4⁰/₀-os befizetéseit.

Az ember gyarló. Nagy ellenőrzés mellett a világban, sokszor még az egyházi pénzek kezelésénél is visszaélések fordulnak elő. De itt is, ott is megtalálták legtöbbször a fedezetet, miáltal az elveszett, vagy mondjuk elsikkasztott pénzek megtérültek. Egy takarékos — bank — vagy alapítványi hivatalnál felelősséggel bírván a részvényesek, a betegek nem károsodhatnak. De mit szóljunk ahhoz, ha mint teszem, a minoritáknál valaki hozzányulna a tagok által összerakott eme pénzekhez?! A felelősség ugyan megvan, de mit használna, ha nincs miből visszafizesse.

Nincs más mód arra, hogy a rendtagok, meg a rend is kárpótlást találjanak, mert a sikkasztón nincs mit keresni. Egyedül az Isten előtti felelősség tudata marad meg, de sovány vigasztalás ez. S még pellengérre se szabad állítani az ilyen hűtlen sáfárt, mert az egyház ilyenkor begubózik, és nem akarja világnak a szájára adni az egyházi botrányokat. A minoritáknál a 80-as években volt már ilyen Cassa nemonis és nevének megfelelő sorsra jutott.

Mikor a rendfőnökség az 1905-ik évben megpendítette

szóval ezt a nyugdíjügyet, ami hervadhatatlan érdeme Csák Alajosnak, a somlyói tanárok fáztak az abba való belépéstől. Csak 1907. és 1911-ben léptek be végleg. És nem lépett be a biztosítás, az ellenőrzés és felélősségnélküli, illetve cauciot nem szolgáltató volta miatt.

Igy 1905-ben még mindig 1400 koronás a fizetés, vagy tiszteletdíjuk a somlyói tanároknak. Jövőjük sem az országos, sem a rendi nyugdíj részéről nincsen biztonságban.

De minél tovább megyünk az időben, minél jobban rendeződnek az anyagi állapotok: annál bizonytalanabbá válik a tanárok szerepe Somlyón. 1906-ban már állami tanárok után áhítoznak a somlyói lakók, pedig a fizetések sincsenek még rendezve.¹ Az elégedetlenség ez időben a tanári fizetésekkel tetőpontját éri el. Egyik közülök 1905. április 9-én a Somlyóra jövő rendfőnök elé utazván, rábirta azt, hogy tegye át Aradra káplánnak. Tette ezt akkor, mikor a diplomát éppen megszerezte a jogos tanításhoz. Diplomás ember létére inkább kívánt Aradon lelkészkedni, mint Somlyón tanárkodni. A tanári diploma valósággal kölönc volt, mely Somlyóhoz kötötte az azzal rendelkező minoritát. Az aradi, vagy bárhol fungáló káplánok több tiszteletdíjat élveztek, mint a somlyói okleveles tanárok. A tagnak, illetve tanárnak maradt 300—400 frtból kellett a ruházatot, világitást, takarítást előállítani, s azon kívül még jótékonykodni, önművelődésben nem illett elmaradni, utazni. E 300—400 frtot napszámban is meg lehetett volna nemcsak keresni, de találni is. Az előbb említett tanárt, ki Aradra ment káplánnak, más is készült követni. Ekkor az intézetet vizitáló főigazgató, Kuncz Elek értesülvén az itteni tarthatatlan személyi viszonyokról, megigérte közbenjárását arra nézve, hogy a tanárok fizetése legalább 2000 koronára egészítettessék ki. 1906. szept. 1-én² azt írja a főigazgató, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter majd intézkedni fog.

A fizetés minimalis volt. Nemzetiségi vidéken szolgálni a nevelés-oktatás ügyét, oly helyen, hol a szórakozás, látnivaló ki van zárva: haladni a korrall, nagy áldozat. De ugyancsak napszámosnak való díjjal szolgálni és még a vas-

1) L. Szilágysomlyó, 1907. jun. 7, 14, 21. — 2) L. Gimn. levélt. 325—1906.

uton is egész jegyet fizetni, holott az állami, aránylag jól dotált tanárok a műveltség központjaiban lakva, a vasuton is csak féljegyet fizetnek — méltánytalanság.

A darabontromokat eltakarító koalíciós miniszterium világszerte ismert nagy kultuszminiszterében volt meg az érzék, hogy e téren a testvériesség, egyenlőség és igazság elvét érvényesítse. Ha a vasuti kedvezményt ressortjánál fogva nem is állt módjában megadni: a fizetés tekintetében kirívó különbségeket legalább iparkodott megszüntetni.

Ugyancsak kulturmissiót teljesítő, ugyancsak egyforma qualificatioval bíró testületnél létező fizetéskülönbözetek — a korpótlékot nem számítva — határozottan absurdumok. Ellenkezik ez a jog, az egyenlőség, és igazság elvével. Ezt megszüntetni csak olyan férfinak sikerült, ki maga a megtestesült magyar nemzeti igazság, jog és törvény egyaránt. S ez Apponyi. Apponyi nagy tervéről értesül a rendfőnök és 1906. dec. 13-án¹ avval biztatja a somlyói tanárokat, hogy csak bizzanak a jobb jövőben, a fizetésekben nagy változás fog beállani. 1907. jan. 2-án² újra e reményének ad kifejezést a rendtársai boldogulását szíven viselő rendfő, hogy „küzdelmes évtizedek után végre valahára a somlyói érdemes tanári kar is tisztes tanári fizetéshez jut. Ezen régen dolgoztam, s hogy még nem sikerült előbb kieszközölnöm a kegyurnál, igazán nem rajtam mult.“ A rendfőnök eme írásait a következő irat váltotta ki:

³Rendfőnökséghez. Az új tanév közeledtével tisztelettel terjesztem fel a tanártestület azon kérését, hogy a tanári fizetések javítását intézetfenntartónk ömagyméltóságánál kieszközölni kegyeskedjék . . . A mostani fizetések 1890. óta vannak érvényben s ma a megélhetési viszonyok ezen időhöz mérten erősen megváltoztak, mindenféle szükségletnek az ára majdnem megkétszereződött. Másrészt tőlünk magas qualificációt, eredményes tanítást, papokhoz illő magatartást kívánnak, s ezek fejében szerény havi ellátásban részesülünk, amiben a jelen drágasági viszonyok között személyenkint évi 600 koronából kitelik, s kapunk oly szerény tiszteletdíjat, aminőt aligha találunk Magyarország még egy középiskolájának tanártestületénél. Rendi tanárainkkal szemben úgy a

1) Min. levélt. 1682. sz. — 2) Min. levélt. 1692. sz. — 3) Gimn. levélt. 312—1906.

magas kormány, mint a társadalom oly követelményekkel lép fel, mint más iskolai tanárokkal szemben, kiknek fizetése kétszer akkora, vagy még magasabb, s ezért testületünkben némi elégedetlenség mutatkozik. 1906. aug. 5. M. B.

Az igazgató eme felterjesztésére láttuk a rendfőnök leiratát.

Az első leirata ekképen hangzott.

¹F. é. aug. 5-én 312. sz. a. kelt előterjesztésére átirtam mai napon 435. sz. a. a nagyvárad püspöki Hatósághoz, melyben kellő megokolás mellett sürgettem a szilágy-somlyói érdemes tanári kar fizetésének felemelését, illetve kiegészítését fejenként 2000—2000 koronára, még pedig a következő 1906—1907. iskolai év elejétől kezdődőleg. Ha nem mutatkozik hajlandóság . . . értesítést kérek, hogy az államsegély kieszközlése iránt a lépéseket haladéktalanul megtehessem. 1906. aug. 13. Csák.

Az egész ügyet a magas kormány vette kezébe és az egész országban létező tanári fizetésekben meglevő különbségeket a 95,333—1906. sz. rendelettel megszüntette. Az adatok összeállítása Matskássy Józsefre, a miniszteriumhoz berendelt kir. főigazgatóra lőn bízva, ki a következő iratot küldte szét az összes nem állami intézetekhez:

²Hivatali használatra sürgősen szükséges adatok összeállíthatása céljából szerkesztett iveket azzal a tisztelettel teljes felkéréssel van szerencsém megküldeni, hogy azoknak egyik példányát kitöltve, ha lehetséges, három nap alatt hozzám hivatalosan és bérmentve visszaszármaztatni méltóztassék. Budapest, VII., Rákóczi-ut 72. sz. 1906. nov. 23. Matskássy József, kir. főigazgató.

Az igazgató el is intézte az iver kiállítását.

Ugyanaz időben a rendfőnök is leir ez ügyben.

³Minthogy a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák is ugyanazon fontos közérdeket szolgálják, melyet az államiak, a nm. vall. és közokt. miniszter ur méltónak találja, hogy ugyanolyan anyagi eszközökkel is rendelkezzenek, s tanáraik az áll. tanárokéhoz hasonló, vagy azt legalább megközelítő javadalmazáshoz jussanak.

E végből azon iskolák fenntartóit, kik erre reá vannak

1) Gimn. levélt. 312—1906. — 2) Gimn. levélt. 364—1906. — 3) Gimn. levélt. 368—1906,

utalva és azt kéri, az 1883. évi XXX. t.-c. 47. §-ának és az annak végrehajtása kívül kifejlődött törvényes gyakorlatnak és természetes folyamánnyaként rendkívüli segélyben kívánja részesíteni, hogy rendes igazgatóik, tanáraik és tornatanítóik jelenlegi fizetése, fizetés természetével bíró személyi pótlékkal oly összegre legyen kiegészíthető, amennyit az áll. középiskolák igazgatói, tanárai és tornatanárai az 1893. évi IV. és 1904. I. t.-c. alapján élveznek.

Az 1906. évi költségvetésben e célra rendelkezésre álló fedezetre való tekintettel a rendkívüli segély, illetve személyi pótlék szétosztását f. é. július hó 1. hatállyal hajtja végre... 1906. nov. 22. Csák.

Majd sürgeti a mellékleteket, melyeket a nváradi püspökhöz mint fenntartóhoz kellett áttenni a kultuszminiszterhez való felterjesztés céljából:

¹A kitöltött íveket megkaptam. Kíváncsú, hogy a szükséges mellékletek minél sürgősebben ide érkezzenek. Nov. 28. 1906. Csák.

Miután az összes formaságoknak elég tétetett, a tanárok várták a hosszú éveken át igazságtalanul élvezett szegényes fizetésnek kiegészítését.

1907. áprilisban testet öltött. De most kezdődik már a vég kezdete. Még meg sem kaptak semmit sem a tanárok, a márciusban itt vizitáló rendfőnök 1907. márciusban egy jó részt a rend részére kívánt lefoglalni. Lehet, hogy más körülmények között, a rendezés mikéntjének teljes ismeretével más elbírálásban részesítik a rendfőnök ezen óhaját: de így áldozatot hozni előre, — olyanra, amiről nem volt tudomásuk, hogy lesz, — nem lehetett.

1907. áprilisban 1906. július 1-ig visszamenőleg rendezték a somlyói tanárok fizetését a nagy országos rendezéssel együtt. Nem lehet panaszsra ok.

Még a *vasuti kedvezményt* is megkapta a tanári kar 1910-ben, melyre vonatkozólag Kuncz Elek igazgató a következő tájékoztatót küldötte: A nméltóságú vallás- és közokt. Miniszterium f. é. 4385. eln. sz. a. kelt leirata szerint a féláru vasuti jegyek váltására jogosító arképes vasuti igazolványokat együttesen kell kérni. A közös folyamodványhoz

1) Gimn. levélt. 369—1906.

névjegyzék is csatolandó, melyre annyi 2 korona értékű postabélyeget kell felragasztani, amennyi folyamodó van. Mindezt az Igazgatóság terjeszti be a Máv. igazgatóságához.

Csak még a jövő biztosítása képezte a somlyói tanárok vágyainak netovábbját az országos nyugdíjgyesületbe való lépés révén. Az 1908. szept. 22-én összeült gimnáziumfejlesztő bizottság a *nyugdíját* ki sem zárta, de ki sem kötötte.

Abban a szerződésben, melyet a rend nevében Lakatos Ottó, római doctor kötött az állammal, s melyet Ő felsége is szentesített, ha nem is kategorikusan, de concessive föl van véve a tanárok nyugdíjjogosultsága.¹ A világi tanárok, kiket az állam alkalmaz ideiglenesen² itten, eo ipso az állami nyugdíj tagjai. A rajz és tornatanár szintén köteles tagjai az Országos nyugdíjintézetnek.

Mikor Bardocz Lajos rajztanár leteszi az esküt,³ az igazgató fölterjeszti az ügyet a rendfőnökhöz és azt írja: Az intézetnek be kell lépni. Kérdés, hány tanárral, mennyi járulék lesz beszédendő a tanulóktól?

Erre a következő leirat érkezett.⁴

Az intézetnek az orsz. nyugdíjba való felvételét az Igazgatóságnak a nm. vallás- és közokt. Miniszter urhoz intézett kérdésben a rendfőnöki hivatal útján kell kérelmeznie. Az intézetet csak 7 tanszékkal fogja az az alap felvenni, ahány tanszéket t. i. világiakkal tölthetünk be. Szerzetes gimnáziumról lévén ugyanis szó, szerzetes tanárok felvétele ellen valószínűleg óvás fog emeltetni, mint azt már a korábbnyal kötött szerződésben is kifogás tárgyává tették. A kérelem azért történhetik és történjék is az egész intézetre. A nyugdíjjárulék minden tanuló után 6 K, melynek annyi-szor $\frac{1}{14}$ része szolgáltatandó be, ahány tanár tényleg tagja a nyugdíjintézetnek. 1911. május 23. Lakatos, rendfőnök.

Erre az igazgató folyamodványt ad be, főargumentumul fölhozván a szerződés 7-ik pontját, mely megengedi azt, hogy az összes tanárok legyenek tagjai az országos nyugdíjgyesületnek.⁵

Ez ügy átnyulik a következő évbe is. A rendfőnök leir:

1) L. a szerződést »Harc a főgimnáziumért« c. részben 7-ik p. — 2) Gimn. levélt. 342—1910. sz. — 3) Gimn. levélt. 33—1911. — 4) Gimn. levélt. 71—1911. — 5) L. Gimn. levélt. 84—1911.

¹A szilágyosmlyói gimnáziumnak az *orsz. nyugdíjba való belépésére* nézve a miniszter válaszolt. Nyilatkozatot kér az intézetfenntartótól, hogy az 1894. 27. t.-c. 3. §-nak b.) c.) d.) pontjaiban megállapított járulékokat fizetni fogja. b.) kimutatást, a szervezett állások javadalmazásáról, c.) hány állással kíván az intézet a nyugdíjalap kötelékébe lépni. d.) A tanulók létszámáról kimutatást 1894—5-től, ha csupán a f. tanévtől óhajt belépni, úgy a folyó tanévben beírt tanulók létszámát kell feltüntetni. A bemutatott hat rendes tanárnak fölterjesztett okmányait a díjlevelekkel, melyekben a javadalomban a szolgálat kezdetétől beállott emelkedések, valamint az összes szolgálat (helyetes, rendes) kitüntetve legyen, kiegészíteni és a visszaküldött okmányokkal az előadottakkal kiegészítve, hozzám mielőbb megküldeni méltóztassék. Budapest, stb.

A rendfőnök utbaigazítást kér a fenntartó által fizetendő járulékra nézve, hogy a rend meg ne terheltesse! . . . Én teljes erővel rajta leszek, hogy testvéreimnek ez a kívánsága teljesíthető, de természetesen biztosítékot kívánok arra nézve, hogy ezáltal sem a szerzetesi fegyelem, sem a rend autonómikus joga szenvedni nem fog. Ezt a jogot az állam a vele kötött szerződésben az állami kinevezésnél teljes mértékben respectálta, kétszeresen kell tehát respectálni nekünk, kik a jognak hivatott őrei vagyunk. Arad, 1912. febr. 4. Lakatos, rendfőnök.²

³Az igazgatóság felterjeszti a rendfőnökséghez a szervezett állásokról és az 1894—1895. év óta beírt tanulókról szóló kimutatást a *nyugdíj ügyében*. A rend mint fenntartó helyett a tanárok magukra vállalják az intézetfenntartót terhelő 5⁰/₀ befizetését, miről nyilatkozatot adnak a rendnek. „Hogy a rendtartomány pénztára a jövőben ne legyen megterhelve, hét tanár fizetése után az 5⁰/₀ járulék a gimn. költségvetésébe beilleszthető lesz, a többi minorita-rendi 7 tanár fizesse be fizetése után járó 5⁰/₀-ot a rendtartomány pénztárába, miáltal a rend sem lesz megterhelve, a rendi tagok nyugdíja is biztosítva lesz.

A rendi tanárok nyilatkozatukban nyugdíjaztatásuk esetére is kötelezőknek ismerik el magukra nézve rendünk szabályait, minek folytán a szerzetesi fegyelem szenvedni nem fog.

1) Gimn. levélt. 38—1912. — 2) Ez az acta az 54-esben van befűzve.
3) Gimn. levélt. 54—1912.

Ez az irat a rendnek Somlyón örökkévalóságot biztosíthatott volna. De úgy látszik, a minoriták e vidéken betöltötték missiojukat.

Miután a rend maga is horribilis áldozatot hozott addig, míg rendezetlen viszonyok voltak itt, még többet hoztak a tanárok, tanítók, kik itt működtek: most mikor rendezett állapotok kezdtek kialakulni, a rend nem értvén meg a kor szellemét és nem fogván fel, hogy itt az ideje, hogy ő maga is, tanártagjai is megelégedett viszonyok közé kerüljenek, a a gyümölcs letépését elszalasztotta.

A magyar minorita-rendnek a 80-as években való uniója ugyanis, — melyet a II. József császár alatt fellépő szabadelvű irányzat szakított meg, s az 1854. körüli apostoli vizitátori intézmény se tudott helyreállítani — magával vonta a minoriták Rómában székelő rend fejének Magyarországon való többszörös megjelenését. 1911 márciusában is jelzi, hogy a világon elterjedt rend¹ nyolc tartományát akarván meglátogatni, ezuttal Magyarországra nem jöhet el, hanem maga helyett Hazella Peregrint, a lengyel provincia főnökét küldi vizitátor gyanánt. E férfit az egyes tagoknak kijáró tiszteletdíjak feltűnő differenciáiban talált nagyon megütközni. Az 1911. júl. 3—6-ig tanácskozó rendi nagygyűlés ebből kifolyólag ezen különbségek eltüntetésével bízta meg a rendfőnököt.² A tartományi főnök e megbízatásnak vélt eleget tenni, mikor 1912. pünkösdjén a somlyói rendházban hivatalos látogatása folyamán e kérdést napirendre hozta.

Már előbb is keringtek hírek a *tiszteletdíjrendezést* illetőleg, s úgy látszik a többi rendház mind kapott tervezetet, miután Nagybányáról, Miskolcra érdeklődtek a somlyói tanárok ez iránt leendő állásfoglalása iránt. Ezek azonban csak rendi tagoktól eredő nem hivatalos jellegű tapogatózások voltak. Ezuttal pünkösdőn a rendfőnök maga hozta el tiszteletdíjrendezési tervezetét, mely másolatban csak most nyert elhelyezést a házi levéltárban³. A meglepett tanárok az előterjesztést nem fogadták kedvezően. Hogy miért, azt megmondja az 1912. jun. 28-án felvett jegyzőkönyv⁴ és a már előbb említett előterjesztés a nyugdíjügyre nézve, melyben a

2) Min. levélt. 1882. sz. — 2) Min. levélt. 1890. sz. — 3) 1912. jan. 25. 1912. sz. atatt. — 4) L. Min. levélt. 1916. sz.

tanárok a rend mint főntartó helyett az összes terhek viselésére vállalkoztak. Az állammal kötött szerződésnek a rendi tanárookra nézve kedvező megoldását kívánta a rendház.

Schlauch biboros 1893-ban, mikor az itt működő minorita tanároknak az országos nyugdíjba való fölvételéről volt szó: a szerzetesi fogadalmukra való hivatkozással elutasította őket. Akkori összes fizetésük: 700 frttal számítva 7 tanárt: 4900 frt; az igazgatói 100 frttal: 5000 frt volt. Ennek 5%-ot kellett volna a biborosnak, mint főntartónak a tanári fizetések után az országos nyugdíjba befizetnie. — Ez 250 frt, azaz 500 korona lett volna évenként. Ezért, mint váradi püspök nem tettem volna a kezemet a bugyelárisomra. Ő megtette azon a címen, hogy szerzetesek. Jó. De legalább gondoskodott volna arról, hogy ennek fejében a tanárok meg a rend is kárpótoltassanak! Hogy a rend adjon 600—700 frtos tanárokat és rokkant, v. aggkorukban a rend tartsa el őket, holott a rendnek ez évi 600 korona koszt pénzzen felül mit sem hoztak, sok volt. De viszont a tanár se gyűjthetett magának a neki maradt 600—800 koronából, mert abból kellett a ruháját, világítását, takarítását, utazását, önművelését előteremtenie. Ha összehasonlítást akarunk tenni, akkor az erdélyi kath. statusnál humánusabb elbánást találunk. Ott se jutottak még be az időben a minoriták az országos nyugdíjba, — 1911. óta benn vannak — de ezzel szemben évi 200 koronát kaptak. Ha tehát csak ezt tették félre, maradt kis szivarra-
valójuk öregkorukra.

Mikor 1909-ben a szerződés az itteni tanárok nyugdíjjogosultságát elismerte — értem a minorita tanárokat:¹ akkor csak az igazság és méltányosság győzött azon férfiak javára, kik a 80-as évek üldözése idején itt voltak kénytelenek meghuzódni. Most a pénzügyi oldala képezte aggodalom tárgyát. Nem csoda a minorita-rend a haza testéből nem kapott semmit sem, áldozatot pedig hozott mindenfelé eleget. A fegyelem is csorbát szenvedhetett esetleg.

A rendfőnök nagyon helyesen a rendi fegyelem megővését tartotta mindenek előtt legfőbb törvénynek. Reverzálisan adatott, hogy a rendi tagok, mint tanárok, ha az orsz.

1) L. a VII. p.

nyugdíj tagjai is lesznek, ne hagyhassák el a rendet még aggkorukban sem; azonkívül e reverzális révén gondoskodás történt, hogy a nyugdíjba való belépéssel a vele járó költségek, melyek mint fenntartót a rendet terhelnék, ne a rendre, hanem az illető tanárra nehezüljenek.

Miután a rendi tagok, mint tanárok e terhek viselésére is kötelezték magokat, méltán el lehetett várni, hogy e kérdés a rend és a tanár tagok megalégedésére nyer megoldást. Mikor azonban a rendfőnök 1912. pünkösdjén említett hivatalos látogatását megtartotta, kisült, hogy e kérdés az ő részéről még a reverzális és a fizetési feltételeknek a tanárookra való háritása mellett se talál kedvező elbírálásra. Nemesak ezt a nyugdíjat nem vitte keresztül, hanem az évtizedeken keresztül napszámosok módjára csekély dotációval nemzeti kulturmissiót teljesítő tanárok 1906-ban 95,333. sz. alatt rendezett fizetését is meg akarta csonkítani. Így vélt eleget tenni az 1911-iki rendi káptalan határozatainak. E sokat szenvedett tanárok egész természetesen állást foglaltak ez ellen. Így elmaradt a nyugdíj ügye. Ha ez nyélbe ütődik, nem zárkóznak el a tanárok a rend kívánalmai előtt. Így azonban holt pontra jutott 1912-ben minden e célra irányuló tervezgetés.

Átkerülünk már az 1913-ik esztendőbe, de nincs semmi döntés. Pedig a rend részéről civil tanárok is vannak alkalmazva. Ezek panaszt tesznek az itt vizitáló főigazgatónál. Erre az igazgató a következő fölterjesztést intézi a rendi főhatósághoz:

¹Bardocz Lajos a *nyugdíjügy* rendezését kéri ... Eme kérését a főigazgatóval is közölte nov. 8—11 napjain tartott hivatalos látogatása alkalmával. Erre vonatkozólag a jegyzőkönyvben a főigazgató ur ezeket mondotta: „Feltétlenül szükséges, hogy az intézet világi tanárainak a nyugdíj ügye biztosíttassék és ilyen értelemben a szükséges lépések azonnal megtörténjenek“. Felhívja az igazgatót, hogy e tekintetben a szükséges lépéseket azonnal indítsa meg. A főigazgatónak gondja is lesz reá, hogy ez az ügy rendeztessék, miután a magas kormány megkívánja, hogy az összes tanszemélyzet nyugdíjügye az egész vonalon rendezve legyen. Amennyiben

1) Gimn. levélt. 14—1913.

az intézet szerzetes tanárai a szerződés alapján szintén rendezni óhajtják nyugdíjügyüket, a fenntartó hatóságnak kell e tekintetben a szükséges lépéseket megtenni.

¹A rendfő a civil tanárok nyugdíj ügyét elintézni igéri, a rendiekével szemben több aggály merül föl.

Jólehet a rendi tanárok 1912. június 28-án lemondottak inkább a nyugdíjról, hogysem a rendfőnöknek tiszteletdíj-rendezési tervezetét elfogadják, 1913-ban újra napirendre hozták a nyugdíjkérdés ügyét.² Erre a rendfőnök a következőleg válaszol:

³Dr. Csütörtök A., Köhalmi Sz. és Gaberdeén L. tanárok még az év elején azzal a kéréssel fordultak hozzám, hogy az Orsz. Nyugdíjintézetbe való felvételüket eszközöljem ki a magas kormánytól. E kérés alapján a múlt hónapban személyesen jártam el a minisztériumnál, ahol azt a választ kaptam, hogy ha kimondatnék a somlyói főgimnáziumnál a rendi tanárok nyugdíjjogosultsága, ez a legjobb esetben is csak úgy történhetné meg, hogy ha az összes rendi tanárok kérnék a Nyugdíjintézetbe való felvételüket. Egy-két rendi tanárt éppen úgy nem vehetnek fel, mint egy-két világi tanár nem lehet külön tagja a Nyugdíjintézetnek. Hivatkoznak ugyanis a szerződésre, mely azt mondja, hogy a világi tanárok köteles tagjai a Nyugdíjintézetnek, a rendi tanárok pedig esetleg beléphetnek. De ha belépnek és felveszik, akkor valamennyit együtt véve veszik fel.

És ennél a kérdésnél a complicációk egész sora áll elő. A legnagyobbat ezek körül az a kérdés idézi elő, hogy ki mióta legyen tagja az Intézetnek? Az tény, hogy hét lehet tagja az V. o. megnyitásától, de a másik hétnek már 1894-ig visszamenőleg kellene belépni. Az is evidens, hogy ha a rendi tanárok mind be akarnának lépni, úgy őrájuk vonatkoznék az 1894-iki terminus kényszere, mert hisz a régi tanszékek voltak a rendi tanárok kezén. Mindazonáltal meg lehet, hogy a rajztanári tanszék körül újabb bonyodalmak keletkeznek, amennyiben az egyidős az intézettel és már régóta világi tanár látja el. Ez a körülmény azonban csak a rendnek okoz gondot a járulékok befizetése miatt, de Bardocz tanár ur ügyét nem alterálja, mert rendben van, illetőleg

1) Gimn. levélt. 22—1913. — 2) L. Gimn. levélt. 27—1913. — 3) Gimn. levélt. 93—1913.

rendben lesz, mihelyt tisztázódik a kérdés, hogy hány világi és hány rendi tanár lesz a teljesen kifejlesztett intézetnél és hogy csak a világi tanárok, vagy a rendi tanárok is belépnek-e a Nyugdijintézetbe?

Szorgalmasan szedjék a tanulóktól a járulékokat, hogy a költségvetésben gondoskodjanak kellő fedezetről, ha, mondjuk hét világi tanár után már az V. o. megnyitásától meg kell fizetni a fenntartói díjakat.

Egyben sziveskedjenek a rendi tanárok együttes és végleges elhatározását is közölni, mert ez ügyben eddig csak a nevezetes juniusi jegyzőkönyv van kezeim között, mely szerint a rendi tanárok egyáltalában nem kívánnak tagjai lenni a Nyugdijintézetnek a fizetendő összeg magassága miatt, úgy, hogy e határozott kijelentés után igazán meglepetés erejével hatott a fiatalabb tanár uraknak hozzám intézett kérelme. 1913. ápr. 9.

Az igazgató erre a következő fölterjesztést intézi a rendi főhatósághoz:

... 'az összes rendi tanárok kéri a Nyugdijintézetbe való felvételüket. . .

Ha rendünk a somlyói püspöki gimnázium fenntartója akar maradni, s a tanári tanszékek felét felveszik a Nyugdijintézetbe, a másik felét nem, ezzel a gimnázium tantestületének a személyi ügyei rendezetlenül maradnak. Előre láthatólag a rend alig lesz abban a helyzetben, hogy a 7 tanszéket, melyekkel nyugdijigény nem jár, mindenkor rendi tanárokkal képes lesz betölteni. A világiak pedig ma már nyugdijigény nélkül állandó alkalmaztatást nem vállalnak, s így kilátás van rá, hogy egy tanszék egy év alatt 2—3-szor is gazdát cserélhet, ha t. i. az illető tanárnak évközben nyugdijigényes álláshoz sikerül jutni.

A rendi tanárok végleges elhatározása és kérelme ez: sziveskedjék az összes tanári állásokat a Nyugdijintézetbe fölvétetni; ez felel meg legjobban a tanártestület személyi ügyei alapos rendezésének.

Ha a Nyugdijintézet paragrafusai szerint számítjuk a befizetni való összegeket és a kamatokat, a rendi tanárok együttes felvétele a Nyugdijintézetbe mintegy 50,000 kor.

1) Gimn. levélt. 101—1913.

kiadást jelent. Hogy ez az összeg mely forrásból lenne fedezhető a mostani pénzviszonyok között! Erre nehéz megadni a választ, s így kérésünk teljesíthetése majdnem a lehetetlenséggel határos.

De ha a magas Kormány méltányosabb elbírálás szerint állapíttatná meg a befizetendő összeget, pl. 15—20,000 koronában, akkor felvételünk kivihető lenne, amennyiben ily összeget nyugdíj igényünk ellenében talán sikerülne arányosan összepótolni.

A nyugdíj járulékokat 1911/12-től szedem a tanulóktól, ez összeg a takaréokban van.

A rendi főhatóság, a somlyói rendi tanárok kérelmét nem tekintve: a rajztanári állást akarja csak bevinni az országos nyugdíjba. Erre vonatkozó leirata ekképen hangzik:

¹A szilágysomlyói minorita főgimnázium tanárainak az Orsz. Nyugdíjintézetbe való felvétele tárgyában a vallás- és közokt. Minisztertől 121,803. sz. a. a következő leirat érkezett. A szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnáziumnak az országos tanár nyugdíjintézetbe leendő felvétele tárgyában kelt nagybecsű előterjesztésére tisztelettel értesitem Ntisztelendőségedet, hogy mivel az 1894. évi XXVII. t.-c.-kel alkotott Orsz. Nyugdíjintézetbe elsősorban tanintézetek és az azoknál rendszeresített állások vétetnek fel, s csak ennek megtörténtével az azokon alkalmazott tanárok, ennél fogva a főgimn. *fölvételét egy tanári állással ez idő szerint azért nem rendelhetem el*, mivel az intézetnél jelenleg nem egy, hanem öt olyan rendszeresített állás van, amely tanszékeken alkalmazott, vagy alkalmazandó tanárok felvétele már a szerződésben kikötötetett.

... hány állás lesz rendszeresítve, mikor az intézetnél meglesz mind a nyolc osztály, úgy a rendszeresített, valamint az ezután felállítandó tanszékek közül hány van, illetve lesz olyan, mely nem rendi (világi) tanárokkal van betöltve, az állások mikor szerveztettek, mennyi a rendszeresített tanári állások a fenntartó részéről biztosított kezdő fizetése és lakbére, és végül a kötelező nyilatkozatot oly irányban méltóztatassék módosítani, hogy abban a nyugdíjintézet kötelékébe tartozó összes állások után járó illetékek fedezése kifejezést nyerjen.

1) Gimn. levélt. 486—1913.

... Én a rend érdekében úgy vélem, hogy 7 tan-
széket jelentünk be olyannak, mint amelyet ... világi ta-
nárok foglalnak el. 1913. aug. 27. Lakatos.

1913. dec. 13-án a rendi főhatóság¹ a nyugdíjba való
belépésre vonatkozó adatok újabb összeállítását rendeli el,
minek végső akkordja az, hogy a magas kormány² ápr.
23-án 19,577. sz. a. kelt rendeletében a szilágysomlyói
róm. kath. püspöki gimnáziumot *a világi tanárokkal betöltött*
8 állással fölvette az országos Nyugdíj és gyámintézet kö-
telékébe, ennek alapján az intézet fenntartóját 1910. szept.
1-től 1914. dec. végéig terjedő időre 3122 kor. 69 fl.
illetékkel és 195 kor. 87 fill. késedelmi kamattal -- az 1915.
évtől pedig iskolafenntartói díj címén további intézkedési-
évi 1016 koronával megterhelte. A tanulók után fizetendő
díj és építési államsegély után járó 3% járulék kirovás³
íránt a nagyméltóságu vallás- és közokt. Miniszter később
fog intézkedni³.

A minorita tanároknak befellegzett. De be a rend
somlyói szerepének is. A minoriták a haza földjéből alig
kaptak összesen 2000 hold földet, azt is magánosok adták.
Alamizsna gyűjtési jogát minden ellenérték nélkül odadobta
a rend. Tagjainak rettentő lemondásával és meglevő alap-
jainak elprédálásával hozott a rend áldozatot mindig. Ha lett
volna valahol kis megerősödésre alkalom, azt ellökte magától.
1906. óta van itt némi kis élet. Ez már a vég kezdete.
Ugron 1908-ban ezt írja egyik helybeli pártférfinak: „ör-
vendjenek, ha megszabadulnak a minoritáktól. Önök is, a
gimnázium is. Sőt az lenne jó, ha elvonulnának, mint más-
hol a minoriták és eladnák ingatlanaikat az internátus ré-
szére jutányosan“.

Istenem, mi egyéb ez, mint tanubizonyság arról, hogy a
minoriták befejezték itt nagy vallási, nemzeti és kulturális
missiójukat. S jölehet a rendi főhatóságnak módjában állott,
hogy a minoriták itt csak most kezdjenek el igazi kulturális
életet, a tanártagoknak itteni koncentrálásával 10—14 ta-
nárral és nyugdíjjal; mintegy az Istentől, vagy nem tudom
micsoda fátumtól hajtva, a rend az itteni koncentrálás helyett

1) Gimn. levélt. 619—1913. és 620—1913. sz. — 2) L. Gimn. levélt.
185—1914. — 3) Gimn. levélt. 227—1914. A nyugdíjba való betérjesztéskor
már igazolni kell jövőben a magyar állampolgárságot.

decentralizációra törekedek és Nyirbátorban, meg Gödöllőn is vállalkozott gimnáziumra.

A rendi főhatóságnak most ez az alapos érvelése a somlyói tanárok nyugdíja ellen. A gödöllői és nyirbátori minoriták az intézeteik jellegénél fogva nem lehetnek tagjai az Országos nyugdíjnak. Hogy a jövőben a somlyói, gödöllői és bátori tanárok között e tekintetben ne legyen versengésre ok: a somlyói tanárok se legyenek az országos nyugdíj tagjai. A jelenlegi somlyói minorita tanárookra nézve ez a jövőbe látó gondoskodás mindenesetre sérelmes, de viszont a rend jövőjére való tekintettel, mikor az egyforma kvalifikáció, egyforma missio tiszteletdíjbeli egyformaságot követel: minden esetre a rend érdekét szem előtt tartó providencialis férfinak mutatja dr. Lakatos Ottót, a rend jelenlegi magyarországi hajójának kormányosát. Hogy mi lesz akkor, mikor a rend a nyugdíjban nem szervezett állásokra nem tud majd tanárokat nevelni, hogy mennyi kára lesz ebből a tanítás-nevelés ügyének, a jövő fogja megmutatni.

Alapjában véve a rend, — bár az Isten arra jelölte ki, hogy a kulturának csak előkészítője legyen — azt a hibát követte el, hogy Somlyó mellett, hol meg se erősödött, még a gödöllői és bátori gimnáziumot is elvállalta. Ha a somlyói intézet révén megerősödött volna — a mi méltányos, mert sokat áldozott ő maga is, a tanárok meg eleget kinlódtak — tagjainak az élete a mindennapit és aggkort tekintve megnyugtató lenne. Az anyagi megerősödés után decentralizálni lehetett volna a tagokat, de a rend vagyoni és teherhordó képessége mellett. Így azonban nincs meg a létfenntartás biztosítéka a jövőt illetőleg, s nem lehet megelégedés a jelenre nézve, bizalom hijában rendszeresen dolgozni nem lehet; s azonkívül a fegyelmet se lehet biztosítani. A rend szeretetlenül bánván el fiaival, szeretetet nem is várhat tőlük. A félelem, hogy az országos nyugdíjba való bejutás esetén faképnél hagynák a tanárok a rendet, vezette arra, hogy abból kizárassanak. Megerősítésük révén való leláncolásuk helyett gyengítésükre tört, hogy e tehetetlenség révén legyenek kénytelenek a rend ölén maradni. Aki el akar menni, így is elmegy, aki megszokta a rendi életet, még akkor is visszajő, ha ott kint biztosabb helyet talál. Különben is az olyan anya, melyik a fiára váró vagyont

megsemmisíti, hogy mindig magánál tartsa fiát, botorul cselekszik. Két tehetetlen külön-külön inkább megél, mint együtt. Csak az erő ér valamit egyesítés esetén, az erőtlenség összeadás esetén nevetségessé válik. Már pedig a rend mint anya elégette a fiaira váró vagyont, elégette a magát is. Ha vita communis, vagyonközösség áll elő valamikor a rendben, az itt befolyó nyugdíjak sok ember életét biztosíthatták volna, így azonban, mivel a rend ezt eljátszotta, csak még a magas kormánynak 1914. évi 115,000—X. b. sz. körrendelete tud talán még valamit segíteni a renden, a rendi hatóság akarata ellenére. Ha itt sem lesz segítség, akkor a minoriták pár év múlva innen elvándorolhatnak, ha lesznek, kik, hogy másutt folytassák a kultura terjesztését, a rend erejét fölülhaladó áldozathozatala és tagok végtelen lemondása árán, mert itt a mór megtette kötelességét, a mór mehet.

C) Tanári képesítés.

A somlyói gimnázium tanárai kezdetben az erdélyi egyházmegye világi papságából kerültek ki. 1859. óta a minoriták töltik be a tanítás-nevelés munkáját ez intézetnél. Miután a tanárokat és azok illetményeit is láttuk, némileg meg kell ismerkednünk azok képesítésével is.

Az erdélyi egyházmegyéből küldött világi paptanárok és a minoriták képesítése is az 1839-ik évig alig állt egyébből, mint a papi tanulmányaikból, és az azokat megelőző középiskolai tanulmányokból.

Igy volt ez nemcsak itten, hanem másutt is. A világi papok ez állásokat csak átmeneti statióknak tekintették, míg valami jobb javadalmazásu plébania megváltotta őket a tanítástól. 1810. előtt a nagy műveltségű Németországban sem volt ez másképen. Somlyón mint másutt is, magában az előbb említett Németországban az is megtörtént, hogy tanulmányaikat elvégzett, de koruk miatt még fel nem szentelhető klerikusok végeztek a tanítás nehéz munkáját. Aki elvégezte az iskolákat, eo ipso maga is megtaníthatta mindazokra azokat, akiket reá bízta. József császár alatt adattak ki ugyan rendeletek, melyek a tanároknak az egyetemi végzett-

ségét sürgették,¹ de azok végrehajtva nem igen lettek, sőt a császár halála után hatályon kívül helyeződtek. A 19-ik század első évtizedében is vannak olyan rendeletek, melyek az egyetemi végzettséget sürgetik, azok részéről, kik tanári pályára készülnek. 1828-ban pl. azt sürgeti Pálffy, hogy a tanári állások csak a pesti egyetemen szerzett képesítő vizsgák alapján legyenek betölthetők.

Jólehet ilyen intézkedések történtek felülről, azért szemet kellett hunyniok, ha eme rendeleteknek nem lehetett érvényt szerezni. Be kellett érni azzal, hogy az egyes intézetfentartók maguk döntsének az iskolába küldött tanárok képesítése felett. Így a somlyai gimnáziumnál az időben, míg az erdélyi egyházmegye papsága tanított itten, tisztára az erdélyi püspöktől adott missio alapján tanítottak a tanárok.

Nem sokkal különb az állapot akkor sem, mikor a minoriták veszik át a tanítást.

Mielőtt a minoriták Somlyón a tanítást átvették: gazdag multa tekinthettek vissza másutt. 1680-ban Esztelneken nyitnak már középiskolát, melyet átvittek Kanta-Kézdivásárhelyre. Ezt követte csakhamar az aradi és miskolci gimnázium, majd a jezsuiták eltörlése után a löcsei; tanítottak azonkívül Eperjesen, Nagybányán. Ha a németesítési törekvések idején fel is adták nagyobb részt ez intézeteket, később mindegyik előbb említett helyen látjuk megint ott őket. A tanárok az idősebb tanárok utmutatása mellett sajátították el a tanítás-nevelés legjobb és célra leginkább vezető módszereit, s az azzal járó ismereteket.

Mikor 1828-ban Pálffy az egyetemi végzettséget sürgeti, a szerzetesekre nézve pedig azt köti ki, hogy ez illetékes tanügyi bizottság előtt tegyenek vizsgát, hogy bizonyosságot szolgáltatassanak arról, vagy rátermettek-e a tanításra, a minorita rendnél ennek a kivitele pénzügyi lehetetlenség volt. Ez a minden tekintetben nagyon helyeselhető intézkedés különben német szülőt ismer alapján, amennyiben Humboldt Vilmos már 1910-ben léptette életbe az examen pro facultate docendi-t és e célból három bizottságot nevezett ki: Berlinben, Königsbergben és Boroszlóban. E bizott-

1) Min. iratt. 9. k. 716. l.

ságok 1817, illetve 1825-ben alakultak át végleges tanár-vizsgáló bizottságokká. Ezeket tartotta szem előtt a Helytartóság, mikor nálunk is ily tanári vizsgát sürgetett.

Mint említém, a minoriták nem voltak abban a helyzetben, hogy ez utasításnak eleget tehessenek. A legtöbb minorita rendház az alapítás idején neveltséges kis összeggel kezdte meg működését. A kisszámú alapítványok takarékok nemlétében a kikölszönzőknél veszték el. A vállalt tanári állások 200—300 frtos összege nem fedezte az illető tanárok ellátását se tulságosan, annál kevésbbé lehetett abból valamit a növendékek nevelésére és az elagottak eltartására fordítani. Ennek az lett a következménye, hogy a rend az 1828-iki Pálffy-féle tanári vizsgakötelezettséggel szemben telfolyamodással élt. Nagyon helyesen járt el, mikor utiköltségtől való mentességet kért a tanárvizsgára menő tagjai részére. Erre azt a feleletet kapta, hogy a rend tanárai vagy a szomszédos, vagy az illető gimnáziumban, ahová disponáltatnak, tegyenek eleget eme kíváncságnak az ott működő tanári kar előtt.¹ Maga az egyház feje is sürgette a szerzeteseknél a tudományokban való jártasságot.² Így nem csoda, ha a rend az egyház és állam emez előírásainak tőle telhetőleg iparkodott eleget tenni.

A szabadságharcnak letörésével a Thun-féle Organisation lép életbe, mely az 1777, illetve 1806. óta irányadó Ratio educationis-t hatályon kívül helyezi, megszüntetve az addigi 5, illetve 6 osztályu gimnáziumokat és helyökbe a 4 osztályu al- meg 8 osztályu gimnáziumokat lépteti. Elengedhetetlen követelmény gyanánt lép föl egyben a tanári vizsga. Az osztrák császárság 4 bizottságot kap: Wien, Innsbruck, Lemberg és Prága székhelyekkel; a tartománynak degradált Magyarország egyet: Pestet.

Főcél Ausztriában, hogy a magyarokat is a bécsi bizottság előtt teendő vizsgálatra készítsék. A minoriták, minden bizalmas rendelet, utasítás dacára ennek nem tettek eleget.

1862-től fogva az algimnáziumok tanáraitól sem kívánták eme vizsgákat, csak a négy felső osztály tanárai tartoznak a pesti tanári bizottság előtt megjelenni.

1) Min. irattár 9. könyv 36. l. — 2) 25. a könyv 27. l.

Mikor tehát 1879-ben újra megnyílik a somlyói gimnázium, a tanárok erre vonatkozó képesítése szóba sem jön. A tanári munkát megtanulták azok más idősebb tanárok vezetése mellett, s így az állam se nehézményezte azok tanítási képességét.

Két évig tartott azonban csak a dicsőség. Az előző évtizedben nagy erővel fellépő államosítási gondolat a 80-as években éri el tetőpontját. Le kellett törni mindazt, mi ez előtt meg nem hajolt. A minoritáknak ellenzékies politikai magatartása maga ellen hívta ki a kormányok villámait. Az anyagilag gyöngén álló, állami képesítésnek eleget nem tett minorita-rendi tanároknak bűnhődniök kellett mindenütt. Somlyón is. 1881. október 22-én 29,010 sz. a. a somlyói gimnáziumtól megvonták a nyilvánossági jogot, mert a tanárok ellátására nincsen elegendő alaptőke s nincsenek képesített tanárok.¹

A minorita rendnek a csekély tanári fizetés mellett nem állott módjában képesített tanárokat adni a somlyói gimnáziumhoz, mint azt a rendfőnök 1881.—366 sz. a. kelt átiratában a városi képviseletnek kifejtette.²

A tanári képesítés országos rendezését az 1883-iki XXX. t.-c. állapította meg véglegesen. Eddigélé az volt divatban, hogy a főigazgató elnöklete alatt is tehettek az egyes tanár emberek vizsgát, mint teszem a minoriták közül is eleget tettek többen; az általános követelmény^a azonban az volt hogy ki-ki szerezzze meg a pesti országos bizottság előtt a képesítést. A kolozsvári egyetem felállításával Kolozsvárt is lehetett eme követelménynek megfelelni. 1883-ban kimondották, hogy ezután csakis az egyetem elvégzése után Pesten és Kolozsvárt székelő tanári bizottság előtt letett tanári vizsga esetén foglalhat el bárki is tanári állást. Akik e törvény életbelépte előtt 3 évig már tanítottak, úgy tekintetnek, mint akik eme vizsgáknak eleget tettek. Ilyen értelemben az 1883. t.-c. 29. §-nak megfelelően már 3—4 rendes tanára van az intézetnek, Hermann Irén és Tapody Tamás személyében, kik közül Hermann és Tapody 1884. ápr. 21-én kapták meg 14,863. sz. a. a vall. és közokt.

1) Értesítő 1889—90. 19. l.

2) Értesítő 1889—90. 23. l.

miniszteriumtól a vizsgálat alól való fölmentésüket.¹ Hassák Vidor az első minorita-rendi okleveles tanár Szilágyosomlyón.

Ugyanilyen jogosított tanári kar működik 1886-ban, mikor az említett törvény 29. §-a alapján rendes tanári minőségben tanít Csák Alajos, Csomortányi Péter, Szőke Dániel. Ezek mellett Wittmann Ágoston szerepel csak mint diplomás tanár. Növekedik az okleveles tanárok száma a közelgő 1888—89-ik tanévben, mikor Kölln Norbert és Schöffler Leo kerül Szilágyosomlyóra.

1890-ben, mikor Mahalesik Bónó és Fetzner Ferencz vált fel néhány tanárt, a 8 tagból álló tanári kar egyet leszámítva, mind egyetemi végzettséggel rendelkezik. 1892-től kezdve nem is akad az intézetben tanár, ki az egyetemet nem végezte volna. Baj volt csak a rajzoló geometriával, melyre a rend nem taníttatott egyéneket. Mikor 1885-ben Barathy Mihály eltávozott, helyét 1886-ban Szentimrei foglalta el. Bár nem rajzoló szakra, hanem classica philológiára készült, az 1890-ben összeülő Tanügyi Bizottság ajánlotta a váradi püspök urnak, mint kegyurnak, hogy hagyja meg, mert kitűnő sikerrel tanít.²

Mikor Szentimrei István tanári vizsgálata megszerzése után ez állásáról lemondva, elment Erzsébetvárosba: a rajz-tanári tanszék folytonos válságnak volt kitéve.³ A Tanügyi Bizottság 700 frtos pályázatot hirdetett, de nem akadt vállalkozó⁴ s így e tárgyat a többi tanár között osztották meg.⁵ 1892-ben újra irnak ki pályázatot,⁶ de sikertelenül, mire dr. Schlauch Lőrincz Fekete Józsefet nevezte ki rajztanárrá 1892. szeptemberében. 1893. febr. 17-én állásáról lemondott, mire a rajz tanítását Asbóth Viktor, Fetzner Ferencz és Schöffler Leo a tanév végéig folytatták. Az 1893—94-ik tanévre nem irtak ki pályázatot,⁷ mert a helyettesítő tanárok ebben a szakban gyakorlottak, de másrészt azért, mert nem remélhető, hogy 700 frtos fizetés mellett állandó rajztanárt kaphassanak, mert az állam 1200 frtos fizetés mellett is alig kap, s végül mert a Minorita-rend 1 év múlva képzett rajztanárt alkalmazhat a saját kebeléből.

1) L. Értesítő 1889—90. 26. l. és Értesítő 1884—85. 34. l. és Minor. Diarium C. könyv 1884. ápr. 21-én. — 2) L. T. B. jkv. 9. p. — 3) L. T. B. jkv. 68. p. — 4) T. B. jkv. 76. p. — 5) T. B. jkv. 85. p. — 6) T. B. jkv. 122. p. — 7) T. B. jkv. 149. p.

A minorita-rend tényleg próbát tett egy tagjával, Török Teofillel, ki azonban a képesítést nem szerezvén meg, a középiskolai törvény 30. §-a alapján állásában tovább nem maradhatott. 1897—98-tól Fetzner Ferencz tanította a rajzot. Ő, az egyetemi végzettsége, meg tanári oklevele mellett, még az ipariskolai rajztanítási képesítést is megszerezte, de ezen rajztanári képesítést, bár eredményesen tanította a rajzot, a Főigazgató nem tartotta elégségesnek, s azért a vallás- és közoktatásügyi Miniszterhez intézett felterjesztésében mindig kiemelte azt, hogy a rajztanári állás betöltetlen, s hogy egyéb tanár a saját szakjától elvonatik, hogy a rajzot, melyre képesítve nincsen, taníthassa.

A Tanügyi Bizottság erre 1908. december 1-én tartott gyűlésén a meghirdetett állásra pályázó Sárosi Ödönt terjesztette fel kinevezés céljából. Alig foglalta el állását, már is kinevezték Verseczre, s így ez évben a tanárok maguk közt voltak kénytelenek e tárgyat felosztani. 1909. aug. 30-án Kerner Pált nevezte ki az egyházmegyei Főhatóság rajztanárnak. 1910-ben Pozsonyba nyervén kinevezést, állását a minorita rend főnöke Bardocz Lajossal töltötte be.¹ Így a rajztanári állás valahára arra képesített egyénnel van betöltve. A többi szakcsoportok kisebb megszakítással folytonosan okleveles tanárokkal voltak képviselve.

A hittanári tanszék, mely ez intézet katolikus jellegénél fogva rendes tanári állás, az egyházi főhatóság útján képesített tanárral volt és van betöltve. A magyar,- latin,- számtan,- földrajz,- fizikai földrajz,- természetrajznak, valamint a történelemnek mindig egyetemi képzettséggel bíró és az országos tanárvizsgáló bizottságok valamelyike előtt oklevelet szerzett tanárai voltak. A német nyelvet 1905. óta szintén arra képesített tanár adta elő.

A szakcsoportok 1890. óta ilyen módon vannak képviselve: magyar-latinra képesített tanár van általában: 2; számtan-fizikára: 1; földrajz-természetrajzra: 1; latin-történelemre: 1; latin-németre: 1; rajzoló geometriára: 1.

A tornát 1890. óta többen tanították; Nits Pál Glycér az évben szerezvén meg a tornatanítói képesítést, tanította azt 200 frt fizetés mellett² egész 1896-ig, mikor tárgyát

1) L. Gimn. levélt. 390—1910. — 2) L. T. B. jkv. 28. p.

Schöffler Leo vette át, ki 1898-ban tett eleget a tornatanitathatáshoz megkivánt vizsgálat kötelezettségének, s el is tanította azt a rendes magyar és latin órái mellett mindaddig, míg a halál 1911-ben ebben megakadályozta. Azóta Scheller Lajos tanítja a tornát, megszerezvén az algimnáziumra a képesítést 1911-ben. Mint a már előző években betegeskedő Schöffler Leo helyettese elég gyakorlatra tett szert, csak az a kár, hogy a főgimnáziumra érvényes képesítést nem szerezte meg.

Igy a főgimnázium megnyitával 2 magyar-latin-, 1 számtan-fizika-, 1 földrajz-természettan-, 1 latin-történelem-, 1 rajzoló geometria-, 1 latin-német-, meg 1 tornára képesített tanára van az intézetnek.

Az V. osztály megnyitával két tanerő válván szükségessé, a minorita rendtartomány egy magyar-latin, meg egy latin-görög tanár kirendelését kérte a magas kormánytól. A rend, mivel az állam a szerződésileg biztosított teljes államsegélyt még nem utalványozhatta ki, felkérte a kormányt, hogy a teljes államsegély kiutalásáig az akkori létszámon felüli tanárokat rendelje ki és azok illetményeiről is gondoskodják. A mi meg is történt, mert a magas Miniszterium Nemes Károlyt és Neszveda Károlyt nevezte ki helyettes majd rendes tanárokká az intézethez.¹ Ugyanilyen okoknál fogva kerültek a gimnáziumhoz Wieser István és Vincze János, előbbi magyar-latin, utóbbi görög-latin oklevéllel, majd meg Magyar Kálmán a mennyiségtan és természettan tanítására szóló oklevéllel. A rendnek és a magas kormánynak e megállapodásából kifolyólag jutottak még ide Komán Andor, meg Mániás Ferencz,² kik közül az első magyar-németre, az utóbbi mennyiségtanra és fizikára van képesítve.

A *tanárok kinevezése* kezdetben a magas kormányt illette azon megkötéssel, hogy az erdélyi status világi papságából tartozott azokat az erdélyi egyházfő előterjesztésére kinevezni.

1859—66-ig, majd 1879—90-ig a minorita rendfőnök küldte a tanárokat. Midőn az 1902-ben megboldogult dr. Schlauch biboros 1890-ben az intézetet átvette, a minorita-rend Főnökével szóbelileg abban egyezett meg, hogy a ta-

1) L. Gimn. levélt. 342—1910. 340—1910. 368—1910. és 15—1913. —

2) Gimn. levélt. 461—1913. és 453—1913.

nárok, még a rendkívüli tárgyakra is, a minorita-rend kebeléből valók legyenek, kiket a nagyvárad püspöknek a rendfőnök praesentál, a kinevezés a püspököt illeti. A rajz-tanári tanszéket a püspökség a rendfőnök felkérésére pályázat útján töltötte be 1908-ban és 1909-ben.¹

1910-ben a tanári kinevezés joga a rendre szállt át, ez alapon jött már Bardocz Lajos és Gaberdeen Rezső, meg Csötörtök Arnold, és a Mahalesik Tituszt föl váltó Vevér Emil, majd meg a Kőhalmit ideiglenesen helyettesítő Khell István. A kinevezés joga különben az 1909-ben kötött szerződés 6-ik pontja által van körvonalazva, mely szerint 1 igazgató, 13 tanár és 1 tornatanító alkalmazandó az intézetnél, kik közül 4 tanár állami kinevezés alá esik, kiket azonban szintén a rendfőnök praesentál, a többi a rendfőnök nevezi ki. A rendfőnök ez alapon nevezte ki Ajtai Endre drt az egészségtan tanárának² és nevezte ki a fentebbieket. Az állam pedig az átmeneti időre való tekintettel készséggel küldött egyéneket, gondoskodva azok fizetéséről, családi pótlékáról, lakbéréről, hogy a kulturális haladás tekintetében fennakadás ne legyen.³

A háboru nem kímélte meg a tanári kart sem. Az egyik tanár eltávozván Rákospalotára, kettő pedig bevonulván a haretérre, a torna tanító meg folytonos szemlére való jelentkezése miatt lévén izgalomban: a többi tanárra háramlott a nevelés-oktatás nehéz munkája, akik ellen képesítés tekintetében semmi kifogás sem emelhető, mert egytől-egyig oklevéllel rendelkeznek.⁴

Helyénvaló lenne a tanárok iskolán kívüli társadalmi és irodalmi munkásságát is feltüntetni. Nagyobb teret foglalna el az iskola belszervezete: tanterv, tanulmányi eredmény, az első érettségi; rendkívüli tantárgyak, önképzőkör, igazgatói konferenciák, testi nevelés. Mindezek valamint a rendtartás idevonatkozó részletei, segélyezés, ösztöndíj, tandíjmentesség, jutalmazás, iskolai ünnepélyek, oktatási eszközök, könyv- és szertárak, tankönyvek; pecsét, zászlóügyek vagy négy-öt ivvel

1) Gimn. levélt. 18—1910 és T. B. jkv. 25. p. 28. p. 69. p. 109, 110. pp. és 1908. dec. 1. jkv. — 2) Gimn. levélt. 1912—515. — 3) Gimn. levélt. 486—1912. 527—1914. 554—1914 — 4) Gimn. levélt. 626—1914.

emelnék e szerény történet terjedelmét. Épen erre való tekintettel költségkimélés szempontjából ezeket el kellett ejteni. Így áttérhetünk a növendékekre.

VII. FEJEZET.

A tanulók.

Az intézet szükségességét mi se bizonyítja jobban, mint az a létszám, melyet a főgimnázium kifejlesztése előidézett. A Ratio idején nem volt nagy a tanulók száma ez iskolában. Ezt megmagyarázza az a körülmény, hogy, bár a Ratio tanterve 6 osztályu tagozatot ismert, itt alig volt több osztály az időben háromnál. Az I. grammatikai osztály külön szerepelt, de már a II. és III-ik össze volt vonva egy tanár kezében. A IV-ik grammatikai osztály és a humani osztályok szintén egy tanár vezetése alatt voltak és akkor is évenként felváltva tanította a poesist és a rhetorikát. Innen ered az a kicsi szám, mely 1850-ig észlelhető.

A tanulók létszámáról szóló kimutatás az intézet kezdő éveiből nincs meg. A meglevő főnévkönyvi adatokat Mahalesik Bónó igazgató szedte rendbe és köttette be, s így megmen-tette ezeket az elveszés veszedelmétől. Hogy a régi adatok elvesztek, azon nincs mit csodálkozni. Hisz tudjuk, hogy sok üggyel-bajjal küzdött meg ez az iskola. Többször bezárták, más hivatalok költöztek be; ilyen mostoha viszonyok között Isten csodája, hogy még ennyi is megmenekült a zürzavaros állapotokból.

Az Entwurf megszüntette a régi 5, illetve 6 osztályu gimnáziumokat és helyükbe 4 osztályu algimnáziumokat és 8 osztályu főgimnáziumokat állított föl. Mi sem természetesebb, mint az, hogy ez az intézet algimnáziummá degradálódott. Hisz a régi 6, vagy 5 osztályu tagozatnak sem birt megfelelni. Miért? A tanári fizetések nemléte miatt. Ha nem volt több mint három tanárra fizetés, hogy lehetett volna ez főgimnázium, hol 10—11 tanárra volt szükség.

Igy a tanári fizetés nemlétén mulott az algimnázium élete 1854--1866-ig, mikor már nem is 3—4, hanem hat tanárt kívánnak egy algimnáziumhoz is, s mivel nem volt

honnan fedezni, bezárták. Így hát megint nincs mit megütközni, ha a tanulók létszámát 1854-től 1866-ig terjedő időközben 82—48 között látjuk ingadozni.

1879-től egészen 1910-ig az V-ik osztály megnyitásáig 63—125 közt mozog a tanulók létszáma. Hogy miért nem több, az megérthető az algimnázium természetéből. Erre vonatkozólag elég világos cikk látott napvilágot Köhalmittól.¹ „Ha főgimnáziumunk lesz — ugymond — nem fog megtörténni az a fonák helyzet, hogy még helybeli szülők is másutt járatják gyermekeiket már az első osztályba is, abban a helyes tudatban, hogy nem jó a fiatal csemetéket sokszor átültetni. A város intelligens elemei gyarapodni fognak, sok vidéki tanuló fog ide tódulni.“

A jóslat beteljesedett. A tanulók létszáma ez:

1835	8*	1859—60	82	1893—4	115
1835—6	44	1860—61	74	1894—5	100
1836—7	58	1861—2	75	1895—6	83
1837—8	65	1862—3	70	1896—7	93
1838—9	68	1863—4	54	1897—8	107
1839—40	58	1864—5	48	1898—9	112
1840—41	52	1865—6	48	1899—900	128
1841—2	59	—	—	1900—901	122
1842—3	86	1879—80	71	1901—2	112
1843—4	76	1880—81	88	1902—3	111
1844—5	60	1881—2	88	1903—4	113
1845—6	38*	1882—3	99	1904—5	101
1846—7	53	1883—4	74	1905—6	116
1847—8	47	1884—5	78	1906—7	121
—	—	1885—6	82	1907—8	123
1849—50	48	1886—7	71	1908—9	123
—	—	1887—8	77	1909—10	123
1854—5	49	1888—9	55	1910—11	169
1855—6	59	1889—90	78	1911—12	227
1856—7	76	1890—91	86	1912—13	274
1857—8	82	1891—2	92	1913—14	286
1858—9	81	1892—3	106		

1) Szilágyssomlyó 1907. jun. 27.

1835-ig elveszett a főnévköny, 1835. és 1845—46-ból is hiányos.

Nemzetiségre nézve 1879—80-ban volt 30 magyar, 11 magyarul-németül tudó és 17 magyarul-románul tudó; 1890—91-ben: 45 magyar, 3 magyar-német, 28 magyar-román, 3 magyar-német-románul tudó; 1913—14-ben magyar anyanyelvű 189, román 72; csak magyarul tudott 187, más nyelven is: 74.

Vallásra nézve 1879—80. van: róm. kath.: 23; gkath.: 16; reform.: 7; gkeleti: 1. 1890—91-ben: róm. kath.: 26; gkath.: 27; gkel. 1, ref.: 14, izr.: 11. 1913—14-ben róm. kath.: 73; gkath. 73, reform.: 58, ág. ev.: 1; gkeleti: 4, izr.: 52.

Ez adatok csak a nyilvános tanulókra szorítkoznak.

Amint ezekből látható: a róm. kath. papság az időben, mikor e gimnáziumot alapította, jót tett nemcsak a katolikusokkal, hanem más vallásuakkal is. S ha az állam szintén segítségére jött ez intézetnek, csak a méltányosság-nak tett eleget, mert hiszen az államnak minden vallásu és fajú gyermeke látogatja ez iskolát.

VIII. FEJEZET.

Az új épület.

A régi gimnáziumi épület, — mely a Ratio educationis-féle tanterv szerint 6 termet foglal magában, s mely csak a 60-as években nyerte egyik mellékhelyiségét a Báthory-várkert északnyugatra néző fala mentén, a tornacsarnokot és rajztermet pedig 1892-ben az udvarnak kelet felé néző részén a csizmadia-szinnel összeépítve — a főgimnázium kifejlesztésével az Entwurf-féle 8 osztályu gimnázium osztályai befogadására nem lehetett már alkalmas. Ideiglenesen a város adott helyiségeket a fokozatosan megnyílt osztályok részére.¹ Eme kétfelé szakított tanhelyiségek didaktikai szempontból nem voltak a legideálisabbak. Minden körülmény

1) L. Elhelyezés c. alatt.

egy a célnak megfelelő modern gimnáziumi épület emelésére serkentette az illetékes tényezőket.

Még maguk az elemek is figyelmeztettek eme fontos épület megvalósítására. 1914. márc. 21-én ugyanis¹ a Frankovits-féle rt. nagy áruraktára a gimnázium töszomszédságában leégett, mely alkalommal a rajzterem fedelének keleti része szintén tüzet fogott. Néhány uriemter és a deákság önfeláldozó munkásságának köszönhető, hogy a tűz terjedését a rajzterem padozatán megakadályozták, és így csak a fedélzetnek egy csekély része esett áldozatul a tűzvésznek. A Magyar-Francia biztosító társulat a gimnáziumon esett 500 koronányi kárt megtérítette.

Miután a gimnáziumot a minorita-rend átvette: eleget tett ama kíváncságnak, hogy a főgimnáziumot kifejlessze. Közben a szerződés szerint kikötött 350,000 korona építési segílyt is megnyervén a tanügyi kormánytól: terveket készítettett Baumgarten Sándor budapesti műépítésszel. E tervek javított kiadásban a tankerületi főigazgató és tanügyi kormány jóváhagyását megnyerték, s így csak építtetni kellett. 1913. őszén árlejtést hirdettek. A beérkezett ajánlatok közül Bottyán István és Weszelowszky testvéreké volt a legelőnyösebb, amennyiben a második ajánlatuk 290,000 koronára volt előirányozva.

A rendnek a főnöke erre az építkezés kiadására vonatkozó döntésre hívta meg a gimn. igazgatóját.²

Az építőmesterrel megkötötte a szerződést. Most már csak Szilágysomlyó várostól kellett az erre a célra megszerzett telket átvenni. Erre nézve a rend nevében az igazgató kapta meg a felhatalmazást.³ A telekátadási jegyzőkönyv ekképen hangzik:

⁴1510—1914. kig. sz. Jegyzőkönyv. Felvétel Szilágysomlyón 1914. évi március hó 16-ik napján Szilágysomlyó rt. város polgármestere által a róm. kath. püspöki főgimnázium részére ajándékozott telek átadása tárgyában. Jelen voltak Szilágysomlyó rt. város részéről: Donogány János polgármester, Bölöny Bálint rendőrkapitány, Faragó Sándor tiszti ügyész, Ábrahám Sándor gazd. tanácsos, városi mérnök; a konventualis minorita-rend mint iskolafenntartó ré-

1) Gimn. levélt. 97—1914. — 2) Gimn. levélt. 60—1914. — 2) Gimn. levélt. 88—1914. — 3) Gimn. levélt. 92—1914.

széről: Mahalesik Bónó főgimn. igazgató; Weszelowszky Géza építési vállalkozó megbízottja.

Polgármester bemutatja Ftlendő dr. Lakatos Ottó, a Magyar konv. minorita-rend tartományi főnökének 187—1914. sz. átiratát, amelyben Ftlendő Mahalesik Bónót, főgimnáziumi igazgatót a főgimn. telek átvételére s ezzel kapcsolatos teendők elvégzésére úgy a maga, mint a minorita-rend nevében felhatalmazza.

Az így a minorita-rend részéről kiküldött meghatalmazottaknak Szilágysomlyó város kiküldöttei átadják a szilágysomlyói 344. sz. tjkvben 518., 519., 520. hrsz. alatt foglalt ingatlanokat a minorita-rend és Szilágysomlyó rt. város között létrejött ajándékozási szerződés feltételei szerint a Minorita-rend meghatalmazottja, Ftlendő Mahalesik Bónó urnak, ahol is a helyszínén az ingatlan határai kijelöltetvén, közös megállapodás szerint az alábbiakban határoztatott meg:

Nyugati oldal: Nyugati oldal határa a dr. Markovits Jakab házának keletre menő 5 méter távolságnál kezdődik és ezen 5 méter távolságot a Markovits telke egész hosszirányában mindenütt megtartván a Kraszna folyóig, illetve a Kraszna folyónál levő déli határig vonul.

Ezen 5 méter stráf, mely Markovits telke és a főgimnázium telke között van, Szilágysomlyó város tulajdonában maradt és a város részéről, mint vízlevezető csatorna használtatik.

Déli oldal. A déli oldal határát mindenütt a Kraszna folyam vízfolyásának közepe képezi.

Keleti oldal. A keleti oldal határa az özv. Adler Jónásné, illetve Nuszbaum-féle telek jelenlegi határai megállapittatván, s így az feltüntettetett.

Az északi határ. Az északi határ a dr. Markovits és dr. Gáspár Gyula közötti egyenes vonal lévén, mely határ szintén megállapittatván, elfogadtatott.

Ezek után ft. Mahalesik Bónó ezen határokkal megjelölt telket a szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnázium részére átveszi és ez alkalommal úgy a maga, mint a minorita-rend és főnöke nevében is hálás köszönetét fejezi ki Szilágysomlyó város tanácsának és közönségének azon nagylelkű áldozatáért, hogy ezen telek ajándékozása által ezen nagyobbyszerű tudományos cél elérését, a főgimnázium

megalapítását előmozdították. Ezzel a jegyzőkönyv lezáratott és aláíratott. Km. P. H. Donogány János, polgármester, Bölöny Bálint, rendőrkapitány, Faragó Sándor, Ábrahám Sándor, Hatfaludy János, jegyző, Mahalsik Bónó, főgimn. igazgató, konv. minorita-rend meghatalmazottja. Weszelowszky Géza, építési vállalkozó megbízottja.

Ennek megtörténtéről az igazgató értesíti a rendfőnököt és közli egyben vele, hogy emez átvételt megelőzőleg többen a gimnáziumi telek mellett egészen a Krasznáig húzódó 5 m. széles árkot a gimnáziumi telekhez szeretnék volna csatoltatni, miáltal 500 m²-rel nagyobbodott volna a telek; de arra való tekintettel, hogy több városi képviselő a város tulajdonának kívánja azt megtartani, ez árok átadása elmaradt.¹

Ezt megelőzően megjelentek az építést tervező Baumgarten műépítész, Bottyán István vállalkozó és a következő jegyzőkönyvet vették fel.

²Munkaátadási jkv. 1914. március 13-án.

Tárgy: A szilágysomlyói róm. kath. püspöki főgimnázium elhelyezésére szolgáló új épület építési munkálatainak, munkabavételének vállalkozó Bottyán István szatmári lakos építőmester részére történt átadása.

Jelen vannak alólirottak.

A f. é. március hó 10-én alantírt építési, illetve vállalati szerződés alapján vállalkozó a telekbe bevezettetett, az neki az építés foganatosítása végett átadatott. Ugyanakkor átadatott a vállalkozónak a tervezetnek két teljes példánya a célból, hogy azok alapján az építési engedély kiadását Szilágysomlyó város tanácsától kérelmezze.

A vállalkozónak a kiviteli tervek, padlómagasságok, a kitűzés mikénti foganatosítása megmagyaráztattak, s az építés megkezdéséhez az utasítás megadatott.

Vállalkozó kijelenti, hogy a vett utasítást megértette és úgy a most vett utasításokat, valamint a szerződéses mellékletekben foglalt kikötéseket szigorúan betartani kötelességének tartja.

Baumgarten Sándor munkaátadó, Bottyán István, Mahalsik Bónó igazgató.

1) Gimn. levélt. 92—1914. — 2) Gimn. levélt. 89—1914.

Az építési engedélyt az 1914. jan. 1. óta érvényben levő jóváhagyott építési szabályzat szerint kérni kellett a várostól, mit az meg is adott. Ezen a címen a város pénztárába 389 korona 20 fillér volt befizetendő. Az igazgató kéri ennek mielőbbi elintézését, hogy az építési munkálatok fennakadást ne szenvedjenek.¹

A rendfőnök az igazgatónak a telekátvételtől, az árok-ról szóló előterjesztését tudomásul veszi² és az árok beboltozási költsége felől tudakozódik, mert ha nem áll arányban a telek értékével, nem érdemes, hogy fokoztassanak a kiadások. Egyben értésre adja az igazgatónak, hogy az építési engedélyre a kért 389 kor. 20 fillér összeget utalványozta a Magyar Jelzálog Hitelbank útján, sőt ez összeget kikerekítette 1000 koronára, hogy az esetleges apróbb kiadások fedezhetők, a rendházban a vendégszoba bebutorozható legyen Szabó János műépítész részére, ki mint építési ellenőrző, a rend iránti tekintetből, tisztán kész kiadásainak megtérítése ellenében, teljesen ingyen végzi az ellenőrzést. Az építés rendszeres ellenőrzésére az igazgatót kéri fel a rendfőnök. Majd meg, hogy minden szabályszerűen történjék, elküldi az építéssel kötött szerződést és az állami feltételeket az építkezés befejeztéig.³

Az épület alapját 1914. március 14-én kezdték ásni. A munkálatok az igazgató, Mahalsik Bónó közvetlen ellenőrzése mellett gyors ütemben haladtak, olyannyira, hogy jul. 23-án, mikor a középiskolai reformmal kapcsolatban bekívánt tervrajzot⁴ küldi be a magas tanügyi Kormányhoz az igazgató, már a II-ik emeletet építik.

Sajnos, a háború kitörése a munkálatokat megakasztotta. Erre vonatkozólag az igazgatói fölterjesztés a rendfőnökséghez ekképen hangzik.

⁵A főgimn. építkezése aug. 1. óta szünetel.

A félbemaradt munka jelenleg így áll.

1.) A rajzterem körítő fala hatos állás magasságban van falazva.

2.) A diszterem az udvari bejárat felőli részen mintegy

1) Gimn. levélt. 92—1914. — 2) Gimn. levélt. 95—1914. — 3) Gimn. levélt. 117—1914. — 4) Gimn. levélt. 212—1914., 532—1914. — 5) Gimn. levélt. 549—1914.

egy m. magasságig van felfalazva, ugyszintén az udvarra néző része is.

3.) A kert felőli front ablak közti pillérek a falegyenlegig vannak, csupán a kis vastartók a nyílás fölé nincsenek elhelyezve.

4.) A többi részen a falegyenleg készen van.

5.) Az épülethez aug. 2-án $1\frac{1}{2}$ vagon mennyezetgerenda lett szállítva.

Az asztalosmunka készítése folyamatban van.

Mikor a rendfőnök a munkálatok abbanmaradásáról értesül, tiz, majd husz ezer koronát utalványoz, sürgetve az építést, hogy legalább tető alá hozza az épületet.¹ Miután a moratoriumra való tekintettel nehezen lehetett pénzhez jutni; a munkálatok is lassan folytak le, míg végre száraz téli időben az eternit is felkerült a tetőzetre.² Itt van junius is, de a vakolás a szállítási nehézségek miatt egyre késik. Így az épület teljes felépítését, leírását más krónikásra bízva, s megemlítve még azt, hogy a város a gimnázium részére ajándékozott telek előtt levő járda költségeinek fejében részlettörlesztésként 675 korona 85 fillért rótt ki a rendre:³ kimutatást adhatunk a leendő épület helyiségeiről:

1) Gimn. levélt. 675—1914. — 2) Gimn. levélt. 725—1914. — 3) Gimn. levélt. 534—1914. és 536—1914.

II. emelet.				
Tanterem	8·385 m. h.	6·6 m. sz.	3·8 mm.	55·34 m ² .
Tanterem	10·9 "	6·6 "	3·8 "	71·94 "
Földrajzi szertár	3·17 "	6·6 "	3·8 "	20·92 "
Tanterem	8·285 "	6·6 "	3·8 "	54·68 "
Tanterem	6— "	6·6 "	3·8 "	39·6 "
Rajzszerter	6·5 "	4·4 "	5— "	28·60 "
Rajzelőadó	16·85 "	7·65 "	5— "	128·90 "
Ifj. könyvtár	6·37 "	7·65 "	3·80 "	48·26 "
Előszoba	3·45 "	7·65 "	3·80 "	26·39 "
Diszterem	16·22 "	10·15 "	5— "	164·63 "
Oltárhely	2·8 "	10·15 "	5— "	28·42 "
I. emelet.				
Fizikai előadóterem	8·365 "	6·60 "	3·8 "	55·21 "
» laboratorium	3— "	6·60 "	3·8 "	19·8 "
» szertár	8— "	6·60 "	3·80 "	52·8 "
Tanári dolgozóterem	3·17 "	6·60 "	3·80 "	20·92 "
Tanterem	8·285 "	6·60 "	3·80 "	54·68 "
Tanterem	6— "	6·60 "	3·80 "	39·6 "
Természetrizai előadó	7·71 "	10·15 "	3·80 "	78·26 "
Természetrizai laborat.	3·30 "	7·67 "	3·80 "	25·31 "
» szertár	8·17 "	10·15 "	3·80 "	82·93 "
Előszoba	3·45 "	7·65 "	3·80 "	26·39 "
Tört. és filologiai szert.	6·37 "	7·65 "	3·80 "	48·73 "
Tanterem	7·9 "	7·65 "	3·80 "	55— "
Tanterem	9·24 "	7·65 "	3·80 "	70·69 "
Orvosi szoba	6·50 "	4·58 "	3·80 "	29·77 "
Földszint.				
Tanterem	11— "	6·30 "	3·80 "	69·3 "
Tanterem	11·475 "	6·30 "	3·80 "	72·29 "
Szülők fogadó szoba	3·20 "	6·30 "	3·80 "	20·16 "
Tanári gyűlésterem	11·245 "	6·30 "	3·80 "	70·84 "
Tanterem	9·75 "	7·50 "	3·80 "	73·13 "
Igazgatói előszoba	2·55 "	7·50 "	3·80 "	17·08 "
» iroda	4·92 "	7·50 "	3·80 "	35·07 "
Tanári könyvtár	9·24 "	7·50 "	3·80 "	69·03 "
Könyvtári dolgozóterem	4·43 "	6·35 "	3·80 "	28·13 "
Tornaszertár	6·075 "	6·15 "	2·60 "	37·33 "
Tornaterem	19·20 "	10— "	6·80 "	192— "
Tornaöltöző	7·35 "	5·77 "	2·60 "	40·98 "
Tornatanári szoba	5·05 "	3·60 "	2·60 "	18·18 "

532—1914. Melléklet az új gimn. helyiségekről.

IX. FEJEZET.

Az intézet ellenőrzése.

A szilágysomlyói gimnázium róm kath. jellegű lévén, autonomia híján a vallás- és közoktatásügyi kormány vezetése alá tartozó intézetek sorában foglal helyet. Magyarországon a középiskolák így oszlanak meg: az állam rendelkezése, az állam vezetése és az állam felügyelete alatt állók. Előbbeniek az államiak, a második helyen említettek közé tartoznak a községi és társulati, valamint egyesek által fentartott, — azonkívül a római- és görög katolikus, meg alapítványi iskolák; az állam felügyelete alá tartozó iskolák az autonóm hitfelekezetek iskolái.

Az állam rendelkezése és vezetése alatt álló iskolákban a vallás- és közoktatásügyi miniszter alá rendelt főigazgatók hajtják végre a tanügyi hatóság intézkedéseit, és ügyelnek a tanulmányi és fegyelmi rendre, elnökölnék az érettségi vizsgálatokon, míg ugyanezen főigazgatók az autonomiai intézetekben csak mint miniszteri biztosok teljesíthetik a főfelügyeletet évről-évre való kinevezés jogán.

E gimnáziumnak fődirektora a Ratio educationis idején az erdélyi püspök volt. Az Entwurf életbe lépte sem változtatott ez állapoton. 1861-ben azonban a nagyváradi tankerületi főigazgató alá helyezték ez intézetet.¹

1882—83-ban² még a nagyváradi ker. főigazgató hozzá tudomásul Szilágysomlyó városának, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium 22,797. számú rendeletével e gimnáziumot magángimnáziummá nyilvánította.

Az 1883-iki középiskolai törvény (XXX. t.-c.) 42. §. tizenkét tankerületre osztván fel az országot, a somlyói gimnáziumot a kolozsvári tankerületbe osztotta be. Attól fogva ez intézet a kir. főigazgatói székben ülő nagy férfiak utmutatása mellett rohamosan fejlődött. 1885-ben épen főigazgatói utasításra fektettek bele felszerelésre³ 665 frtot. 1886-ban nemcsak a főigazgató Páll Sándor, hanem Klamarik János, a középiskolák ügyosztályának miniszteri tanácsosa is meglátogatta e gimnáziumot.⁴ Páll Sándor, főigaz-

1) Protocollum köny. I. 71—73. l. — 2) Ért. 1882—83. 28 l. és 1889—1890. 25. l. — 3) Ért. 1884—85. 33. l. — 4) Ért. 1885—86. 23. l.

gató az intézet iránt jóakarattal viseltetett, de a hiányok előtt ő sem hunyhatott szemet. Mikor Páll Sándor betegségé miatt nem látogathatta meg a reá bizott intézete-
teket,¹ miniszteri biztosként dr. Finály Henrik ejtette meg a hivatalos látogatást és megelégedésének adott kifejezést az intézetben tapasztaltak felett. Mikor Páll Sándor 1889. február 8-án 34. sz. a. megleghangu leiratban tudatta nyugalomba való lépését², helyét dr. Erődi Béla foglalta el. Akkor már dr. Schlauch Lőrinc, váradi püspök vállalta volt a kegyuraságot. A hiányok megszüntetése munkába volt véve. Az 1890. április 11—14-ig látogató főigazgató a nyilvánossági jogot kéri a magas kormánytól a gimnázium részére. 1891. április 23—24-én dr. Finály Henrik helyettes főigazgató megelégedését nyilvánítva, hagyta el az intézetet. Hasonló szellemben nyilatkozik Finály a következő tanév, 1892. ápr. 2-án is.

1892. nov. 21--22-én már Kuncz Elek látogatja meg a szilágysomlyói gimnáziumot. E férfi, ki a tanári pályán csakhamar az igazgatói rangra küzdötte fel magát, majd meg a váradi és 1892. óta a kolozsvári tankerületet vette át, kit ő felsége kormánya hosszú pedagógiai tapasztalatai és hasznos utmutatásai miatt méltóságos rangra emelt: a somlyói gimnáziummal szemben is örökké élő névre tarthat számot.

Ha Schlauch biboros az anyagi részét vette át ez iskolának, úgy Kuncz Elek az, ki a szellemi irányítás terén vitte előbbre annak a teljes kialakulás felé vezető útját, szerepét. Az intézetnek 1892. óta dirigáló igazgatójával, Mahalesik Bónóval egyetemben, ki a főigazgatói követelményeket a lehető legpontosabban igyekezett és tudta végrehajtani: Kuncz Elek főigazgató az, ki az intézet haladását gátló körülményekre való ráutalással a gimnázium állandó nyilvánosságát kieszközölte 1895-ben; ugyancsak e férfi nógatásának köszönhető az az állapot, hogy az intézet alapítólevelet nyert az 1908., illetve 1909-ben kötött szerződésben, mely lehetővé tette a gimnázium kifejlesztését és egy modern épület emelését. Nagy elfoglaltságára való tekintettel miniszteri biztos helyettesítette őt 1912-ben a hi-

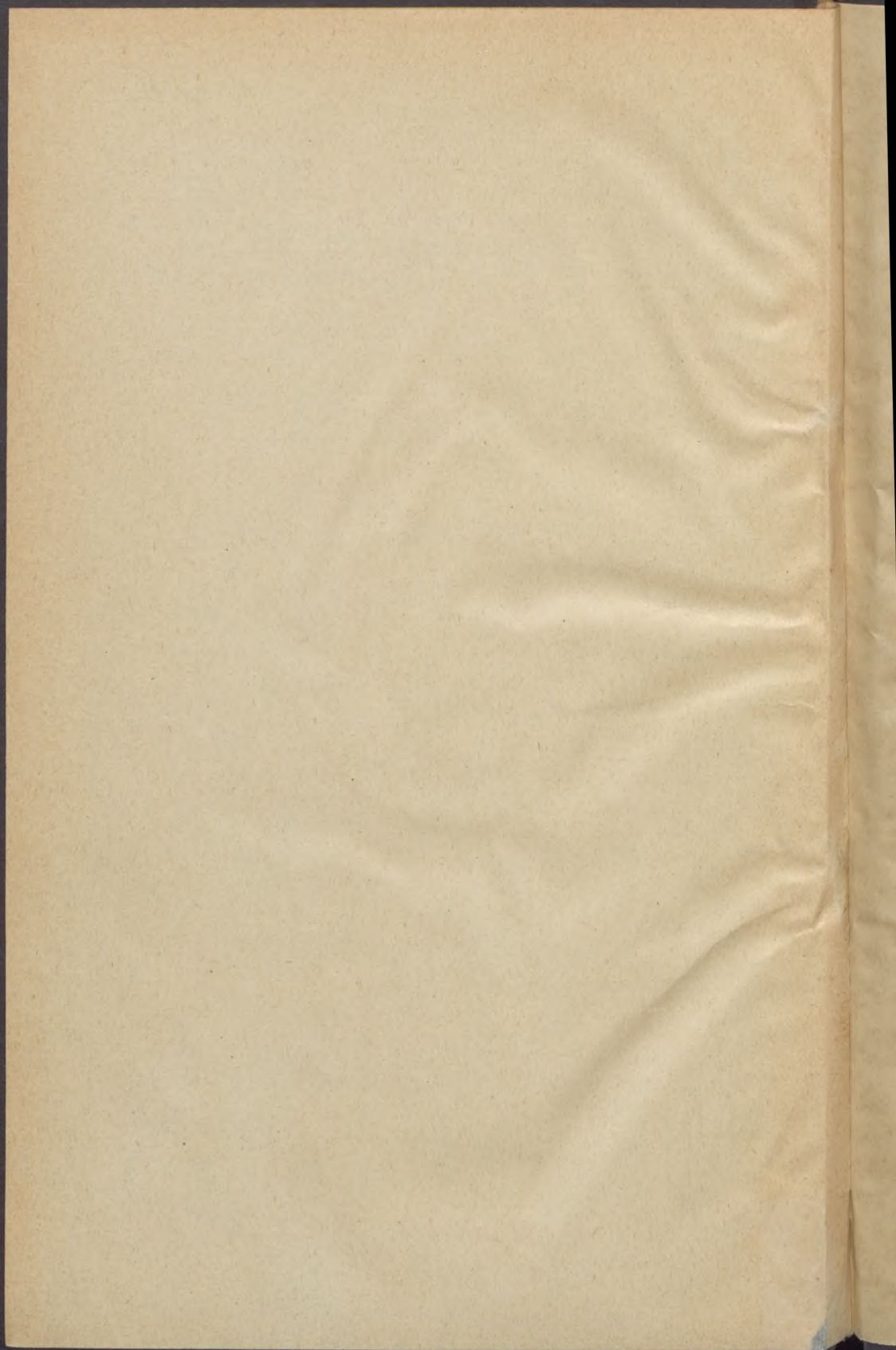
1) Ért. 1887—88. 43. l. — 2) Ért. 1888—89. 37. l.

vatalos látogatásban, majd meg 1914-ben az érettségén, sőt 1915-ben a hivatalos látogatásban is; amennyiben 1912. febr. 23—26-án Ratkovszky Pál, szatmári kir. igazgató, címzetes főigazgató,¹ majd meg dr. Fináczy Ernő egyetemi tanár, udvari tanácsos helyettesítette őt. 1914—15-re pedig iskolalátogatónak Körössy György deési igazgatót küldte el a tanügyi kormány.²

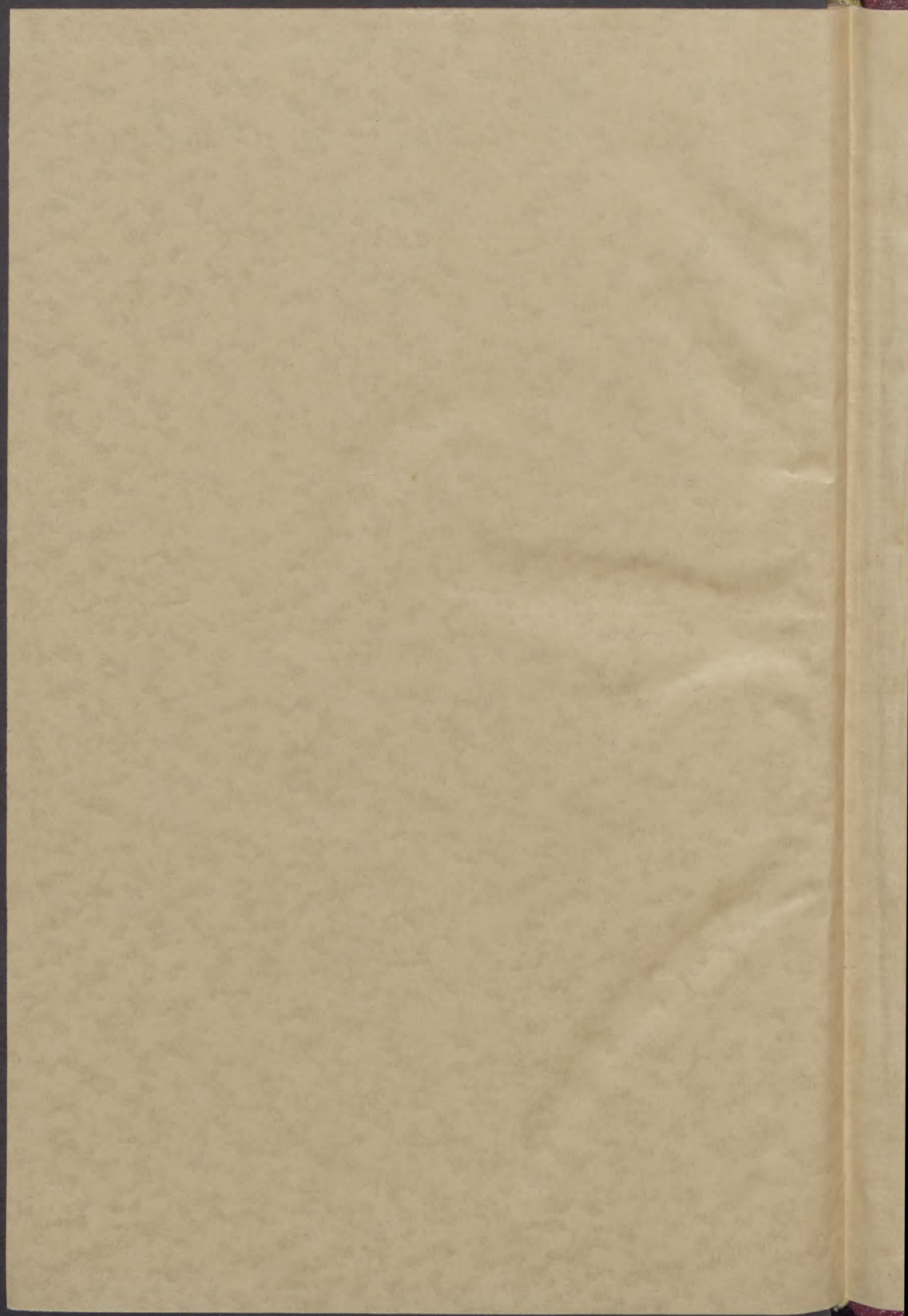
Kuncz Elek főigazgató egyike azon tényezőknek, kiknek ez intézet örök hálával tartozik, s a mikor az új épület elkészül, helyénvaló lenne, hogy nézze meg munkájának koronáját és ne valósítsa meg azt a kijelentését, hogy alig fogja ő többet a somlyói gimnáziumot meglátogatni.

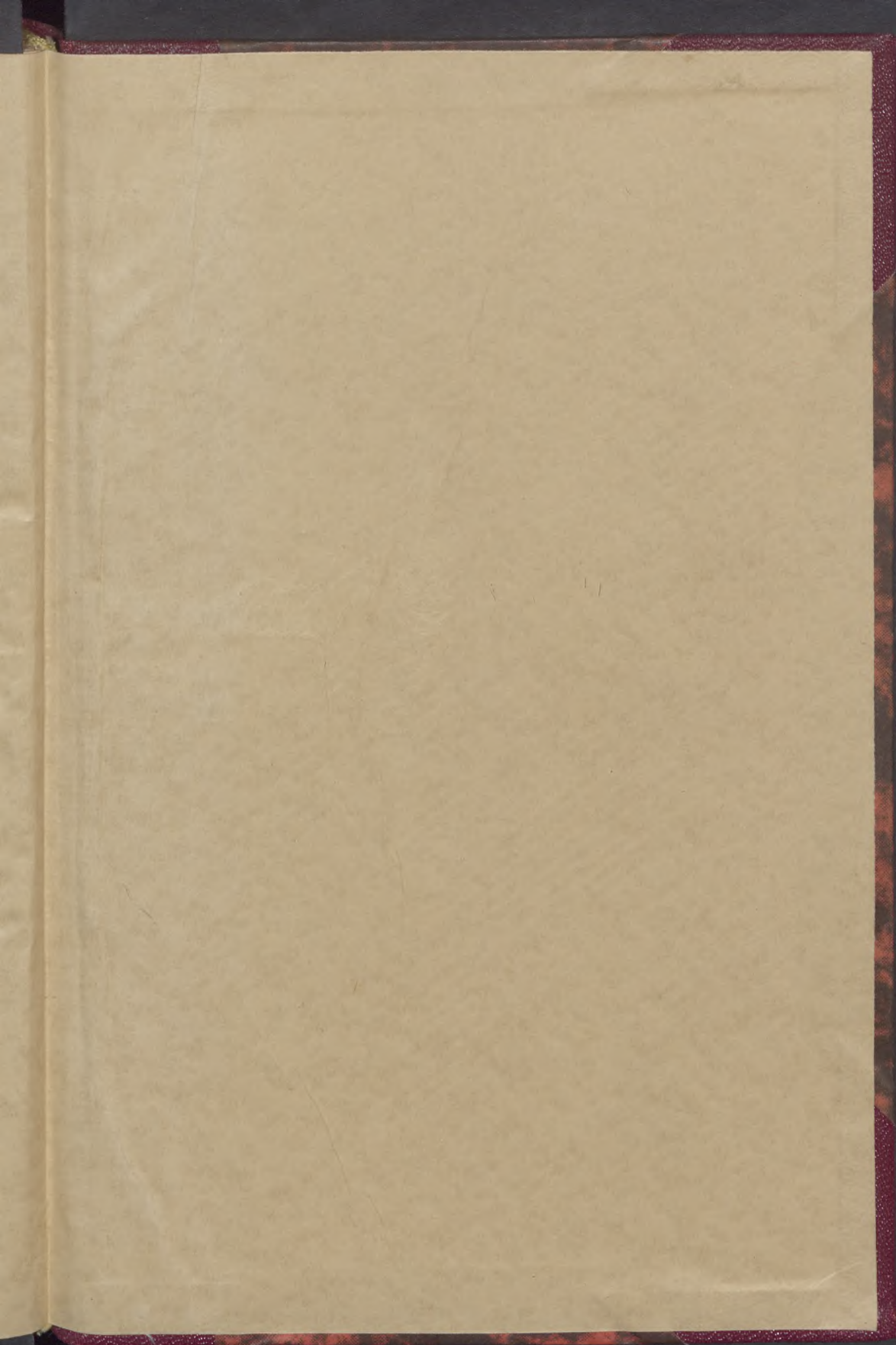
1) Gimn. levélt. 418—1911. és Ert 1911—12. 56. l. — 2) Gimn. lev. 655—1914.

KOHIALMI: A

SZILAGYSSOMLYBOL

GIVHARZJOM

W